

Kemal Gözler

ANAYASA HUKUKUNUN GENEL ESASLARI

Ders Kitabı

Kemal Gözler
ANAYASA HUKUKUNUN GENEL ESASLARI
Ders Kitabi

Birinci Baskı: Eylül 2010; **Onuncu Baskı:** Ağustos 2018

Dizgi ve Sayfa Düzeni: Kemal Gözler

Kapak: Kemal Gözler (*Fikir*); Fusun Baykan (*Uygulama*)

Düzelte (1. Baskı): Serkan Yolcu ve Çağlar Kiran; (7 ve 8. Baskı): Yahya Berkol Gülgeç

(9. Baskı'daki pek çok hatayı bildiren Pelin Tanyeli'ne teşekkür ederim)

Eleştirmenleriniz İçin: kgozler@hotmail.com

Kitabın Tanıtımı: www.anayasa.gen.tr/ahge-dk.htm

Baskı: Star Ajans Ltd. Şti. Alaaddinbey Mah., 634. Sokak, NİLTİM,

Ayaz Plaza no 24, Nilüfer - BURSA Tel: 0224 249 23 20 Sertifika No: 15366

Dağıtım: Ekin Basım Yayın Dağıtım, Şehreküstü Mahallesi,

Cumhuriyet Caddesi, Durak Sokak No 2, Osmangazi - BURSA

Tel: (0224) 220 16 72; 223 04 37; Fax: (0224) 223 04 37 Web: www.ekinyayinevi.com

E-mail: info@ekinyayinevi.com Sertifika No: 0607-16-008681

Kütüphane Tasnif Numaraları

Library of Congress: KX2070.G69 2018; Dewey: 342.04 GÖZ 2018

KORSAN YAYINCILARA VE FOTOKOPIÇİLERE UYARI: 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 71'inci maddesi, bir kitabı, yazarının yazılı izni olmaksızın, herhangi bir şekilde (fotokopi dahil) çoğaltanları, dağıtanları, satanları, her türlü işaret, ses veya görüntü nakline yarayan araçlarla umuma iletelerleri, ticari amaçla satın alanları, elinde bulunduran ya da depolayanları **bir yıldan beş yıla kadar hapis veya adlı para cezasıyla** cezalandırmaktadır.

OKUYUCULARA UYARI: Elinizde tuttuğunuz kitap, kağıt ve mürekkepten ibareت değildir. Yazارın alın terinin ürünüdür. Keza bu kitabin ortaya çıkmasında yazarı yanunda, yayıncı, müsahih, grafiker, matbaacı, ciltçi ve dağıtımçı gibi daha pek çok kişinin emeği vardır. Bir kitabin korsan baskısı veya fotokopi yoluyla çoğaltılmaması, başta yazar olmak üzere, bu kitabin ortaya çıkması için çalışan pek çok kişinin emeğin(calımması) anlamına gelir. **Korsan veya fotokopi kitap satın alarak emek hırsızlığını ortak olmayınız!** Lütfen bu kitabin korsan veya fotokopi nüshalarını satanları yayinevine (0224 223 04 37) veya yazara (kgozler@hotmail.com) bildiriniz. Bandrolsüz nüshalar veya bandrol numarası arka kapakta belirtilen bandrol seri numarası aralığında olmayan kitaplar korsandır.

Bir kitabin fiyatı ile o kitabin korsan baskısının veya fotokopisinin fiyatını karşılaştırmamak gereklidir. Bir kitabin fiyatı, kağıt ve baskı giderinin yanında, telif hakkı, dizgi ve grafiker ücreti, yavinci ve dağıtımçı payı ve vergilerden (KDV+stopaj+gelir/kurumlar vergisi) oluşmaktadır. Korsan yayincının veya fotokopicinin ise kağıt ve mürekkepten başka bir gideri yoktur.

Bir kitabin kağıt değeri ile o kitabin emek değeri arasında nasıl bir fark olduğunu anlamanız için size şunu yapmanızı tavsiye ederiz: Bu kitabin sonunda yer alan dizini yapmaya çalışınız. Bunun için kitabı baştan sona ciddi bir şekilde okumanız, dizin girdisi olabilecek ortalama 1000 adet kavramı tespit etmeniz, bunların kitaptaki kaçınıcı sayfalarda geçtiğini yanlarına yazmanız, sonra da bunları alfabetik olarak sıralamanız gerekmektedir. Böylece bu kitabin on sayfadan oluşan dizinini siz yapmış olacaksınız. Bu iş için en az on gün çalışmanız gereklidir. Ancak sizin harcadığınız bu on günlük emeği, bu kitabin dizin bölümünü on saniyede fotokopi ederek bir başkası gasp edebilmektedir.

Bir kitaptan yazar telif ücreti alamıyor, yayıncı kitaba yattığı parayı çıkaramıyor, o kitabin yeni baskı yapma ihtimali yoktur. Keza yazdığı kitaptan telif ücreti alamayan bir yazardan kitabin güncelleştirilmiş yeni baskısını hazırlamasını beklemek gerçekçi bir bekleneti değildir. Eğer üniversite ders kitabı yazarları, bir gün, kitap yazmaktan vazgeçerlerse, bundan en büyük zararı üniversite öğrencilere görür. Korsan veya fotokopi kitap alan öğrencilerin şunu çok iyi bilmesi gereklidir: **Bütün öğrencilerin korsan veya fotokopi kitap aldığı gün Türkiye'de yeni bir ders kitabı yayınlanmayacaktır ve o zaman bu öğrenciler fotokopi ettirecek kitap da bulmayıacaklardır. Korsan baskı ve fotokopi, kitabı öldürmek üzere. Haberinizi olsun!**

Kemal Gözler

**ANAYASA HUKUKUNUN
GENEL ESASLARI**
Ders Kitabı

Güncelleştirilmiş ve Düzeltilmiş
Onuncu Baskı

EKİN BASIM YAYIN DAĞITIM
BURSA - Ağustos 2018

ÖNSÖZ

Anayasa Hukukunun Genel Esasları: Ders Kitabı isimli bu kitap, üniversite birinci sınıf öğrencilerine yönelik olarak hazırlanmış bir “ders kitabı”dır. Elinizde tuttuğunuz 512 sayfalık bu kitap, aynı Yayınevinden çıkmış olan *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi* başlıklı 2 cilt ve toplam 2104 sayfalık “inceleme kitabı”mızın özeti hâlidir. Dolayısıyla bu kitabın incelediği konularda daha fazla bilgi için söz konusu inceleme kitabına bakılabilir.

Ayrıca belirtelim ki, aynı Yayınevinden çıkış bulunan 13,5 cmx19,5 cm boyutlarında 368 sayfalık *Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş* başlıklı kitabı, elinizde tuttuğunuz bu ders kitabının kısaltılmış halidir.

Böylece anayasa hukukunun genel esasları alanında üç ayrı kitabı bulmaktadır: Birincisi, bu alanın uzmanlarına, yüksek lisans ve doktora öğrencilerine yönelik *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi* başlıklı 2104 sayfalık “inceleme kitabı”mız; ikincisi, lisans öğrencilerine yönelik *Anayasa Hukukunun Genel Esasları* başlıklı 512 sayfalık “ders kitabı”mız; üçüncüsü de daha kısa bir ders kitabı arzu eden öğrenciler ve keza genel okuyucuya yönelik olarak hazırlanmış *Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş* başlıklı 368 sayfalık “giriş kitabı”mız.

Elinizde tuttuğunuz bu kitapta konuların üniversite birinci sınıf öğrencilerinin anlayabileceği bir açıklıkta anlatılabilmesi için özel çaba sarf edilmiştir.

Bu kitapta bazı yeni yöntemler kullanılmıştır. Her bölümde o konuya ilgili ayrıntı sayılabilenek bazı bilgiler, metin içinde verilmek yerine, metinden ayrı *kutular* içinde verilmiştir. Kitapta toplam 139 adet kutu vardır. Keza metin içinde verilen bilgiler, bazı yerlerde ayrıca *tablolar* hâlinde özeti lenmiştir. Toplam 10 adet tablo vardır. Aynı şekilde, metin içinde yapılan bazı sınıflandırımlar, *şema* olarak da gösterilmiştir. Toplam 21 adet şema vardır. Kitabımızda Türk üniversite ders kitaplarında pek rastlanmayan bir yenilik daha vardır: Birçok bölümde o bölümle ilgili *resimler* konulmuştur.

Kitabın birinci baskısı, 2011 yılı Türkiye Bilimler Akademisi Üniversite Ders Kitapları Telif Eser Ödülüne layık görülmüştür.

Kitabın sekizinci baskısı Yahya Berkol Gülgeç tarafından güncelleştirilmiş ve düzeltilmiştir. Kendisine teşekkür ederim.

Kitabın sekizinci baskısında “Bölüm 3: Anayasa Kavramı” ve “Bölüm 12: Demokrasi Kavramı” bölümlerinde bazı yeni başlıklar ekledim.

Kitabın dokuzuncu baskısında “Bölüm 17: Temel Hak ve Hürriyetler” bölümünde bazı kavramları tekrar yazdım.

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

ANAYASA HUKUKUNUN BİLGİ KAYNAKLARI

I. Anayasalar	1
A. Türk Anayasaları	1
B. Yabancı Anayasalar	2
II. Anayasa Mahkemeleri Kararları	3
III. Bilimsel Eserler	6
A. Genel Eserler	6
1. Türkiye'de.....6; 2. Fransa'da.... 7; 3. A.B.D.'de.... 9; 4. İngiltere'de, 10	
5. Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku....10; 6. Karşılaştırmalı Politika ve Devlet Sistemleri....11	
B. Monografiler.....	11
C. Makaleler: Dergiler (Süreli Yayınlar).....	12
1. Türkçe12; 2. Fransızca13; 3. İngilizce.....	14
III. İnternet Kaynakları	14
1. Türkçe.....14; 2. Yabancı Dilde.....	15
IV. Kaynak Arama ve Temin Etme	15

Bölüm 2

ANAYASA HUKUKU

(Tanımı, Konusu, Kısımları, Yaklaşım Biçimleri,
Diğer Dallar ile İlişkisi, Tarihsel Gelişimi, vs.)

I. Terminoloji	20
A. "Anayasa" Terimi	20
B. "Anayasa Hukuku" Terimi	21
II. Anayasa Hukukunun Tanımı, Konusu ve Kısımları	22
A. Tanımı	22
B. Konusu	22
C. Anayasa Hukukunun Kısımları	22
1. Anayasa Hukukunun Genel Teorisi	22
2. Türk Anayasa Hukuku	23
III. Anayasa Hukukunda Yaklaşım Biçimleri	25
A. Tarihî Yaklaşım	25
B. Felsefi Yaklaşım	25
C. Sosyolojik Yaklaşım	25
D. Hukuki Yaklaşım	26
Sonuç: Münhasırın Hukuki Yaklaşım ya da Anayasa Hukukunun "Saf" Teorisi.....	27
IV. Anayasa Hukuku ile Siyasal Bilim, Siyasal Felsefe ve Siyasal Tarih Arasındaki İlişki ..	28
A. Anayasa Hukuku - Siyasal Bilim	28
B. Anayasa Hukuku - Siyasal Felsefe	30
B. Anayasa Hukuku - Siyasal Tarih	30
V. Anayasa Hukuku ile Hukukun Diğer Dalları Arasındaki İlişkiler	31
Hukukun Diğer Dallarının Anayasallaşması	33
VI. Anayasa Hukukunun Tarihsel Gelişimi	34
A. Fransa'da	34
1. Birinci Dönem: Anayasa Hukukunun Klasik Teorisi	35
2. İkinci Dönem: Anayasa Hukukunda Siyasal Bilim Yaklaşımı	37
3. Üçüncü Dönem: Yeni Anayasa Hukuku	38
B. Türkiye'de	41
VII. Niçin Anayasa Hukukunu Öğrenmek Gerekli?	44

Bölüm 3

ANAYASA KAVRAMI

I. Anayasa Kavramının Tanımı	47
A. Anayasa, Hukuk Kurallarından Oluşur.....	47
B. Anayasa, Anayasal Nitelikteki Hukuk Kurallarından Oluşur.....	49
1. Maddî Kriter: Maddî Anlamda Anayasa Tanımı.....	49
2. Şeklî Kriter: Şeklî Anlamda Anayasa Tanımı.....	49
3. Hangisi Doğru?	50
II. Anayasa Türleri	52
A. Yazılı Anayasa–Yazısız Anayasa Ayrımı	52
1. Yazılı Anayasa.....	52
2. Yazısız Anayasa (Teamülf Anayasa)	52
B. Yumuşak Anayasa - Kati Anayasa Ayrımı	58
1. Yumuşak Anayasa	59
2. Kati Anayasa	59
III. Anayasaların İçerikleri	63
A. Başlangıç.....	64
B. Temel İlkeler (Genel hükümler).....	65
C. Temel Hakk ve Hürriyetler.....	67
E. Devletin Temel Organları	68
F. Diğer Hükümler	68
G. Anayasanın Değiştirilmesi.....	69
IV. Anayasacılık Hareketleri	68
V. Bazı Ek Kavram ve Sorunlar	73
A. Anayaüstülük Sorunu.....	74
B. Anayasa Normları Arasında Hiyerarşi Sorunu	75
C. Uluslararası Hukuk Normlarının Anayaüstülüğü sorunu	76
D. Anayasanın Ruhu Sorunu	79
E. Anayasal Teamüllerin Geçerliliği Sorunu	79
1. Anayasal Teamüllerin Tanımı	80
2. Anayasal Teamüllerin Hukuki Değeri Sorunu	81
a) Yazısız Anayasa Sisteminde 81; b) Yazılı Anayasa Sisteminde.....	81

Bölüm 4

YORUM

I. Yorumun Tanımı.....	84
II. Yorum Yöntemleri	87
A. Lafzî Yorum (Deyimsel Yorum, Gramatikal Yorum) Yöntemi	87
B. Tarihî Yorum Yöntemi	87
C. Sistematisk Yorum Yöntemi	88
D. Teleolojik (Gaî, Amaçsal, Fonksiyonel) Yorum Yöntemi	89
III. Yorumda Kullanılan Çeşitli Mantık Kuralları.....	90
A. Kıyas (<i>Argumentum a simili</i>).....	90
B. Aksiyile Kanıt (Mefhum-u Muhalefet, <i>Argumentum a contrario</i>).....	91
C. Evleviyet (Öncelik, <i>Argumentum a fortiori</i>)	92
IV. Çeşitli Yorum İlkeleri	93
1. <i>Interpretatio cessat in claris</i> (Açıklık Durumunda Yorum Yapılmaz)	93
2. <i>A verbis legis non est recedendum</i> (Kanunun Sözünden Uzaklaşılmalıdır).....	93
3. İstisna, Kaideyi Koyan Makam Tarafından Konulabilir.....	94
4. Yorum Yoluyla İstisna Üretilemez	94
5. <i>Exceptiones sunt strictissimae interpretationis</i> (İstisnalar Dar Yorumlanır).....	95
6. Anayasal Organların Yetkisiz Olması Asıl, Yetkili Olmaları ise İstisnadır	95

7. <i>Potestas stricte interpretatur</i> (Yetkiler Dar Yorumlanır)	97
8. Yetki Dar, Hürriyet Geniş Yorumlanır.....	97
9. Hürriyet Asıl, Sınirlama İstisnadır; Hürriyet Geniş, Sınirlama Dar Yorumlanır	98
10. Sayılmış Yetkiler Dar, Bakiye Yetkiler Geniş Yorumu Tâbi Tutulur	98
11. <i>Abrogata lege abrogante non reviviscit lex abrogata</i> (İlga Eden Kanunu İlga Etmek, İlga Edilmiş Kanuna Hayat Vermez).....	99

Bölüm 5

KURUCU İKTİDAR:

ANAYASALARIN YAPILMASI VE DEĞİŞİTİRLMESİ

I. Genel Olarak.....	102
II. Aslı Kurucu İktidar: Anayasaların Yapılması	104
A. Aslı Kurucu İktidarın Ortaya Çıkış Halleri.....	104
B. Aslı Kurucu İktidarın Sahibi.....	105
C. Aslı Kurucu İktidarın Özellikleri	106
D. Aslı Kurucu İktidarın Biçimleri: Anayasa Yapma Usulleri	106
1. Monarşik Usuller.....107; a) Ferman.....107; b) Misak.....	108
2. Demokratik Usuller....109; a) Kurucu Meclis..110; b) Kurucu Referandum	112
III. Tali Kurucu İktidar: Anayasaların Değiştirilmesi	114
A. Anayasa Değişikliği Kavramı	115
1. Anayasa Değişikliği Nedir?.....	115
2. Anayasanın Bütünyle Değiştirilmesi Anayasa Değişikliği midir? (Tali Kurucu İktidar Anayasayı Bütünyle Değiştirebilir mi?).....	115
3. Anayasa Değişikliğinin Metin İtibarıyla Biçimleri	116
B. Anayasaların Değiştirilmesi İhtiyacı (Tali Kurucu İktidarın Gerekliği).....	117
C. Tali Kurucu İktidarın Sahibi	117
D. Tali Kurucu İktidarın Özellikleri	117
E. Tali Kurucu İktidarın Sınırları.....	118
1. Maddi (İçeriksel) Sınırlar	118
a) Çeşitleri (Maddi Sınırlara Örnekler)	118
b) Maddi Sınırlara İlişkin Çeşitli Sorunlar	119
aa) Maddi Sınırların Bağlayıcılığı ve Müeyyidesi Meselesi	119
bb) Değiştirme Yasakları Aşılabilir mi?.....	120
cc) Anayasa Değişikliği Usulünü Düzenleyen Anayasa Maddesi, Anayasa Değişikliği Usulüyle Değiştirilebilir mi?	121
dd) Anayasada Öngörülenlerin Dışında Maddi Sınır Yoktur.....	121
2. Zamansal Sınırlar.....	121
3. Biçimsel Sınırlar.....	122
F. Tali Kurucu İktidarın Biçimleri: Anayasayı Değiştirme Usulleri.....	122
1. Teklif Safhası.....123; 2. Karar Safhası.....124; 3. Onay Safhası.....	127
Anayasa Değişikliklerinin Yargısal Denetimi Sorunu	130
Tali Kurucu İktidar Konusunda Sonuç ve Tanım	130
IV. Fonksiyonları Bakımından Aslı Kurucu İktidar ile Tali Kurucu İktidar Arasında Özdeşlik ...	130

Bölüm 6

DEVLET KAVRAMI

I. "Devlet" Terimi	133
II. Devlet Kavramının Tanımı	133
III. Devletlerin Kurulması.....	136
IV. Devletlerin Sona Ermesi	137
V. Devletin Hukukî Kişiiliği İlkesi	137
A. Devlete Tüzel Kişiilik Tanınmasının Tarihsel Sebebi	138
B. Devlete Hukukî Kişiilik Tanınmasından Kaynaklanan Sonuçlar.....	138

1. Siyasi Sonuç: İktidarın Kişileşmesinin Önlenmesi.....	139
2. Hukukî Sonuçlar	139
VI. Devletin Devamlılığı İlkesi	140
1. Uluslararası Andlaşmaların Devamlılığı İlkesi.....	140
2. Hukukun Devamlılığı İlkesi.....	141
3. Boçların Devamlılığı İlkesi	141
4. Kamu Alacaklarının Devamlılığı İlkesi	141
VII. Devletin Faaliyet Alanı.....	142
A. Liberal Görüş.....	142
B. Müdahaleci Görüşler.....	142
VIII. Devletin Kökeni Hakkında Teoriler	143
A. Aile Teorisi	143
B. Biyolojik Teori	145
C. Kuvvet ve Mücadele Teorisi.....	146
D. Ekonomik Teori: Marksist Devlet Teorisi	148
E. Devletin Kaynağını İnsan Aklına ve İradesine Dayandıran Teori: Sosyal Sözleşme Teorisi	151
1. Thomas Hobbes.....151; 2. John Locke.....152; 3. Jean-Jacques Rousseau.....153	
4. Sosyal Sözleşme Teorilerinin Eleştirisi	154

Bölüm 7**DEVLETİN UNSURLARI: MİLLET, ÜLKE, EGEMENLİK**

I. Devletin Beşerî Unsuru: Millet	155
A. Objektif Millet Anlayışı	156
B. Sübjektif Millet Anlayışı	157
II. Devletin Toprak Unsuru: Ülke.....	159
III. Devletin İktidar Unsuru: Egemenlik	162
A. Egemenliğin Değişik Anlamları.....	163
1. Dış Egemenlik: Devletlerin Bağımsızlığı İlkesi.....	163
2. İç Egemenlik	164
B. Egemenliğin Sahibi Konusunda Teoriler.....	165
1. Teokratik Egemenlik Teorileri	165
a) Doğaüstü İlhâhî Hukuk Doktrini	166
b) Providansiyel İlhâhî Hukuk Doktrini.....	166
2. Demokratik Egemenlik Teorileri	166
a) Millî Egemenlik Teorisi	167
b) Halk Egemenliği Teorisi.....	169
Demokratik Egemenlik Teorilerinin Eleştirisi.....	171

Bölüm 8**DEVLET ŞEKİLLERİ I:
MONARŞİ VE CUMHURİYET**

I. Monarşî	173
A. Saltanat Haklarının Sınırlanmasıne Göre Monarşî Çeşitleri	173
1. Mutlak Monarşî.....	174
2. Meşrûtî Monarşî	174
B. Hükümdarın Tahta Geçiş Biçimine Göre Monarşî Çeşitleri.....	175
1. İrsî Monarşîler.....	175
2. Seçimli Monarşîler	179
II. Cumhuriyet.....	180
A. Dar Anlamda Tanım: Cumhuriyet Monarşînin Tersidir.....	180
B. Geniş Anlamda Tanım: “Cumhuriyet = Demokrasi”.....	181
C. Hangi Anlayış Doğru: Ampirik Veriler	181

Bölüm 9

DEVLET ŞEKİLLERİ II: ÜNİTER DEVLET-BİLEŞİK DEVLET

I. Üniter Devlet	184
A. Tanım.....	184
1. Devletin Unsurlarında Teklik	185
2. Devletin Organlarında ve Yetkilerinde Teklik.....	186
B. Üniter Devletin İdarî Teşkilatı	186
1. Üniter Devletin Merkezî İdaresi: Başkent Teşkilâti ve Taşra Teşkilâti	187
2. Üniter Devlette Yerel Yönetimler.....	188
II. Bileşik Devlet	789
A. Devlet Birlikleri.....	190
1. Şahşî Birlik	190
2. Hakikî Birlik	190
B. Devlet Toplulukları.....	191
1. Konfederasyon	191
2. Federasyon (Federal Devlet)	193
a) Tanımı	193
b) Federasyon - Konfederasyon Karşılaştırması	194
c) Federal Devlet - Üniter Devlet Karşılaştırması.....	196

Bölüm 10

FEDERASYON (FEDERAL DEVLET)

I. Genel Olarak.....	198
II. Federasyonun Devlet Yapısı.....	199
A. Federal Devlet	200
1. Federal Devletin Millet, Ülke ve Egemenlik Unsurları	201
2. Federal Devletin Yasama, Yürütme ve Yargı Organları.....	201
B. Federe Devletler.....	204
III. Federasyonun Hukuk Düzeni: Federal ve Federe Hukuk Düzenleri ve Bunların Arasındaki İlişkiler	205
IV. Federal Devlet ile Federe Devletler Arasında Yetki Paylaşımı.....	206
A. Yetki Paylaşımı Yazılı ve Katı Bir Anayasayla Yapılmış Olmalıdır	207
Federalizmde Yetki Bölüşümü Usûlu	208
1. Federal Devletin Yetkilerini Sayma.....	208
2. Federe Devletlerin Yetkilerini Sayma	208
B. Anaysanın Değiştirilmesine Federe Devletler de Katılmalıdır	209
C. Yetki Uyuşmazlıklarının Yargsal Çözüm Yolu Olmalıdır: Federal Yüksek Mahkemenin Gerekliliği	210
V. Federasyonların Kurulması (1. Birleşme, 2. Ayrılma Yoluyla).....	211
VI. Korporatif Federalizm.....	212
VII. Federalizmin Değerlendirilmesi	214
VIII. Bölgesel Devlet.....	215
A. Bölgesel Devlet-Üniter Devlet Karşılaştırması	215
B. Bölgesel Devlet-Federasyon Karşılaştırması	215

Bölüm 11

HÜKÜMET SİSTEMLERİ

I. Kuvvetler Ayrılığı Teorisi.....	217
A. Locke	218
B. Montesquieu	219
C. Kuvvetler Ayrılığı Teorisine Yöneltilen Eleştiriler	221
Hükümet Sistemlerinin Tasnifi.....	223

I. Kuvvetler Birliği Sistemleri	223
A. Yürütmeye Organında Birleşme	223
1. Mutlak Monarşi	223
2. Diktatörlük	224
B. Yasama Organında Birleşme: Meclis Hükümeti	225
II. Kuvvetler Ayrılığı Sistemleri.....	230
A. Sert Kuvvetler Ayrılığı: Başkanlık Hükümet Sistemi	230
1. Aslı Özellikler.....	231
2. Tali Özellikler	233
3. Başkanlık Sisteminde Karşılıklı Etkileşim Araçları.....	235
4. Değerlendirme: Başkanlık Sisteminin Güçlü ve Zayıf Yanları	238
5. Yarı-Başkanlık Sistemi	241
B. Yumuşak Kuvvetler Ayrılığı: Parlâmenter Hükümet Sistemi	242
1. Aslı Özellikler.....	243
2. Tali Özellikler	246
3. Parlâmenter Hükümet Sistemlerinde Karşılıklı Etkileşim Araçları	247
4. Değerlendirme: Parlâmenter Sistemin Güçlü ve Zayıf Yanları.....	248
5. Rasyonelleştirilmiş Parlâmentarizm.....	255

Bölüm 12 DEMOKRASI KAVRAMI

I. Demokrasi Teorileri	258
A. Normatif Demokrasi Teorisi.....	258
B. Ampirik Demokrasi Teorisi	259
II. Demokrasilerin "Gri Bölgesi": Melez rejimler	261
A. Delegasyoncu Demokrasiler.....	262
B. Yarışmacı Otoriterizm	262
C. Popülist Rejimler	263
III. Demokrasi Anlayışları	264
A. Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı	265
B. Çoğulcu Demokrasi Anlayışı	266
IV. Demokrasi Modelleri	269
A. Çoğunlukçu Demokrasi Modeli (Westminster Modeli).....	270
B. Uzlaşmacı Demokrasi Modeli.....	271

EGEMENLİĞİN KULLANILMASI BAKIMINDAN DEMOKRASİ TİPLERİ DOĞRUDAN, TEMSİLÎ VE YARI-DOĞRUDAN DEMOKRASI

I. Doğrudan Demokrasi.....	273
A. Tanımı.....	273
B. Örnekler: 1. Eski Yunan: <i>Ekklesia</i>273; 2. İsviçre: <i>Landsgemeinde</i>	274
C. Teorik Kökeni: Halk Egemenliği Teorisi ve Egemenliğin Devredilmeliği Kuramı ..	277
II. Temsilî Demokrasi.....	278
A. Genel Olarak	278
B. Temsil Kavramı	279
C. Emredici Vekâlet teorisi	281
D. Temsilî Vekâlet Teorisi	284
III. Yarı-Doğrudan Demokrasi	289
A. Yarı-Doğrudan Demokrasinin Tanımı.....	289
B. Yarı-Doğrudan Demokrasinin Araçları	289
1. Referandum.....	289
a) Yapılış Zamanı Bakımından....290;	
b) Bağlayıcılığı Bakımından	290
c) Başvuruluşu Bakımından.....291;	
d) Konuları Bakımından.....	292

2. Halk Vetusu	293
3. Halk Teşebbüsü	293
4. Temsilcilerin Azlı	294
C. Yarı-Doğrudan Demokrasinin Değerlendirilmesi.....	296
1. Yarı-Doğrudan Demokrasinin Lehine Olan Görüşler.....	296
2. Yarı-Doğrudan Demokrasinin Aleyhine Olan Görüşler	296

Bölüm 14 SEÇİMLER

I. Oy Hakkı	298
A. Bazı Kavramlar.....	299
B. Oy Hakkının Şartları	300
C. Oy Hakkının İlkeleri	302
1. Genel Oy İlkesi	302
Genel Oy İlkesinin Tersi: Kisith Oy	303
2. Eşit Oy İlkesi	305
Eşit Oyun Tersi: Çoğul Oy	305
3. Tek Dereceli Seçim veya Doğrudan Oy İlkesi	306
4. Bireysel Oy İlkesi	307
5. Kişisel Oy İlkesi	308
6. Gizli Oy İlkesi.....	309
7. Mecburî Oy veya İhtiyarî Oy İlkeleri.....	310
8. Serbest Oy veya Seçimlerin Serbestliği İlkesi.....	312
9. Açık Sayım ve Döküm İlkesi.....	312
10. Seçim Uyuşmazlıklarının Yargısal Çözümü İlkesi	313
a) Seçim Uyuşmazlıklarının Siyasal Çözümü Sistemi.....	313
b) Seçim Uyuşmazlıklarının Yargısal Çözümü Sistemi	314
II. Seçim Sistemleri	315
A. Çoğunluk Sistemi	316
1. Tek-Turlu Çoğunluk Sistemi	316
a) Tek-İsimli Tek-Turlu Çoğunluk Sistemi	316
b) Listeli Tek-Turlu Çoğunluk Sistemi.....	317
2. İki-Turlu Çoğunluk Sistemi.....	318
a) Tek-İsimli İki-Turlu Çoğunluk Sistemi	318
b) Listeli İki-Turlu Çoğunluk Sistemi.....	318
B. Nispî Temsil Sistemi	319
1. Ulusal Düzeyde Nispî Temsil.....	320
2. Seçim Çevresi Düzeyinde Nispî Temsil	321
a) En Büyük Artık Usûlü	322
b) En Kuvvetli Ortalama Usûlü	322
c) Millî Bakiye (Ulusal Artık) Sistemi.....	323
d) D'Hondt Usûlü	323
- Nispî Temsil Sisteminde Liste Çeşitleri	324
- Nispî Temsil Sisteminde Seçim Barajları.....	326
EK: Seçim Sistemlerinin Değerlendirilmesi.....	327

Bölüm 15 YASAMA

I. Yasama Organı.....	329
A. Genel Olarak	329
B. İngiltere'de Parlâmentonun Doğuşu ve Gelişmesi.....	330
C. Parlâmentoların Yapısı: Tek-Meclisi ve İki-Meclisli Parlâmentolar.....	336
D. Parlâmento Üyeliği (Seçimi ve Hukukî Statüsü).....	340
E. Parlâmentoların İç Yapısı ve Çalışma Düzeni.....	342

II. Yasama Fonksiyonu	345
A. Yasama Fonksiyonunun Tanımı ve Diğer Devlet Fonksiyonlarından Ayrılması.....	345
1. Maddî Kriter	345
2. Organik Kriter.....	348
B. Yasama İşlemleri	349
1. Yasama İşleminin Tanımı	350
2. Yasama İşlemlerinin Türleri: Parlamento Kararı ve Kanun	351
C. Yasama Fonksiyonunun Özellikleri	356
1. Yasama Yetkisinin Genelliği.....	356
2. Yasama Yetkisinin Aslılığı.....	357
3. Yasama Yetkisinin Devredilemezliği	358
D. Parlamentoların Görev ve Yetkileri	358

Bölüm 16 YÜRÜTME

I. Yürütme Organi	359
A. Başkanlık Sistemlerinde Yürütme Organi: Başkan	360
B. Parlâmenter Sistemlerde Yürütme Organi	361
1. Devlet Başkanı	361
a) Monarşilerde Devlet Başkanları: Krallar	362
b) Cumhuriyetlerde Devlet Başkanları: Cumhurbaşkanları	362
c) Devlet Başkanlarının Sorumluluğu ve Sorumsuzluğu.....	364
aa) Siyaset Sorumsuzluğu...364; bb) Ceza Sorumluluğu ve Sorumsuzluğu	364
cc) Hukuki Sorumluluğu	365
d) Devlet Başkanlarının Görev ve Yetkileri	366
e) Parlâmenter Sistemlerde Devlet Başkanının Yetkilerini Kullanabilmesinin Şartı: Karşı-İmza Kuralı.....	367
2. Hükümet	368
a) Bakanlar Kurulu	368
b) Başbakan	369
c) Bakanlar.....	370
II. Yürütme Fonksiyonu	372
A. Yürütme Fonksiyonunun Tanımı ve Diğer Devlet Fonksiyonlarından Ayrılması	372
B. Yürütme İşlemleri	373
C. Yürütme Fonksiyonunun Özellikleri	374
1. Kanuna Dayanma: Yürütme Fonksiyonunun “ <i>Secundum Legem</i> ” Niteliği.....	374
2. Kanuna Aykırı Olmama: Yürütme Fonksiyonunun “ <i>Intra Legem</i> ” Niteliği	375
3. Yürütme Fonksiyonunun Aları	375
D. Yürütme Organının Düzenleyici İşlemleri	376
E. Olağanüstü Yönetim Usulleri.....	378

Bölüm 17 YARGI

I. Yargı Fonksiyonu (Fonksiyonel Anlamda Yargı).....	385
A. Yargı Fonksiyonunun Tanımı.....	385
1. Yargı Fonksiyonunun Maddî Açıdan Tanımlanması (Maddî Kriter)	386
2. Yargı Fonksiyonunun Organik Açıdan Tanımlanması (Organik Kriter)	388
3. Maddî ve Organik Kriterlerin Birlikte Kullanılması	388
B. Yargılama Yetkisi.....	389
II. Yargı Organi (Organik Anlamda Yargı).....	390
A. Yargı Organının Tanımı ve diğer devlet organlarından ayrılması	390
1. Fonksiyonel (İşlevsel) Açıdan Yargı Organi Tanımı.....	390
2. Yapısal Açıdan Yargı Organının Tanımı	391
Yargı Fonksiyonu ve Organının Tanımı Konusunda Sonuç.....	393

B. Hâkim Kavramı	393
1. Hâkim Kavramının Tanımı	394
2. Tabîî (Kanunî, Olağan) Hâkim İlkesi	395
3. Hâkimlerin Bağımsızlığı	395
4. Hâkimlik Teminatı	396
5. Hâkimlerin Atanması ve Özluğ İşleri	397
a) Birinci Sistem: Yürütme Organının Yetkili Olması	397
a) İkinci Sistem: Hakimler Yüksek Kurulu Kurulması	398

Bölüm 18

TEMEL HAK VE HÜRRİYETLER

I. Kavramlar	400
II. Temel Hak ve Hürriyetlerin Tarihsel ve Düşünsel Gelişimi	403
A. Eski Çağda Temel Hak ve Hürriyetlerin Gelişimi	403
B. Orta Çağda Temel Hak ve Hürriyetlerin Gelişimi	404
C. Mutlak Monarşiler Devrinde Hürriyetlerin Gelişimi	406
D. 17 ve 18'inci Yüzyıllarda Tabîî Hukuk Akımı (Tabîî Hak Doktrini)	406
E. Ferdiyetçi Doktrin	408
III. Hürriyet Karinesi: "Hürriyet Asıldır"	409
IV. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınıflandırılması	411
A. Jellinek'in Sınıflandırması	411
B. Ortaya Çıkış Sıralarına Göre Tasnif	412
C. Diğer Tasnifler	412
V. Temel Hak ve Hürriyetlerin Anayasalarda Düzenlenmesi	413
VI. Temel Hak ve Hürriyetlerin Özneleri	415
VII. Temel Hak ve Hürriyetlerin Yükümlüleri ("Muhatapları")	416
- Temel Hakların Dikey ve Yatay Etkisi Meselesi	417
VIII. Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasında Sistemler	418
IX. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması	419
A. Olağan Dönemlerde Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Sistemi	420
B. Olağanüstü Yönetim Usullerinde Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması	424
X. Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması	428
A. İç Koruma	428
B. Uluslararası Koruma	430
1. Birleşmiş Milletler Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması	430
2. Avrupa Konseyi Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	431
a) Sözleşmenin Kapsamı (Koruduğu Haklar)	431
b) AİHS'İN NİN Kurduğu Organ: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	432
c) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Çeşitleri	433
d) Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usûlü	434
e) AİHM Hükümlerinin Yerine Getirilmesi ve Bunun Denetlenmesi	436

Bölüm 19

KANUNLARIN ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ: ANAYASA YARGISI

I. Genel Olarak	438
A. Anayasa Yargısı ve Anayasa Mahkemesi Kavramları	438
B. Anayasa Yargısının Varlık Nedeni	439
C. Anayasa Yargısının Ön Koşulları: Yazılı ve Katı Anayasa	440
D. Anayasa Yargısının Varlık Koşulu: Anayasa Tarafından Öngörülmesi	441
E. Anayasa Yargısının Tarihsel olarak Ortaya Çıkışı	444
II. Anayasa Mahkemelerinin Yapıları (Üyelerin Sayısı, Görev süresi ve Seçilmeleri)	445
III. Anayasa Yargısı Modelleri	446
A. Genel Mahkeme Sistemi: Amerikan Modeli	448

B. Özel Mahkeme Sistemi: Avrupa Modeli	452
IV. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Türleri.....	453
A. <i>A Priori</i> Denetim (Önleyici Denetim)	453
B. <i>A Posteriori</i> Denetim (Düzeltici Denetim)	458
V. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Yolları.....	459
A. Soyut Norm Denetimi (İptal Davası)	459
B. Somut Norm Denetimi (İtiraz Yolu).....	460
C. Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti).....	461
VI. Anayasa Mahkemelerinin Görev ve Yetkileri.....	462
A. Temel Görev ve Yetki: Bazı Normların Anayasaya Uygunluğunu Denetlemek	463
B. Anayasa Mahkemelerinin Ek Görev ve Yetkileri.....	463
VII. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Konusu: Anayasa Mahkemelerinin Denetimine Tabi Olan Norm ve İşlemler	463
A. Anayasa Değişiklikleri, Anayasa Mahkemeleri Tarafından Denetlenebilir mi?	464
B. Kanunlar	467
C. Milletlerarası Antlaşmalar	468
D. Kanun Hükümünde Kararnameler	468
E. Parlamento İttübüzükleri	468
F. Parlamento Kararları	469
G. Devlet Başkanı Kararları	469
H. İdari İşlemler	469
I. Federal Devletlerde Federe Devletlerin İşlemleri	470
VIII. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Ölçüsü: Anayasa Yargısında Ölçü Normlar Sorunu	470
A. Ölçü Norm Anayasadır	470
B. Anaysanın Göndermede Bulunduğu Normlar	471
C. “Ara Normlar” Ölçü Norm Olabilir mi?.....	472
IX. Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetiminin Kapsamı	472
A. Şekil Bakımından Denetim.....	473
B. Esas Bakımından Denetim.....	473
1. Sebep Unsuru....474; 2. Amaç Unsuru....474; 3. Konu Unsuru	474
X. Anayasa Mahkemelerinin Yargılama Usulleri	479
A. Davanın Açılması	479
1. Dava Açıma Yetkisi....479; 2. Dava Açıma Süresi....480; 3. Dava Dilekçesi	480
B. Davanın Görüşülmesi	481
1. Görüşme İçin Hazırlık.....	481
2. Mahkemenin Toplanması.....	481
3. Görüşme (Müzakere), Oylama ve Karar Yetersayıları	482
C. Kararların Yazılması	483
D. Kararların Çeşitleri	484
1. Ret Kararı	485
2. İptal Kararı	485
E. Kararların Yayınlanması	485
F. Kararların Kesinleşmesi.....	485
XI. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Yürürlüğe Girmesi ve Sonuçları.....	481
A. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Yürürlüğe Girmesi (Kararların Zaman Bakımından Etkisi)	486
1. Geçmişe Etkili Olarak Yürürlüğe Girme	486
2. Geleceğe Etkili Olarak Yürürlüğe Girme	486
B. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Sonuçları	487
1. Amerikan Modeli Anayasa Yargısında.....	487
2. Avrupa Modeli Anayasa Yargısında	488
XII. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı	489
Bibliyografa	493
Dizin.....	504

KUTULAR

KUTU 2.1: Anayasa Hukukçusu Siyaset Bilimciler	29	KUTU 6.9: Materyalizm.....	148
KUTU 2.2: "Anayasa Hukuku Geçer, İdare....	31	KUTU 6.10: Diyalektik	149
KUTU 2.3: Örnek Kararlar	32	KUTU 7.1: Dil Birliği Hakkında Yahya Kemal .	157
KUTU 2.4: Fransız Anayasa Hukukunun Altın Çağı ..	36	KUTU 7.2: Vatandaşlık	158
KUTU 3.1: Hukuk Kuralı Nedir?	48	KUTU 7.3: Vatandaşın Sadakat ve Devletin Koruma Borcu	159
KUTU 3.2: İki Bakış Açısı	51	KUTU 7.4: Milliyetler Prensibi	159
KUTU 3.3: Normlar Hiyerarşisi	51	KUTU 7.5: Self-Determinasyon Hakkı	159
KUTU 3.4: İngiliz Anayasa Hukukunun Kaynakları.....	55	KUTU 7.6: Roman "Milleti"	160
KUTU 3.5: "İsrail Anayasası"	57	KUTU 7.7: Devletin Ülkesinin Bütünlüğü İlkesi	161
KUTU 3.6: 1787 ABD Anayasasının Başlangıcı ..	64	KUTU 7.8: Egemenliğin Tekliği İlkesi	165
KUTU 3.7: Normatif Çeşme Olarak Anayasa ..	68	KUTU 7.9: Egemenliğin Bölünmezliği İlkesi	165
KUTU 3.8: Anayasasızlaştırma	72	KUTU 7.10: Egemenliğin Devredilmeliği İlkesi	165
KUTU 3.9: Anayasacılık Dalgaları	71	KUTU 8.1: Monarş, Krallık, Hükümdar, vs.	173
KUTU 3.10: Üç Değişik Geçerlilik Anlayışı ..	73	KUTU 8.2: İlk Kralın Hakkı	178
KUTU 3.11: Anayasaya Karşı Hile	79	KUTU 8.3: Niyabet.....	178
KUTU 3.12: Fasist ve Nasyonal Sosyalist Re- jimlerin Yerleşmesi	79	KUTU 8.4: Monarşlerin Değeri	179
KUTU 3.13: "Anayasal Kötü Niyet"	79	KUTU 8.5: "Cumhuriyet", "Res Publica"	180
KUTU 3.14: Teamüllerle Karşı Laferrière	82	KUTU 9.1: Resmî Dil.....	185
KUTU 3.15: Türk Hukuk Düzeninde Anayasal Teamül Olabilir mi?	83	KUTU 9.2: Fransa'da 25 Mart 1852 Tarihli Ka- rarnamenin Gereklisi	187
KUTU 4.1: "Hâkim Kanunun Ağzıdır"	85	KUTU 9.3: Auguste Vivien.....	187
KUTU 4.2: <i>Textualism</i>	87	KUTU 9.4: Odilon Barrot.....	188
KUTU 4.3: <i>Original Intent</i>	88	KUTU 9.5: <i>Tu felix Austria nube</i>	191
KUTU 4.4: <i>Nemo Aliquam</i>	89	KUTU 9.5: Avrupa Birliği: Konfederasyon mu, Federasyon mu?.....	192
KUTU 4.5: Hakimlerin Normatif İdeolojisi.....	93	KUTU 10.1: Federal Devletler.....	199
KUTU 4.6: Dürüst Yorum İlkesi	94	KUTU 10.2: Federasyonda Vatandaşlık.....	201
KUTU 4.7: Hukuk Kuralları Arasında Çatışma Çözme Kuralları	99	KUTU 10.3: Federal Hukukun Doğrudan Uygulanabilirliği	206
KUTU 4.8: Realist Yorum Teorisi.....	100	KUTU 10.4: Münhasır Yetkiler-Ortak Yetkiler .	209
KUTU 4.9: Realist Yorum Teorisinin Dengeli- yicisi: Mekanist Anayasa Anlayışı.....	101	KUTU 10.5: Belçika	211
KUTU 5.1: Kurucu İktidar - Kurulmuş İktidar Ayrımının Doktrinal Kökeni	103	KUTU 10.6: Federalizmin Nedenleri	212
KUTU 5.2: Devrim	104	KUTU 10.7: Kanada/Québec	214
KUTU 5.3: Hükümet Darbesi	104	KUTU 11.1: <i>Partes Potentiales Summi Imperii</i> .	219
KUTU 5.4: Anayasayı İlgâ	105	KUTU 11.2: Yasama Kuvvetinin Zayıflaması	222
KUTU 5.5: Fransa'da 1814 <i>Charte'</i>	108	KUTU 11.3: Loysel	224
KUTU 5.6: Kurucu Referandumdan Bir Sapma: Kurucu Plebisit	113	KUTU 11.4: SSCB, Meclis Hükümeti Sistemi Miyd?.	230
KUTU 5.7: Aslı Kurucu İktidar Devamlı mı?	113	KUTU 11.5: <i>Impeachment</i> Örnekleri	236
KUTU 5.8: Anlamın Yorum Yoluyla Değiş- mesi Anayasa Değişikliği midir?	115	KUTU 11.6: Başkanlık Sisteminin Prototipi: Amerika Birleşik Devletleri	237
KUTU 5.9: "Yeni Kuşaklar Teorisi"	117	KUTU 11.7: Parlâmenter Sistemlerde Bakanlar Kuruluna Hâkim Olan İlkeler	244
KUTU 5.10: Değiştirilemez Hükümler	119	KUTU 11.8: Parlâmenter Sistemin Ortaya Çıkışı: İngiltere	251
KUTU 5.11: Kanun Yapma Usûlünün, Anayasa Değişikliklerine Genel Hüküm Olarak	122	KUTU 11.9: Rasyonelleştirilmiş Parlâmenta- rism Araçlarından Örnekler I	256
KUTU 5.12: Karar Yeter Sayısı, Neyin Üzerin- den Hesaplanacaktır?	126	KUTU 11.10: Rasyonelleştirilmiş Parlâmenta- rism Araçlarından Örnekler II	257
KUTU 6.1: <i>Polis, Civitas, Res Publica, vs</i>	133	KUTU 12.1: Demokrasi vs. Anayasacılık	263
KUTU 6.2: <i>Liberland</i>	136	KUTU 12.2: Demokrasi vs. Temel Hak ve Hür- riyetlere Saygı	263
KUTU 6.3 : <i>L'Etat, c'est moi</i>	137	KUTU 12.3: Terminoloji	264
KUTU 6.4: Burdeau.....	139	KUTU 12.4: Militan Demokrasi Anlayışı	268
KUTU 6.5: <i>Je m'en vais, mais l'Etat...</i>	140	KUTU 12.5: Klasik Demokrasi – Marksist Demokrasi Anlayışları	268
KUTU 6.6: Andlaşmaların Devamlılığı İlkesi ..	141	KUTU 12.6: Seçim, Nüfus Sayımı mı?	270
KUTU 6.7: Hukukun Devamlılığı İlkesi	141		
KUTU 6.8: Borçların Devamlılığı İlkesi	141		

KUTU 13.1: Atina'da Ekklesia	274
KUTU 13.2: New England: <i>Town Meeting</i>	276
KUTU 13.3: Türkiye'de Doğrudan Demokrasi Var mı? "Köy Derneği"	276
KUTU 13.4: İnternet, Doğrudan Demokrasiyi	277
KUTU 13.5: "Temsilci" - "Görevli" Ayırımı	280
KUTU 13.6: Referandumdan Bir Sapma: Plebisit	292
KUTU 14.1: Seçme Hakkına Sahip Olup Da Oy Kullanamayacak Olanlar	302
KUTU 14.2: Oy Vermenin Niteliği	311
KUTU 14.3: Seçimlerin Yönetimi Değil, Sadece Denetimi Yargı Organlarına Verilmelidir	314
KUTU 14.4: "Gerrymandering"	315
KUTU 14.5: Mudanya İlçesi, Neden 2. Bölgede?	315
KUTU 14.6: Nispî Temsilin Diğer Formülleri	324
KUTU 14.7: Karma Seçim Sistemleri	326
KUTU 15.1: Birinci ve İkinci Meclislerin İsimleri	337
KUTU 15.2: Benjamin Franklin	339
KUTU 15.3: Ödemeler	342
KUTU 16.1: Bakanlar Kurulu Üyesi Olmayan Bakanlar	371
KUTU 16.2: ABD'de Başkanın Düzenleme Yetkisi	377
KUTU 16.3: Zaruret Hâli Teorisi	380
KUTU 16.4: Kademeli Onay sistemi	383
KUTU 18.1: Çeşitli Kavramlar	402
KUTU 18.2: Antigone	407
KUTU 18.3: Marksist Özgürlük Anlayışı	409
KUTU 18.4: Hürriyet Karinesinin Pozitif Hu- kukta Yansımaları	411
KUTU 18.5: Hürriyetlerin Bütünlüğü	413
KUTU 18.6: Temel Hak ve Hürriyetlerin Ara- sında Hiyerarşi Var mıdır?	413
KUTU 18.7: "Program Haklar" - "Normatif Haklar" Ayırımı	414
KUTU 18.8: "İsimsiz Hürriyetler"	415
KUTU 18.9: Temel Hakların Dikey ve Yatay Etkisi Meselesi	417
KUTU 18.10: THH'lerin "Sınırlılığı"	420
KUTU 18.11: Ölçülülük İlkesi	422
KUTU 18.12: Temel Hak ve Hürriyetler Yaban- cilar İçin Sınırlandırılması	424
KUTU 18.13: Temel Hak ve Hürriyetlerin Kö- tüye Kullanılamaması	428
KUTU 18.12: Ombudsmana Başvurma Yoluyla THH'lerin Korunması	429
KUTU 18.15: Karşıtmayınız	432
KUTU 18.16: Karşıtmayınız	433
KUTU 18.17: AİHM Başvuru Adresi	434
KUTU 18.18: Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi	436
KUTU 18.19: Sayılarla AİHM	436
KUTU 19.1: Kanunların Anayasaya Uygunlu- ğunun Siyasal Denetimi	422
KUTU 19.2: Anayasa Yargısının Meşruluğu	423
KUTU 19.3: Dr. Bonham Davası [1610]	424
KUTU 19.4: Hazine v. Kurt Davası	427
KUTU 19.5: <i>Stare Decisis</i>	433
KUTU 19.6: <i>Marbury V. Madison</i> Kararı	435
KUTU 19.7: "Anayasallık Bloğu" Kavramı	455
KUTU 19.8: Düzenlememe İptal Nedeni midir?	461
KUTU 19.9: Eksik Düzenleme İptal Nedeni mi?	461
KUTU 19.10: Anayasa Uygunluk Karinesi	462
KUTU 19.11: " <i>Ratio Decidendi - Obiter Dictum</i> " Ayırımı	467
KUTU 19.12: Anayasa Mahkemeleri Yürürlüğü Durdurma Kararı Verebilir mi?	477

ŞEMALAR

ŞEMA 2.1: Anayasa Hukukunun Konusu	22
ŞEMA 2.2: Anayasa Hukuku Kısımları	24
ŞEMA 5.1: Devlet İktidarları	103
ŞEMA 5.2: Anayasa Yapma Usûllerı	107
ŞEMA 5.3: Anayasa Değişikliği Usûlü	129
ŞEMA 6.1: Devletin Hukuki Kişiîliği İlkesi	138
ŞEMA 7.1: Egemenlik	163
ŞEMA 7.2: Egemenlik Teorileri	165
ŞEMA 8.1: Monarşî Çeşitleri	173
ŞEMA 9.1: Devlet Şekilleri	188
ŞEMA 9.2: Üniter Devletin İdarî Teşkilatı	187
ŞEMA 11.1: Kuvvetler Birliği ve Ayrılığna Göre Hükümet Sistemleri	223
ŞEMA 13.1: Egemenliğin Kullanılması Bakı- mından Demokrasi Tipleri	272
ŞEMA 13.2: Referandum Çeşitleri	290
ŞEMA 14.1: Oy Hakkı	299
ŞEMA 14.2: Seçim Sistemleri	316
ŞEMA 14.3: Seçim Sistemlerinin Değerlendi- rilişmesi	327
ŞEMA 16.1: Yürütleme Organının Yapısı	360
ŞEMA 16.2: Devlet Başkanlarının Sorumluluğu	364
ŞEMA 18.1: Temel Hak ve Hürriyetlerin Si- nirlanması Şartları	411
ŞEMA 18.2: Temel Hak ve Hürriyetlerin Ko- runması Yolları	412

TABLOLAR

TABLO 5.1: Aslı Kurucu İktidar-Tali Kurucu İktidar Karşılaştırması	130
TABLO 7.1: Milli Egemenlik ve Halk Ege- menliği Teorileri Sonuçları Arasındaki Farklar	171
TABLO 7.1: Kralların Listesi	175
TABLO 9.1: Federasyon - Konfederasyon	196
TABLO 9.2: Federal Devlet - Üniter Devlet	197
TABLO 11.1: Başkanlık Sistemi-Parlâmenter Sistem Karşılaştırması	224
TABLO 11.2: Avrupa Parlâmenter Demokra- silerinde Hükümetlerin Ortalama Ömrü	249
TABLO 11.3: Değerlendirme: Başkanlık ve Par- lâmenter Sistemin Güçlü ve Zayıf Yanları	251
TABLO 16.1: Cumhurbaşkanlarının Statüler	363
TABLO 19.1: Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Seçim Şekilleri	431
TABLO 19.2: Amerikan ve Avrupa Modelleri Arasında Karşılaştırma	44

Bölüm 1

ANAYASA HUKUKUNUN BİLGİ KAYNAKLARI*

Anayasa hukukunun “bilgi kaynakları (*fontes cognoscendi*)”¹, anayasa hukuku kurallarının bulunacağı yerleri ve bunların kapsamları hakkında bilgi edinilecek belgeleri ifade eder. Anayasa hukukunun başlıca bilgi kaynakları şunlardır:

I. ANAYASALAR

Şüphesiz anayasa hukukunun bilgi kaynakları arasında en önemlisi anayasalarıdır. Doğal olarak bir anayasal meseleyle karşılaşıldığında yapılması gereken ilk şey, o konuda anayasada bir kural olup olmadığına bakmaktır.

A. TÜRK ANAYASALARI

Türk anayasalarının bilgi kaynakları resmî kaynaklar ve özel kaynaklar olarak iki gruba ayrılabilir.

1. Resmî Kaynaklar.- Resmî kaynaklar arasında *Düstur* ve *TBMM Tutanak Dergisi* ve *Resmî Gazete* yer alır. Bunların en önemlisi *Resmî Gazetedir*. Resmî Gazete, internet ortamında Cumhurbaşkanlığıncı yayımlanır. Ayrıca lüzum görüldüğü takdirde, ihtiyaç duyulan sayıda basılı ortamda da yayımlanabilir (10 sayılı CBK, m.2). Resmî Gazete kural olarak günlüktür; ancak bazen acele yayınlanması lazımlı gelen bir metin için aynı gün ikinci veya üçüncü bir sayı daha çıkarılır. Buna “mükerrer sayı” denir. *Resmî Gazetenin* 1921’den bu yana olan bütün sayılarına ücretsiz olarak www.resmigazete.gov.tr adresinden ulaşılabilmektedir.

2. Özel Kaynaklar: Anayasa Derlemeleri.- Resmî kaynakların dışında birçok özel kişinin yaptığı anayasa derlemeleri de vardır. Bunların içinde en önemli ikisi şunlardır:

- a) Suna Kili ve Şeref Gözbüyük, *Türk Anayasa Metinleri*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yenilenmiş 3. Baskı, 2006, 390 s. (Bu derleme 1808’den bu yana bütün Türk anayasalarını ve anayasal belgelerini içermektedir).

* Bu bölüm Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Bursa, Ekin, 2011, c.I, s.1-24’ten özetlenmiştir. Daha geniş bilgi için oraya bakınız.

1. Genel olarak hukukun bilgi kaynakları konusunda bkz.: Yaşar Karayalçın ve Aynur Yongalık, *Hukukda Öğretim-Kaynaklar-Metod: Problem Çözme*, Ankara, BTHAE Yayınları, Yedinci Baskı, 2008, s.82 vd.

Bölüm 2

ANAYASA HUKUKU

(Tanımı, Konusu, Kısımları, Yaklaşım Biçimleri, Diğer Dallar ile İlişkisi, Tarihsel Gelişimi, vs.)*

Bibliyografa.- Ali Fuat Başgil, *Esas Teşkilat Hukuku*, İstanbul, Bahçe Matbaası, 1960, s.3-4; Hüseyin Nail Kubalı, *Anayasa Hukuku Dersleri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1971, s.1-2; Bülent Nuri Esen, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1970, s.12-13; İlhan Arsel, *Anayasa Hukuku (Demokrasi)*, Ankara, Doğuş Matbaacılık, 1964, s.4-6; Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, İstanbul, Beta, 13. Baskı, 2009, s.3-4; Mustafa Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Ankara, Orion, 4. basıtı, 2007, s.27-30; Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi*, Bursa, Ekin, 1999, s.194-196; Louis Favoreu, et al., *Droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, Yedinci Baskı, 2004, s.1-27, 314-323; Louis Favoreu, “Le droit constitutionnel, droit de la constitution et constitution de droit”, *Revue française de droit constitutionnel*, no 1, 1990, s.85; Dominique Turpin, *Droit constitutionnel*, Paris, P.U.F., “Quadrigé”, 2003, s.1-10; Bertrand Mathieu ve Michel Verpeaux, *Droit constitutionnel*, Paris, PUF, Coll. Droit fondamental, 2004, s.19-20; Jean-Louis Mestre, “Les emplois initiaux du l’expression ‘droit constitutionnel’”, *Revue française de droit constitutionnel*, no 55, 2003, s.451-472; Vlad Constantinesco ve Stéphane Pierré-Caps, *Droit constitutionnel*, Paris, Presses Universitaires de France, Themis droit public, İlkinci Baskı, 2006, s.7-10; Eric Oliva, *Droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, Altıncı Baskı, 2007, s.1-4.

Bu bölümde anayasa hukukunun tanımını, konusunu, kısımlarını, anayasa hukukunda değişik yaklaşım biçimlerini, anayasa hukuku ile siyaset bilimi, diğer disiplinler ve keza hukukun diğer dalları arasındaki ilişkiyi ve anayasa hukukunun tarihsel gelişimini kısaca göreceğiz. Buna göre bu bölümün planı şu şekilde olacaktır:

PLÂN:

- I. Terminoloji
- II. Anayasa Hukukunun Tanımı, Konusu ve Kısımları
- III. Anayasa Hukukunda Yaklaşım Biçimleri
- IV. Anayasa Hukuku ile Siyaset Bilimi, Siyasal Felsefe ve Siyasi Tarih Arasındaki İlişki
- V. Anayasa Hukuku ile Hukukun Diğer Dalları Arasındaki İlişki
- VI. Anayasa Hukukunun Tarihsel Gelişimi
- VII. Niçin Anayasa Hukukunu Öğrenmek Gerekli?

* Bu bölüm Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, op. cit., c.I, s.25-101'den özetlenmiştir. Daha geniş bilgi için oraya bakınız.

Terminolojiyle işe başlayalım.

I. TERMİNOLOJİ¹

Bibliyografiya.- Başgil, *op. cit.*, s.3-4; Kubalı, *op. cit.*, s.1-2; Esen, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, *op. cit.*, s.12-13; Arsel, *Anayasa Hukuku (Demokrasi)*, *op. cit.*, s.4-6; Teziç, *op. cit.*, s.3-4; Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, *op. cit.*, s.27-29.

Burada “anayasa” ve “anayasa hukuku” terimlerini göreceğiz.

A. “ANAYASA” TERİMİ

Türkçe “anayasa” kelimesi, İngilizce ve Fransızca *constitution*² (Fransızca konstitusyon; İngilizce ,konstr'tyu:şın okunur) kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Fransızca *constitution* kelimesi *constituer*³ fiiliinden türemiştir. *Constituer* fiili ise “oluşturmak, teşkil etmek, meydana getirmek, kurmak, tesis etmek” anlamlarına gelmektedir⁴. O hâlde *constitution’u* “oluşum”, “kuruluş” olarak Türkçeye çevirebiliriz. Türkçede *constitution* kelimesinin karşılığında sırasıyla “kanun-ı esası”, “teşkilât-ı esâsiye kanunu” ve “anayasa” kelimeleri kullanılmıştır.

1876 Anayasamızın resmî adı “Kanun-ı Esası”dır. “Esâsî”, “asıl ve temele mensup, esasla ilgili” demektir⁵. O hâlde “kanun-ı esâsî”, “asıl kanun”, “temel kanun” demektir. Dolayısıyla “temel kanun” anlamına gelen “kanun-ı esası” terimi, “kuruluş” anlamına gelen Fransızca “*constitution*” terimini karşılamaktan uzaktır.

1921 ve 1924 Anayasalarımızın resmî adı ise “Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu”dur. “Teşkilât-ı esâsiye”, “esas teşkilat”, yani “temel kuruluş” demektir. Yukarıda açıkladığımız gibi Fransızca “*constitution*” kelimesi de “kuruluş” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla “teşkilat” terimi, Fransızca “*constitution*” terimini anlam olarak karşılamaktadır. Herhalde 1920’li yıllarda bu “teşkilât”a, onu dernek, vakif, şirket gibi özel teşkilâtlardan ayırmak amacıyla ve 1876’nın mirasıyla bir de “esâsiye” sıfatı eklendi. Böylece “teşkilât-ı esâsiyye” veya “esas teşkilât”, Fransızca *constitution* kelimesinin doğru bir karşılığı olarak o yıllarda Türkçede kullanılır oldu.

-
1. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.: Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi*, Burسا, Ekin, 2. Baskı, 1999, s.131-134.
 2. İtalyanca *costituzione*, İspanyolca *constitucion*, Almanca *Verfassung*.
 3. İngilizce *to constitute* fiili.
 4. Tahsin Saraoğlu, *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, İstanbul, Adam Yayınları, 1990, s.310 (*constituer* maddesi).
 5. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, Aydın Kitabevi, 1984, s.271 (“esâsî” maddesi).

II. ANAYASA HUKUKUNUN TANIMI, KONUSU VE KISIMLARI⁸

Anayasa ve anayasa hukuku terimlerini gördükten sonra şimdi anayasa hukukunun tanımını, konusunu ve kısımlarını görelim.

A. TANIMI

Birçok yazar anayasa hukukunu çok değişik şekillerde tanımlıyorsa⁹ da bu tanımların ortak özelliklerinden hareketle şöyle bir anayasa hukuku tanımı yapabilir:

TANIM: *Anayasa hukuku, yasama, yürütme ve yargı gibi devletin temel organlarının kuruluşunu, işleyişini ve bu organlar arasındaki karşılıklı ilişkileri ve devlet karşısında vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini düzenleyen hukuk kurallarını inceleyen bir hukuk bilimi dalıdır.*

B. KONUSU

Anayasa hukukunun belli başlı iki veçesi vardır: Bunlardan birincisi devletin temel organlarıyla, ikincisi ise vatandaşların temel hak ve özgürlükleriyle ilgilidir. Birinci veçesinde anayasa hukuku, yasama, yürütme ve yargidan oluşan devletin temel organlarının, bir yandan *kuruluşunu*, diğer yandan *işleyişini* ve bu organların arasındaki *karşılıklı ilişkileri* incelemektedir. İkinci veçesinde ise anayasa hukuku, vatandaşların devletındaki *temel hak ve özgürlüklerini* incelemektedir.

C. ANAYASA HUKUKUNUN KISIMLARI

Türkiye'de anayasa hukuku genellikle kendi içinde "anayasa hukukunun genel esasları" ve "Türk anayasa hukuku" şeklinde bir ayrima tâbi tutulmaktadır.

1. Anayasa Hukukunun Genel Teorisi

Türkçede kendisine yaygın olarak "anayasa hukukunun genel esasları" denen "anayasa hukukunun genel teorisi (*general theory of constitutional law, théorie générale de droit constitutionnel*)", inceleme konusuna belirli bir ülkenin anayasasının kurallarından bağımsız olarak, genel ve soyut düzeyde yaklaşıır. Anayasa hukukunun genel esasları, bütün anayasa düzenleri için geçerli

8. Bu konuda bkz. Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi*, op. cit., s.141-176.

9. Bu tanımlar konusunda bkz.: Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi*, op. cit., s.141-145.

Bir üniversitede ilk defa bir “anayasa hukuku” kürsüsü, 31 Mart 1797 tarihinde İtalya’da Ferrara Üniversitesinde kurulmuştur. Bu kürsüye Giuseppe Compagnoni di Luzo atanmıştır³⁰. Giuseppe Compagnoni di Luzo aynı yıl *Elementi di diritto costituzionale...* isimli eserini yayımlamıştır. Kısa bir süre sonra Giuseppe Compagnoni di Luzo görevinden alınmış yerine hâkim Grazio Ronchi-Braccioli atanmıştır. Ancak bu kürsü, Ferrara’nın 23 Mayıs 1799 tarihinde Avusturyalılar tarafından işgal edilmesi sonucu lağvedilmiştir³¹. Fransa’da ise 1834 yılında ilk anayasa hukuku kürsüsü ünlü devlet adamı François Guizot tarafından Paris Hukuk Fakültesinde kurulmuştur. Bu kürsüye ilk defa Pellegrino Rossi atanmıştır³². Napolion III zamanında kürsü kaldırılmış, 1878’de yeniden kurulmuştur³³.

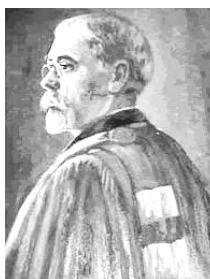
Fransız anayasa hukukunun gelişmesinde üç dönem gözlemlenebilir: Birinci dönemde “klasik”, ikinci dönemde “siyasal bilim”, üçüncü dönemde ise “yeni anayasa hukuku” dönemidir.

1. Birinci Dönem: Anayasa Hukukunun Klasik Teorisi

Başlangıcından 1950’ye kadar devam eden birinci döneme “anayasa hukukunun klasik teorisi” ismi verilebilir. Bu klasik teorinin en ünlü temsilcileri olarak Adhémar Esmein³⁴ (Ademar Esmeyn okunur), Raymond Carré de Malberg³⁵ (Remon Kare dö Malber okunur), Léon Duguit³⁶ (Leon Dügi okunur), Maurice Hauriou³⁷

Adhémar Esmein³⁸

Maurice Hauriou³⁹

Léon Duguit⁴⁰

R. Carré de Malberg⁴¹

-
30. Marcel Prélot, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, Üçüncü Baskı, 1963, s.31; Mestre, *op. cit.*, s.469. 31. Mestre, *op. cit.*, s.470.
32. Prélot, *op. cit.*, s.31. P. Lavigne, “Le comte Rossi, premier professeur de droit constitutionnel français”, *Mélanges J.-J. Chevallier*, Paris, Cujas, 1977, s.173-178 den nakleden Turpin, *op. cit.*, s.6; Mestre, *op. cit.*, s.471.
33. Maurice Duverger, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, PUF, 1962, c.1, s.1.
34. Adhémar Esmein, *Eléments de droit constitutionnel français et comparé*, Revue par Henry Nézard, Paris, Recueil Sirey, Cilt I, 1927 (650 s.); Cilt II, 1928 (695 s.) (AÜHF Kütüphanesi: K.4291).
35. Raymond Carré de Malberg, *Contribution à la théorie générale de l’Etat*, Paris, Librairie de la Société du Recueil Sirey, Cilt I: 1920 (638 s.); Cilt II: 1922 (839 s.) (Tipki Baskı : CNRS, 1962).
36. Léon Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, Paris, Ancienne Librairie Fontemoing, (İkinci Baskı: 1921-1925; Üçüncü Baskı, Cilt I: 1927; Cilt II 1928).
37. Maurice Hauriou, *Précis de droit constitutionnel*, Librairie du Recueil Sirey, 1929.
38. http://en.wikipedia.org/wiki/File:Adh%C3%A9mar_Esmein.jpg (Kasım 2009) (PD).
39. www.hauriou.net/maurice.hauriou.html (Kasım 2009).
40. [http://cerclle.u-bordeaux4.fr/colloque-des-29-et-30-](http://cerclle.u-bordeaux4.fr/colloque-des-29-et-30/) (Kasım 2009).

3. Üçüncü Dönem: Yeni Anayasa Hukuku

Nihayet 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren siyasal bilim yaklaşımı gerilemeye başladı. Fransa'da siyasal bilim yaklaşımına en ağır eleştirileri yöneltlen ve “yeni anayasacılık”ın öncülüğünü yapan kişi, hiç şüphesiz Aix-Marseille III Üniversitesi profesörü Louis Favoreu (Lüvi Favorö okunur) olmuştur⁵¹. O nedenle “yeni anayasa hukuku” anlayışına “Aix-en-Provence okulu (*Ecole d'Aix-en-Provence*)” da denir⁵²

Louis Favoreu⁵³

Louis Favoreu'ye göre anayasa, bugün bir “fikir”, bir “ideal kavram” olmaktan çıkip, hukucken müeyyidelendirilen ve etkileri vatandaşlar üzerinde hissedilen bir “norm” hâline gelmiştir⁵⁴. Yazara göre, anayasanın norm hâline gelmesinin birinci sebebi, anayasa yargısının yaygınlaşması ve dolayısıyla anayasa hukukunun yargısallaşmasıdır⁵⁵.

“Yeni anayasa hukuku (*nouveau droit constitutionnel*)”nun “içtihadilik”, “uygulama alanının genişlemesi” ve “diğer hukuk dalları karşısında üstünlüğü nü kabul ettirmeye” olmak üzere başlıca üç tane ayırcı özelliği vardır:

a) İçtihadilik.- “Yeni anayasa hukuku”nun, “siyasal bilim yaklaşımı”na nazaran en önemli ayırcı özelliği, “metne geri dönüş”tür. Bu bakımdan “yeni anayasa hukuku”, “klasik anayasa hukuku”na benzemektedir. Ancak klasik anayasa hukukunun metinlere atfettiği rol ile yeni anayasa hukukunun metinlere atfettiği rol arasında farklılık vardır. Klasik anayasa hukukunda metinleri yorumlayan, yazarların kendileridir. Yani klasik anayasa hukukunda, metninin yorumcusu doktrindir. Yeni anayasa hukukunda ise, anayasal metinleri yorumlayanlar artık, anayasa hukukçuları değil, anayasa mahkemeleridir. Diğer bir ifadeyle, “yeni anayasa hukuku”, anayasa metinlerinin doktrinal yorumu üzerine değil, bu metinlerin anayasa yargısı organları tarafından yapılan yorumları üzerine kuruludur. Anayasa metinlerinin anayasa yargısı organları tarafından yorumlanması sonucu, bu yeni dönemde, anayasa hukuku *yargısallaşmış*, yani yargıç tarafından uygulanan bir “hukuk” hâline gelmiştir. Anayasal metinleri

51. Louis Favoreu, ‘Le droit constitutionnel, droit de la constitution et constitution de droit’, *Revue française de droit constitutionnel*, no 1, 1990, s.71-89; Louis Favoreu, *La politique saisie par le droit*, Paris, Economica, 1988; Louis Favoreu, “Propos d’un ‘néo-constitutionnaliste’”, in Jean Louis Seurin (sous la direction de-) *La constitutionnalisme aujourd’hui*, Paris, Economica, 1984, s.23-24.

52. Stéphane Pinon, “Le ‘nouveau droit constitutionnel’ à travers les âges”, *VIIe Congrès français de droit constitutionnel*, 27 septembre 2008, www.droitconstitutionnel.org/congresParis/comC2/PinonTXT.pdf (Aix-Marseille III Üniversitesi Hukuk Fakültesi Aix-en-Provence'ta bulunmaktadır).

53. <http://www.droitconstitutionnel.org/images/fav001.jpg> (Kasım 2009)

54. Favoreu, “Le droit constitutionnel...”, op. cit., s.27.

55. Ibid.

Bölüm 3

ANAYASA KAVRAMI*

Bibliyografya.- Favoreu *et al.*, *op. cit.*, s.68-77; Gicquel, *op. cit.*, s.158-162; Elisabeth Zoller, *Droit constitutionnel*, Paris, PUF, 2. Baskı, 1999, s.11-12; Turpin, *op. cit.*, s.100-112; Marie-Anne Cohendet, *Droit constitutionnel*, Paris, Montchrestien, 2. Baskı, 2002, s.67-74; Dominique Chagnollaud, *Droit constitutionnel contemporain: (Tome 1: Théorie générale-Les régimes étrangers)*, Paris, Armand Colin, 4. Baskı, 2004, c.I, s.20-31; Pacquet ve Mélin-Soucramanien, *op. cit.*, s.62-64; Bernard Chantebout, *Droit constitutionnel*, Paris, Armand Colin, 22. Baskı 2005, s.22-28; Marc Uyttendaele, *Precis de droit constitutionnel belge*, Bruxelles, Emile Bruylant, 2001, s.74-79; Francis Delpérée, *Le droit constitutionnel de la Belgique*, Bruxelles, Bruylant, 2000, s.50-54; Anthony W. Bradley ve Keith D. Ewing, *Constitutional and Administrative Law*, London, Longman, 13. Baskı, 2002, s.4-6; Hilaire A. Barnett, *Constitutional and Administrative Law*, London, Routledge-Cavendish Publishing Ltd., 7. Baskı, 2008, s.7-9; Owen Hood Phillips, Paul Jackson ve Patricia Leopold, *Constitutional and Administrative Law*, London, Sweet & Maxwell, 8. Baskı, 1997, s.5-9; Eric Barendt, *Introduction to Constitutional Law*, Oxford, Oxford University Press, 1998, s.1-14; Vicki C. Jackson ve Mark Tushnet, *Comparative Constitutional Law*, New York, Foundation Pres, 1999, s.190-354; K.C. Wheare, *Modern Anayasalar*, Çev. Mehmet Turhan, Değişim Yayınları, Ankara, 1985. s.21-25; S. A. de Smith ve Rodney Brazier, *Constitutional and Administrative Law*, London, Penguin Books, 1989. s.3-28; Rod Hague, Martin Harrop ve Shaun Breslin, *Comparative Government and Politics*, Hounds mills, Macmillan Press, 1998, s.150-155; Jean Blondel, *Comparative Government*, London, New York, Prentice Hall, 1995, s.215-223; Constance Grewe ve Hélène Ruiz Fabri, *Droits constitutionnels européens*, Paris, PUF, 1995, s.33-46; Georges Burdeau, *Traité de science politique*, Paris, L.G.D.J., 3. Baskı, 1983, c.IV, s.25; Dmitri Georges Lavroff, *Le droit constitutionnel de la Ve République*, Paris, Dalloz, 1995, s.79; Pierre Wigny, *Cours de droit constitutionnel*, Bruxelles, Bruylant, 1973; Paolo Biscaretti di Ruffia ve Stefan Rozmaryn, *La constitution comme loi fondamentale dans les Etats de l'Europe occidentale et dans les Etats socialistes*, Paris L.G.D.J., Torino, Libreria Scientifica, 1966, s.4-12; Joseph Barthélémy ve Paul Duez, *Traité de droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, 1933, s.184; Georges Vedel, *Droit constitutionnel*, Paris, Sirey, 1949, s.112; Jacques Cadart, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris Economica, 3. Baskı, 1990, c.I, s.127; Philippe Ardant, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, LGDJ, 17. Baskı, 2005, s.49-91.

“Anayasa kavramı” başlıklı bu bölümün önce plânını verelim:

PLÂN:

- I. Anayasa Kavramının Tanımı
- II. Anayasa Türleri
- III. Anayasaların İçerikleri
- IV. Anayasacılık Hareketleri
- V. Bazi Ek Kavram ve Sorunlar

* Bu bölüm Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, *op. cit.*, c.I, s.103-224’ten özetlenmiştir.

Şimdi sırasıyla bu konuları inceleyelim:

I. ANAYASA KAVRAMININ TANIMI

“Anayasa (*constitution*)” nedir? Bir anayasa kitabılığını elinize alıp “anayasa nedir” sorusunu sorarsanız, bu soruya tasvirî bir cevap verebilirsiniz. Örneğin benim kullandığım anayasa kitabından hareketle şu cevabı verebiliyorum: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 9 cm x 13,5 cm boyutlarında toplam 128 sayfadan oluşmuş bir kitapçıktır. Daha ileri giderek bu kitabıñ üzerinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası yazdığını, her sayfanın üzerinde siyah harflerle yazılar olduğunu, bu yazılar bakıldığına anayasa metninin kendi içinde kısımlara, kısımların bölümlere, bölümlerin de maddelere ayrıldığını söyleyebiliyorum. Keza maddelere daha dikkatli olarak baktığında her maddenin bir veya birden fazla paragraftan olduğunu, her paragrafin da bir veya birden fazla cümleden olduğunu, her cümlenin birden fazla kelimedenden olduğunu, her kelimenin de birden fazla harfin bir araya gelmesinden meydana geldiğini söyleyebiliyorum. Harflerin ise beyaz kağıt üzerinde siyah mürekkeple basılmış çeşitli şekiller olduğunu ilave edebilirim. Bu şekilde anayasanın fizikî veya dilbilgisel varlığını tanımlamış oluruz. Böyle bir tanımın hâliyle hukuk bakımından pek de bir değeri yoktur. O hâlde yukarıdaki soruyu tekrar soralım: Bir hukukî kavram olarak “anayasa” nedir?

Anayasa kavramını en basit olarak şu şekilde tanımlayabiliriz:

TANIM: Anayasa, anayasal nitelikteki hukuk kurallarının toplamıdır.

Bu tanım şu iki önermeden oluşmaktadır: (1) Anayasa, hukuk kurallarından oluşur. (2) Ancak anayasa, her tür hukuk kuralından değil, sadece belirli bir nitelikteki (anayasal nitelikteki) hukuk kurallarından oluşur. Şimdi bu iki önermeyi biraz daha yakından görelim:

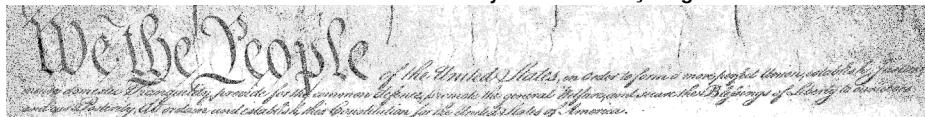
A. ANAYASA, HUKUK KURALLARINDAN OLUŞUR

Anayasanın hukuk kurallarından olduğu önermesi şüphesiz doğru bir önermedir. Anayasa, bir din, ahlak, örf ve adet, siyaset, ekonomi veya edebiyat belgesi değil, bir hukuk belgesidir. Anayasanın hukuk kurallarından olusluğunun söylemesi doğruluğu apaçık bir şeydir. Bunun ayrıca ispatlanmasına gerek yoktur. Ancak anayasa, hukuk kurallarından olusmasına göre, burada “hukuk kuralı (*legal norm, norme juridique*)”nın ne olduğunu gösterilmesi gereklidir. “Hukuk kuralı”nın ne olduğunu tanımlaması anayasa hukukunun değil, hukukun genel teorisinin sorunudur. Bu konuda hukuka giriş derslerinde edindiğiniz bilgilere veya hukukun genel teorisi kitaplarına bakınız¹. Biz bu konuda bir özét bilgiyi aşağıdaki KUTU 3.1’de veriyoruz:

1. Kemal Gözler, *Hukukun Genel Teorisine Giriş*, Ankara, USA Yayıncılık, 1998, s.25-148; Kemal Gözler, *Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu*, Bursa, Ekin Kitabevi, 1999, s.28-111.

en bilinen ve en eski örneği 1787 ABD Anayasasının Başlangıcıdır. Bu Anayasa “Biz, Birleşik Devletler Halkı (*We the people of the United States...*)” diye başlayan bir başlangıç sahiptir.

KUTU 3.6: 1787 ABD Anayasasının Başlangıcı

We the People of the United States, in Order to form a more perfect Union, establish Justice, insure domestic Tranquility, provide for the common defence, promote the general Welfare, and secure the Blessings of Liberty to ourselves and our Posterity, do ordain and establish this Constitution for the United States of America.

Biz, Birleşik Devletler halkı, daha mükemmel bir birlik kurmak, adaleti tesis etmek, iç huzuru sağlamak, ortak savunmayı temin etmek, genel refahı artırmak ve kendimizin ve bizden sonra gelen nesillerin hürriyetin nimetlerinden yararlanmasını güvence altına almak amacıyla işbu Anayasayı Amerika Birleşik Devletleri için ısdar ve tesis ediyoruz.

ABD Anayasası dışında bir başlangıç kısmı içeren başka anayasalar da vardır. En bilinen örnekler şunlardır: 1949 Alman, 1958 Fransa, 1937 İrlanda, 1946 Japonya, Kore, İspanya, Portekiz, İsveç ve 1961 ve 1982 Türk Anayasalarıdır. Ayrıca 1990'dan sonra yapılan eski sosyalist ülkelerin anayasalarının neredeyse hepsinde bir başlangıç kısmı vardır. İlginçtir ki, bu anayasalardan çoğunluğunun başlangıcı ABD anayasasında olduğu gibi “*Biz, ... halkı, ...*” şeklinde başlamaktadır. Daha da ilginci Rusya Anayasası “*Biz, Rusya Federasyonunun çokuluslu halkı (We, the multinational people of the Russian Federation)*” ifadesiyle başlamaktadır.

Başlangıçların bazıları uzun (örneğin Hırvatistan, Türkiye, Portekiz), bazıları ise kısadır (örneğin ABD, Fransa). Başlangıç bölümlerinde genellikle anayasanın dayandığı temel felsefe veya ideoloji açıklanır. Anayasaların başlangıç bölümleri hukukî olmaktan ziyade, edebî bir dille kaleme alınır. Bu kısımlarda pek çok duygusal ifade kullanılır.

Başlangıçların Hukukî Değeri.- Anayasaların başlangıç kısımları bağlayıcı mıdır? Eğer bir anayasa, başlangıç kısmının anayasa metnine dahil olmadığını veya bağlayıcı olmadığını öngörmüş ise hâliyle bu metinler bağlayıcı değildir. Keza bir anayasa bu başlangıç kısımlarının anayasa metnine dahil olduğunu belirtmiş ise hâliyle bu kısımlar, tartışmasız olarak anayasa metnine dahildir ve bağlayıcıdır. Örneğin 1982 Türk Anayasasına göre Anayasanın Başlangıcı Anayasa metnine dahildir (m.176/1). Ancak bir anayasanın bu konuda hüküm içermemesi de mümkünür. Bu durumda başlangıç kısmının bağlayıcı olmaması için hiçbir sebep yoktur. Zira başlangıçtaki ifadelerin belirsiz olması, onların normatif karakterden mahrum olduğunu göstermez. Anlamı belirsiz ifadeler yorum yoluyla belirginleştirilebilir. Bunları anayasa mahkemeleri kanunların anayasaya uygunluğunun yargılalı dene timinde ölçü norm olarak kullanabilir. Mühim olan aksinin anayasa tarafından öngörlülmemiş olmasıdır

Başlangıçtan sonra, anayasaların ana metinleri kendi içinde genellikle, temel ilkeler (genel hükümler), temel hak ve hürriyetler, devletin temel organları gibi bölgelere ayrılmaktadır.

İkinci anayasacılık dalgası (1945-1958), İkinci Dünya Savaşının sonlarından başlayıp 1960'a kadar sürmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonunda Alman, İtalyan ve Japon rejimleri yıkıldı. Bu ülkelerde yeni anayasalar yapıldı. 1946 Japonya, 1947 İtalyan, 1949 Alman anayasaları. Avusturya'da 1920 tarihli Anayasa 1945'te yeniden yürürlüğe konulmuştur. Bunlara 1946 Fransız Anayasası, 1953 Danimarka Anayasası, 1948 Güney Kore Anayasası, 1952 Yunan Anayasası eklenebilir (Yunanistan'da demokratik rejim 1967'de kesintiye uğramıştır). İkinci dalga, 1960'larda kesintiye uğramıştır.

Üçüncü anayasacılık dalgası (1974-1978): 1974'te Portekiz'de Salazar rejiminin devrilmesiyle başlamıştır. Bu dönemde yapılan başlıca anayasalar şunlardır: 1975 Yunan, 1976 Portekiz, 1978 İspanyol Anayasası.

Dördüncü anayasacılık dalgası (1990-): 1989-1990'da SSCB ve Doğu Avrupa'daki sosyalist rejimler yıkılmış ve yerlerine demokratik rejimler kurulmuştur. Bu ülkelerin hemen hemen hepsinde 1990'larda yeni anayasalar yapılmıştır. Bunlara örnek olarak 1991 Arnavutluk, 1995 Bosna-Hersek, 1991 Bulgar, 1992 Çek, 1990 Hırvatistan, 1991 Makedonya, 1997 Polonya, 1991 Romanya, 1993 Rus, 1991 Slovenya, 1992 Slovak, 1995 Azerbaycan, 1995 Ermenistan 1995 Kazakistan, 1996 Ukrayna Anayasaları sayılabilir. Macaristan'da yeni bir anayasa yapılmamakla birlikte 1949 Anayasası, 1989'da çok önemli ölçüde değiştirilmiştir. Eski sosyalist ülkelerde 1990'larda görülen bu yeni anayasa hareketlerini, belki 1975 Yunan, 1976 Portekiz ve 1978 İspanyol Anayasası ile karıştırmak ve bunları "dördüncü dalga" olarak isimlendirmek uygun olur.

ANAYASACILIK İLE İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR

ANAYASACILIKSIZ ANAYASALAR.- Yukarıda açıklandığı gibi, geleneksel teoride anayasa yapmanın temel amacı, devletin temel kuruluşunu anayasa denen belgelerle düzenleyerek devleti güçlendirmek değil, devletin temel kuruluşunu anayasada düzenleyerek ve özellikle temel hak ve hürriyetleri anayasalarda güvence altına alarak devlet iktidarı sınırlandırmak ve vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini korumaktır. Devlet iktidarı sınırlandırmak ve temel hak ve hürriyetleri korumak amacıyla olmaksızın, bir ülkede yeni bir anayasa yapılmasını bir anayasacılık olayı olarak görmek yanlış olur. Bir diktatör de, kendi yetkilerini sağlamlaştırmak, vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini sınırlandırmak için anayasa yapabılır. Böyle bir anayasa, geleneksel anlamda anayasacılığın özüyle bağıdışız. Böyle bir anayasa aslında "anayasacılığa karşı anayasa (*constitution against constitutionalism*)"dır⁵². Nitekim H.W.O Okoth-Ogendo, sömürgecilik sonrası Afrika ülkelerinde yapılan pek çok anayasa için "anayasacılıksız anayasalar (*constitutions without constitutionalism*)" tabirini kullanmıştır⁵³.

ANAYASASIZ ANAYASACILIK.- "Anayasacılıksız anayasa" kavramının karşısında "anayasasız anayasacılık (*constitutionalism without constitution*)" tabiri kullanılmaktadır. Bildiği gibi İngiltere'de yazılı bir anayasa yoktur; ama İngiltere'de anayasacılık düşüncesinin gerçekleştirmeği istediği amaçlar (devlet iktidarinin sınırlandırılması ve vatandaşların temel hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınması) gerçekleştirilmiştir.

"SUİSTİMALCı ANAYASACILIK (abusive constitutionalism)".- David Landau'ya göre bazı ülkelerde demokratik rejimler, anayasa değişikliği yoluyla adım adım ortadan kaldırılıyor. İktidardaki güçlü başkanlar, ustaca ve sinsice planlanmış anayasa değişiklikleri yoluyla kendilerinin görevde kalmasını sağlayacak bir anayasal sistem kuruyorlar. Özellikle anayasa değişikliği yoluyla kendilerini denetleyecek mahkemeler gibi organları etkisiz hale getiriyorlar. Bu şekilde yeniden biçimlendirilen anayasa, tam anlamıyla otoriter değildir; seçimler yapılmaya devam edilir. Uzaktan bakıldığından anayasa hâlâ demokratikmiş gibi görünür. Ama yakından bakıldığından, anayasanın, gerçekte demokratik düzeni yok etmek için anayasa değişiklikleri yoluyla yeniden tasarlantıgi görülür. Landau bu olguya "suistimalci anayasacılık (*abusive constitutionalism*)" ismini vermektedir. Bkz.: David Landau, "Abusive Constitutionalism", *University of California Davis Law Review*, Cilt 47, Sayı 1, 2013, s.189-260.

-
52. Norman Dorsen, Michel Rosenfeld, Andras Sajo ve Susanne Baer (Eds.), *Comparative Constitutionalism: Cases and Materials*, St. Paul, MN, Thomson-West, 2003, s.51.
53. H.W.O Okoth-Ogendo, "Constitutions without Constitutionalism: Reflections on an African Political Paradox", in Douglas Greenberg et al., *Constitutionalism and Democracy: Transitions in Contemporary World*, 1993, s.65. Bu parça Jackson ve Tushnet, *op. cit.*, s.222-233'te bulunmaktadır. Keza bu konuda bzk.: Dorsen et al., *op. cit.*, s.15.

Bölüm 4

YORUM*

Bibliyografa.- Kemal Gözler, *Hukukun Genel Teorisine Giriş: Hukuk Normlarının Geçerliliği ve Yorumu Sorunu*, Ankara, US-A Yayıncılık, 1998, s.148-224; Kemal Gözler, “Realist Yorum Teorisi ve Mekanist Anayasa Anlayışı”, *Anayasa Yargısı*, Cilt 15, 1998, s.207-249; Adnan Güriz, *Hukuk Başlangıcı*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 6. Baskı, 1997, s.58-63; François Terré, *Introduction générale au droit*, Paris, Dalloz, 6. Baskı, 2003, s.429-445; Jean-Louis Bergel, *Théorie générale du droit*, Paris, Dalloz, 3. Baskı, 1999, s.243-256; Jean-Pierre Gridel, *Notions fondamentales de droit et droit français*, Paris, Dalloz, 1992, s.554-563; Claude du Pasquier, *Introduction à la théorie générale et à la philosophie du droit*, Neuchatel, Delauchaux & Niestlé S.A., 3. Baskı, 1948, s.181-204; Hermann Bekaert, *Introduction à l'étude du droit*, Bruxelles, Etablissements Emile Bruylants, 1963, s.217-223; Chaïm Perelman, *Logique juridique: nouvelle rhétorique*, Paris, Dalloz, 1976, s.16; Ali Hımmet Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, Ankara, Güney Matbaacılık, 1948; Patrick Nerhot (ed.), *Law, Interpretation and Reality*, Dordrecht, Kluwer Academic Publisher, 1990; Georges Kalinowski, “Philosophie et logique de l’interprétation en droit”, *Archives de la philosophie du droit*, 1972, s.39; Jerzy Wroblewski, “L’interprétation en droit: théorie et idéologie”, *Archives de la philosophie du droit*, 1972, s.53; Aulis Aarnio, *Le rationnel comme raisonnable: la justification en droit*, Trad. par Geneviève Warland, Bruxelles et Paris, E. Story-Scientia, L.G.D.J., 1992, s.85; “L’interprétation en droit”, *Archives de la philosophie du droit*, t.XVII, 1972, s.3-185; Travaux de l’Association Henri Capitant, *L’interprétation par le juge des règles écrites (Journées lousianaises)*, Paris, Economica, 1980; Jeffrey Goldsworthy, *Interpreting Constitutions: A Comparative Study*, Oxford, Oxford University Press, 2006; Yüksel Metin, *Anayasanın Yorumlanması*, Ankara, Asıl Dağıtım, 2008; Ali Nazım Sözer, *Hukukta Yöntembilim*, İstanbul, Beta, 2008; Bertil Emrah Oder, *Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri*, İstanbul, Beta, 2010.

Yorum konusunu şu plân dâhilinde göreceğiz.

PLAN

- I. Yorumun Tanımı
- II. Yorum Yöntemleri
- III. Yorumda Kullanılan Mantık Kuralları
- IV. Yorum İlkeleri

I. YORUMUN TANIMI

Genelde “yorum (*interpretation*)”, bir metnin anlamının belirlenmesi faaliyetidir. Bu tanımı anayasa hukukuna uygulayarak şöyle bir tanım verebiliriz:

TANIM: Anayasanın yorumu, anayasa metninin, daha doğrusu bir anayasadaki bir madde veya fikre ve hatta bir cümle metninin anlamının belirlenmesi faaliyetidir.

* Bu bölüm, Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, op. cit., c.I, s.s.225-314’ten özetlenmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için oraya bakınız.

Yorumun Konusu: Metindir.- Burada hemen belirtelim ki, hukukta coğulukla “hukuk kurallarının veya normlarının yorumlanması”ndan bahsedilir. Aslında bu ifade çok yaygın da olsa yanlış bir ifadedir. Çünkü yorumlanan şey, hukuk kuralı (norm) değil, bu kuralın kendisiyle dile getirildiği “metin (*text*)”dır. Hukuk kuralı (norm), gerçekte, bir anayasa veya kanun maddesinin *metni* değil, bu metnin *anlamıdır*. Zira metinler canlı varlıklar değildir; kendilerinin ne anlama geldiklerini söyleyemezler. Bir metni bir insan okur ve bu insanın zihninde bir anlam belirir. İşte hukuk kuralı veya norm, insanın zihninde beliren bu anlamadır. Açıkcası bir metnin ne anlama geldiğini onu okuyan insan söyler. İşte metni okuyan insanın, o metnin ne anlama geldiğini söylemesine yorum denir.

Otantik Yorum.- Yorum, bir hukukî metnin kendisi değil, onun anlamı olduğuna ve metinler kendi kendilerini yorumlayamadıklarına göre yorum, yorumcuya bağlıdır. Bu nedenle aynı hukukî metnin, değişik yorumcular tarafından değişik şekillerde yorumlanması ihtimal dâhilindedir. Örneğin Türkiye'de 1982 Anayasasının bir maddesinin metnini, TBMM bir şekilde, Bakanlar Kurulu bir başka şekilde, Cumhurbaşkanı bir başka şekilde, Anayasa Mahkemesi daha başka bir şekilde yorumlayabilir. Ancak hukuk düzende bu değişik yorumlardan sadece bir tanesi geçerli ve bağlayıcıdır. İşte bağlayıcı olan yoruma “otantik yorum” denir. “Otantik (mevsuk) yorum (*interprétation authentique*)”, hukuken kendisine itiraz edilemeyecek ve pozitif hukukun kendisine hukukî sonuçlar带来的 yorumdur¹.

Önündeki davaya ilgili olarak otantik yorum yapma yetkisi Anayasa Mahkemesine aittir. Çünkü anayasa mahkemesi kararları bağlayıcıdır ve bu karara karşı bir başka başvuru yolu yoktur. Ancak Anayasa Mahkemesinin her zaman anayasanın tek otantik yorumcusu olduğu sanılmamalıdır. Çünkü bazı işlemlerin yargısal denetimi mümkün değildir. Örneğin Türkiye'de üç istisna dışında parlamento kararları Anayasa Mahkemesinin yargısal denetimine tabi değildir. Denetime tabi olmayan parlamento kararları konusunda “otantik yorum” yapma yetkisi TBMM'ye aittir. Keza Cumhurbaşkanının pek çok işlemi yargı denetimine tabi değildir. Örneğin Cumhurbaşkanının Başbakan atama işlemi yargı denetimi dışındadır. Cumhurbaşkanının bu tür işlemleri konusunda da “otantik yorum” yetkisi kendisine aittir. Keza bazen otantik yorum yapma yetkisi Anayasa Mahkemesine değil, bir başka mahkeme veya organa aittir. Örneğin Türkiye'de Bakanlar Kurulu kararları konusunda otantik yorum yapma yetkisi Danıştaya; seçimlerin yönetimi ve denetimi alanında otantik yorum yapma yetkisi ise Yüksek Seçim Kuruluna aittir.

KUTU 4.1: “HÂKİM KANUNUN AĞZIDIR”

Hâkimin görevi kanun yapmak değil, kanunu uygulamaktır. Bu husus, Latince şu ilkelerde ifadesini bulmuştur: “*Judicis est jus dicere, non dare*² (Hâkim, kanunu söyler; kanun yapmaz)”; “*Judex est lex loquens*³ (Hâkim konuşan kanundur)”; “*Judex non de legibus, sed secundum leges debet judicare* (Hâkim, kanunu yargılamamalı, kanuna göre yargılama yapmalıdır).

1. Michel Troper, “Justice constitutionnelle et démocratie”, *Revue française de droit constitutionnel*, n°1, 1990, s.35-36; Kelsen, *Théorie pure du droit, op. cit.*, s.461.
2. Bryan A. Garner (Ed.), *Black's Law Dictionary*, St. Paul, Minn., West Group, 7. B., 1999, s.1646.
3. 7 Co. 4 (*The Reports of Sir Edward Coke*, London, Butterworth, 1826) nakleden John Bouvier, *A Law Dictionary*, Philadelphia, Childs & Petersons, 6. Baskı, 1856, c.II, s.132 (<http://books.google.com.tr>).

7. *Potestas stricte interpretatur*⁵⁸ (Yetkiler Dar Yorumlanır)

Bir anayasal organa verilen bir yetkinin belirli bir şeyi içerip içermediği konusunda tereddüt ortaya çıkıyorsa, o yetkinin o şeyi içermediği kabul edilir. Çünkü anayasa hukukunda anayasal organların yetkisiz olması asıl, yetkili olmaları ise istisna olduğuna göre, istisnalar yorum yoluyla genişletilemez. Bu husus Latince “*potestas stricte interpretatur*⁵⁹ (yetkiler dar yorumlanır) veya “*in dubiis, non præsumitur pro potentia*⁶⁰ (tereddüt hâlinde yetki lehine karine yoktur)” özdeyişleriyle ifade edilir.

8. Yetki Dar, Hürriyet Geniş Yorumlanır

Amerikan literatüründe bu ilke “*powers are narrow, rights broad*” özdeyişle ifade edilir. Bu ilkeye “*principle of most rights* (daha fazla hak ilkesi)” ve “*principle of least authority* (daha az yetki)” ilkesi denir⁶¹. Bu şu anlama gelir ki, devlet organlarının yetkileri yorumlanırken olabildiğince dar yorum, bireylerin hak ve hürriyetleri yorumlanırken olabildiğince geniş yorum yapılır. Dolayısıyla yukarıda da belirtildiği gibi bir devlet organının yetkili olup olmadığı konusunda tereddüt hasil olursa, yetkisiz olduğu kabul edilir. Ama bir kişinin bir hak ve hürriyete sahip olup olmadığı konusunda tereddüt hasil olursa, bu kişinin o hakka ve hürriyete sahip olduğu kabul edilir.

Aynı şekilde bir konuda bir kişinin özgür olup olmadığı konusunda tereddüde düşülürse, o kişinin özgür olduğu kabul edilir. Bu husus Latince olarak “*quotiens dubia interpretatio libertatis est, secundum libertatem respondendum erit* (hürriyete ilişkin yorumda tereddüt varsa, hürriyet lehine karar verilir)”⁶² özdeyişle ifade edilir. Örneğin bir kişinin hür mü, köle mi olduğu konusunda tereddüt hâsil olur ise, o kişinin hür olduğu varsayılar. Tereddütlü konularda hürriyet lehine yorum yapılır. Buna “*in favorem libertatis*” ilkesi denir. Keza Amerikan literatüründe bu hususu ifade etmek için “*presumption of liberty* (hürriyet karinesi)” tabiri kullanılır.

Kişinin hürriyetinin geniş, devletin yetkisinin ise dar yorumlanmasıının sebebi, kişinin hür olmasının asıl, kişiye devletin müdahale edebilmesinin ise istisna olmasıdır. Zira liberal hukuk mantığı, bireyin özgür olduğu ve devletin kural olarak bireye müdahale etme hakkına sahip olmadığı varsayımlı üzerine kuruludur. Tarihsel olarak insanın devletten daha eski olduğu aşıkârdır. Devlet insanları değil, insanlar devleti yaratmışlardır. Dolayısıyla asıl olan insan, arızî olan, sonradan ortaya çıkmış olan şey ise devlettir. O hâlde insanların varlığı ve dolayısıyla hürriyete sahip olması asıl, devletin varlığı ve keza insanlara müdahale etme hakkına sahip olması ise istisnadır.

58. Bouvier, *op. cit.*, c.II, s.140 (<http://books.google.com.tr>).

59. Özdeyiş için bkz. Nick Szabo, “Interpreting Power: The Principle of Least Authority”, <http://szabo.est.vwh.net/interpretingpower.html> (15 Ocak 2010).

60. *Ibid.* 61. *Ibid.*

62. *Digesta* 50, 17, 20 (<http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest50.shtml>).

Bölüm 5

KURUCU İKTİDAR

(Anayasaların Yapılması ve Değiştirilmesi)*

Bibliyografya.- Kemal Gözler, *Kurucu İktidar*, Bursa, Ekin, 2. Baskı, 2016; Kemal Gözler, *Le pouvoir de révision constitutionnelle*, Villeneuve d'Ascq, Presses universitaires du Septentrion, 1997 (www.anayasa.gen.tr/these.htm); Kemal Gözler, *Judicial Review of Constitutional Amendments: A Comparative Study*, Bursa, Ekin Press, 2008, (www.anayasa.gen.tr/jrca.htm). Cem Eroğlu, *Anayasayı Değiştirme Sorunu*, Ankara, AÜSBF Yayıını, 1974; Erdal Onar, *1982 Anayasasında Anayasayı Değiştirme Sorunu*, Ankara, 1993; Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara, Yetkin, 9. Baskı, 2008, s.159-179; Georges Burdeau, *Essai d'une théorie de la révision des lois constitutionnelles en droit français*, (Thèse, Faculté de droit de Paris), Paris, Macon, 1930; Guy Héraud, *L'ordre juridique et le pouvoir originaire*, (Thèse, Faculté de droit de Toulouse), Paris, Sirey, 1946.

Yukarıda üçüncü bölümde anayasa kavramını gördük. Bu bölümde de anayasaların nasıl yapıldığını ve değiştirildiğini göreceğiz. “Anayasaların yapılması ve değiştirilmesi (établissement et révision des constitutions)” konusu Fransız ve Türk doktrininde geleneksel olarak “kurucu iktidar (pouvoir constituant)” başlığı altında incelenmektedir. Biz de bu geleneksel anlayışa sadık kalarak, bu bölüme “kurucu iktidar” başlığını koyduk ve keza bölümün içinde de bu kavramı sıkılıkla kullanacağız.

Kurucu iktidar konusunu şu plân dâhilinde inceleyeceğiz.

PLÂN

- I. Genel Olarak Kurucu İktidar
- II. Aslı Kurucu İktidar
- III. Tali Kurucu İktidar
- IV. Fonksiyonları Bakımından Aslı Kurucu İktidar ile Tali Kurucu İktidar Arasında Özdeşlik

I. GENEL OLARAK

Önce doğrudan “kurucu iktidar (pouvoir constituant)” tanımını vererek işe başlayalım:

* Bu bölüm Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, op. cit., c.I, s.315-357'de yer alan altıncı bölümünden özetlenmiştir. Bu bölüm dahi Kemal Gözler, *Kurucu İktidar*, Bursa, Ekin, 1998'den özetlenmiştir (2. Baskı, 2016). Kurucu iktidar konusunda daha geniş bilgi için bu kaynaklara bakınız.

TANIM: *Kurucu iktidar, anayasa yapma ve değiştirme iktidarıdır.*

Aslı Kurucu İktidar - Tali Kurucu İktidar Ayrımı.- Yukarıdaki tanımın, daha ilk bakışta iki ayrı unsurdanoluştugu görülmektedir. Bu unsurlardan birincisi “anayasayı yapma”, diğeri ise “anayasayı değiştirme”dir. Buradan, kurucu iktidarin, “aslı kurucu iktidar (*pouvoir constituant origininaire*)” ve “tali kurucu iktidar (*pouvoir constituant dérivé*)” şeklindeki ikili ayrimi ortaya çıkmaktadır. Anlaşılacağı üzere, çok kabaca, aslı kurucu iktidar, yeni bir anayasa yapma, tali kurucu iktidar ise anayasayı değiştirme iktidarıdır. Bu iki iktidarin birbirinden nasıl ayrıldığını ve birbiri karşısında fark ve benzerliklerini aşağıda göreceğiz.

Kurucu İktidar - Kurulmuş İktidarlar Ayrımı.- Yukarıda belirttiğimiz gibi, kendisine kurucu iktidar dediğimiz *anayasayı kuran* bir iktidar vardır. Ancak bu iktidarin yanında *anayasa tarafından kurulan* iktidarlar da vardır. Anayasa tarafından kurulan yasama, yürütme ve yargı gibi olağan devlet iktidarlarımı, bunların dışında bulunan, onlardan üstün olan ve onları kuran kurucu iktidardan ayırmak gerekir. Böylece “kurucu iktidar (*pouvoir constituant*)” ile “kurulmuş iktidarlar (*pouvoirs constitués*)” arasında bir ayrim yapılması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu genel açıklamadan sonra, kurulmuş iktidarları söyle tanımlayabiliriz:

TANIM: *Kurulmuş iktidarlar, kurucu iktidar tarafından yapılan anayasalla kurulan devlet organlarıdır.*

Devletin başlica, yasama, yürütme ve yargı organları olmak üzere üç kurulmuş organı vardır. Şimdi devlet iktidarlarını bir şema hâlinde gösterelim:

KUTU 5.1: Kurucu İktidar - Kurulmuş İktidar Ayrımının Doktrinal Kökeni.- Kurulmuş iktidardan farklı ve onların üstünde bulunan bir “kurucu iktidar” düşüncesine ilk kez Emmanuel Sieyès'te rastlanır. Sieyès'e göre, Anayasa tarafından kurulan çeşitli iktidarların hepsi, tek ve yüksek bir iktidar dan çıkarlar. Dolayısıyla Sieyès, anayasa kavramının her şeyden önce kurucu iktidar kavramını gerektirdiğini söylüyor¹. Böylece Sieyès, doğrudan anayasa kavramından yola çıkararak “kurucu iktidar” ve “kurulmuş iktidarlar” ayrimına ulaşıyordu. Sieyès, *Tiers Etat* üzerine ünlü eserinde “anayasa, kurulmuş iktidarın değil, kurucu iktidarın eseridir”² diye yazıyordu. Böylece ortaya kurucu iktidar ile kurulmuş iktidarlar arasındaki ayrim ortaya çıkyordu. Bu arada belirtelim ki, “kurucu iktidar (*pouvoir constituant*)” teriminin ilk kullanan kişi, yani bu terimin isim babası da Emmanuel Sieyès olmuştur (20 Temmuz 1789)³.

(Resim 5.1: E. Sieyès, <http://en.wikipedia.org/wiki/> (Ressam: Jacques-Louis David).

- Emmanuel Sieyès, “*Exposition raisonnée des droits de l'homme*”, 20 Temmuz 1789, *Archives parlementaires*, 1re série, c.VIII, s.256’dan nakleden Carré de Malberg, *Contribution...*, op. cit., c.II, s.516.
- Emmanuel Sieyès, *Qu'est-ce que le Tiers Etat*, chapitre V, Edition critique avec une introduction et des notes par Roberto Zapperi, Genève, Librairie Droz, 1970, s.180-181.
- Georges Burdeau, *Traité de science politique*, LGDJ, Paris, 1950, c.III, s.176.

anayasada bu konuda hükmü yoktur; bu durumda anayasa mahkemesi anayasa değişikliklerini kendisinde denetleme yetkisini görebileceği gibi görmeyebilir de. Örneğin Fransız Anayasa Konseyi, Macaristan Anayasa Mahkemesi, Slovenya Anayasa Mahkemesi anayasa değişikliklerini denetleme yetkisini kendisinde görmemektedir⁶⁸. Bu ülkelerde de değiştirilemeyecek hükümlerin yargısal bir müeyyidesi yoktur. Diğer bazı ülkelerde ise Anayasa Mahkemesi anayasa değişikliklerini esas bakımından denetleme yetkisini kendisinde görmektedir. Örneğin Alman Anayasa Mahkemesi, anayasa değişikliklerinin Anayasanın 79'uncu maddesinin 3'üncü fıkrasında öngörülen değiştirilemeyecek hükümlere aykırı olup olmadığını denetlemektedir⁶⁹. Dolayısıyla Almanya'da tali kurucu iktidara getirilen maddî sınırların yargısal bir müeyyideye sahip olduğu söylenebilir.

bb) Değiştirme Yasakları Aşılabilir mi?

Anayasanın bazı hükümlerinin değiştirilmesini yasaklayan hükmün kendisi acaba değiştirilebilir mi? Eğer değiştirme yasağı getiren hükmü, kendisinin de değiştirilmesini yasaklamış ise, hâliyle bu hükmü de değiştirilemez.

Örneğin Ermenistan Anayasasının değiştirme yasağı getiren 114'üncü maddesi, "Anayasanın 1, 2 ve 114'üncü maddeleri değiştirilemez" diyerek kendisinin de değiştirilmesini yasaklamıştır. Keza Bosna Hersek Anayasasının 10'uncu maddesinin ikinci fıkrasına göre "ikinci maddede sayılan hak ve hüsriliklerin sınırlandırılması veya ortadan kaldırılmasına veya işbu fıkranın değiştirilmesine ilişkin anayasa değişikliği yapılamaz".

Yok eğer anayasanın bazı hükümlerinin değiştirilmesini yasaklayan hükmü, kendisinin değiştirilmesini yasaklamamış ise, bu hükmü değiştirilebilir. Böyle bir durumda, değiştirme yasağı iki aşamada aşılabilir. Önce değiştirilemeyecek hükümleri öngören hükmü değiştirilir; sonra da değiştirilmesi yasak olan hükümler değiştirilebilir.

Örneğin 1982 Türk Anayasasının 4'üncü maddesine göre Anayasanın ilk üç maddesinin değiştirilmesi yasaktır. Ancak 4'üncü maddenin kendisinin değiştirilmesinin yasak olduğunu ilişkin bir hükmü Anayasada yoktur. Dolayısıyla önce usûltüne uygun bir anayasa değişikliğiyle Anayasanın 4'üncü maddesi yürürlükten kaldırılıp daha sonra ilk üç madde değiştirilebilir.

Bu sonuçta yadırganacak bir şey yoktur: Aslı kurucu iktidar, Ermenistan ve Bosna Anayasaları örneğinde olduğu gibi, anayasanın değiştirilemeyecek hükümlerini sayarken şüphesiz, değiştirme yasağı getiren hükmün kendisini de sayabilirdi. Örneğin Türkiye'de 1982 Türk Anayasası koyucusu, 4'üncü maddede "ilk üç madde ve dahi bu madde değiştirilemez" diyebildi; ancak bunu dememiş sadece "ilk üç madde değiştirilemez" demiştir. İmkân varken aslı kurucu iktidarın değiştirilmesini yasaklamadığı bir maddenin değiştirilmesinin yasak olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Böyle bir şey, değiştirilmesi açıkça yasaklanmamış olan bir maddenin yorum yoluyla değiştirilemeyecek hükümlere katılması anlamına gelir ki, bu şekilde bir genişletici yorum yapılmış olur. Genişletici yorum ise, istisna ni-

Bölüm 6

DEVLET KAVRAMI*

Bibliyografya.- Recai Galip Okandan, *Umumî Amme Hukuku*, İstanbul, İÜHF Yayınları, 1968, s.28-114; Muvaffak Akbay, *Umumî Amme Hukuku Dersleri*, Ankara, AÜHF Yayınları, 4. Baskı, 1961, Cilt I, s.19-59; Yavuz Abadan, *Amme Hukuku ve Devlet Nazariyeleri*, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1952, s.123-132; Yahya Kazım Zabunoğlu, *Kamu Hukukuna Giriş: Devlet*, Ankara, AÜHF Yayınları, 1973, s.47-72; Özçelik, *Esas Teşkilât Hukuku Dersleri: Umumî Esaslar*, op. cit., c.I, s.26-39; Başgil, *Esas Teşkilât Hukuku*, op. cit., s.126; Esen, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, op. cit., s.89-90; Arsel, *Anayasa Hukuku: Demokrasi*, op. cit., s.29-30; Münci Kapanı, *Politika Bilimine Giriş*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 8. Baskı, 1996, s.40-43; Aladdin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara, Teori Yayınları, 1985, s.39-70; Karl Doebring, *Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku)*, (Çev.: Ahmet Mumcu), İstanbul, İnkılap, 2002, s.27-48; Georg Jellinek, *L'État moderne et son droit*, Traduction française par Georges Fardis, Paris, V. Giard & Brière, 1911, Cilt 1, s.301-345; Philippe Ardant, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, LGDJ, 17. Baskı, 2005, s.27-29; 221-230; Dominique Carreau, *Droit international*, Paris, Pedone, 2. Baskı, 1988, s.456-357; Dominique Chagnolaud, *Droit constitutionnel contemporain (Tome 1: Théorie générale - Les régimes étrangers)*, Paris, Armand Colin, Dördüncü Baskı, 2004, s.4-21; Turpin, *Droit constitutionnel*, 2003, s.14-66; Gicquel *Droit constitutionnel et institutions politiques*, op. cit., 1999, s.43-58; Vlad Constantinesco ve Stéphane Pierré-Caps, *Droit constitutionnel*, Paris, PUF, 2004, s.239-317.

Bu bölümde sırasıyla “devlet” kelimesinin terminolojik açıklaması, “devlet” kavramının tanımı, devletlerin nasıl kurulduğu, devletlerin nasıl sona erdiği, devletin hukukî kişiliği ve devamlılığı ilkeleri, devletin faaliyet alanı ve devletin kökeni hakkında teoriler gibi konuları göreceğiz. Buna göre bu bölümün plâni şu şekilde olacaktır:

PLÂN:

I. Devlet Terimi	V. Devletlerin Hukukî Kişiliği İlkesi
II. Devlet Kavramının Tanımı	VI. Devletlerin Devamlılığı İlkesi
III. Devletlerin Kurulması	VII. Devletlerin Faaliyet Alanı
IV. Devletlerin Sona Ermesi	VIII. Devletin Kökeni Hakkında Teoriler

Şimdi bu plân dâhilinde konuyu inceleyelim:

I. “DEVLET” KELİMESİ

Bibliyografya.- Jellinek, op. cit., c.I, s.221-230; Abadan, op. cit., s.123-132; Başgil, op. cit., s.126; Esen, op. cit., s.89-90.

Devlet kelimesinin İngilizce karşılığı *state*, Fransızca karşılığı ise *État*, Almanca karşılığı *Staat*, İtalyanca karşılığı *stato*, İspanyolca *estado*'dur. Bunların hepsinin kökeni Latince *status* kelimesidir¹. Ancak Latince *status*, “devlet” demek değil; “hâl”, “du-

* Bu bölüm, Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, op. cit., c.I, s.359-401'den özetlenmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için oraya bakınız.

1. Charles Cadoux, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Cujas, 1988, c.I, s.23.

rum”, “vaziyet” demektir². Bu kelimedeki “st-” kökü daima sabitliği ifade eder. İlk defa İtalya’da 1500’lerde, devleti ifade etmek için *stato* kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. *Stato* kelimesi modern anlamda devlet karşılığında ilk kullanan kişinin *Hükümdar* (*Il Principe*) (1513) isimli eserinde Machiavelli olduğu kabul edilmektedir. 1500 ve 1600’lerde “*stato* (devlet)” kelimesi Fransız, İngiliz ve Alman dillerine girmiştir³.

Türkçede “Devlet” kelimesi, Arapça “devle (دوله)” kelimesinden gelir. Bu kelimenin aslı harfleri “d ـ”, “v ـ”, “l ـ”dir. Bu aslı harfler Türkçedeki “tedavül (تداعل)” kelimesinde de vardır. “Devlet”, kelime anlamıyla, “tedavül eden”, yani “elden ele geçen şey” demektir. Batıda “devlet” anlamına gelen “State” ve benzeri kelimeler, sabitliği, durağanlığı ifade ederken, bizdeki “devlet” kelimesi değiştirmeyi ifade eder. Profesör Ali Fuat Başgil'in dediği gibi “eskilerin anlayışına göre devlet, *tipki bir altın top gibi, elden ele geçen ve en kuvvetlinin zapt ve inhisarına giren ikbal, nüfuz ve iktidardır*”⁴. Ne var ki doğu toplumlarda devlet, talih ve tesadüf sonucu tedavül etmektedir. Bu nedenle bu toplumlarda, iktidardan düşenler, tedavülden düşen para gibi derhal değerini yitirirler. Bu konuda bkz.: Kemal Gözler, “‘Devlet’ Kelimesi Üzerine Bir Deneme”, *Türkiye Günügü*, Sayı 129, Kış 2017, s.5-9 (www.anayasa.gen.tr/devlet-kelimesi.html).

KUTU 6.1: *Polis, Civitas, Res publica, Imperium, Regnum, Terra, Citta, Bourg, vs.*- Eski Yunanlar “devlet” için “*polis* (πολις)” terimini kullanırlardı ki, bu “site (cité)”, yani “şehir” demekti. Romalılar ise “devlet” karşılığında *civitas* veya *res publica* kelimelerini kullanırlardı. *Civitas*, “site, medine, şehir devleti” demekti. *Res publica* ise şey (*res*) ve kamu (*publica*) kelimelerinden oluşmakta “kamu malı”, “herkese ait şey” anlamına gelmekteydi. Bu kelime daha sonra Fransızcaya *république* yani cumhuriyet anlamında geçmiştir. Ortaçağda devlet için *imperium, regnum* (hükümdarlık, krallık) gibi terimler kullanılmıştır. Yine ortacağ boyunca devlet yerine zaman zaman, *populus, gens* (halk), *terra, terre, land* (toprak, yer, ülke, memleket) gibi terimler de kullanılmıştır. Yine aynı zamanlarda devlet yerine *citta, cité, ville, bourg* gibi “şehir” anlamına gelen terimler de kullanılmaya devam etmiştir (Jellinek, *op. cit.*, c.I, s.221-226).

II. DEVLET KAVRAMININ TANIMI

Aşağıda devletlerin nasıl kurulduğunu ve sona erdiğini, devletin unsurlarını, devletin hukukî kişiliği ve devamlılığı gibi konuları ayrıntılarıyla göreceğiz. Ancak devlet konusuna başlarken devlet kavramının genel bir tanımını yapmakta yarar vardır.

Üç Unsur Teorisi.- Devlet konusunda pek çok tanım yapılmıştır ve yapılmaya da devam etmektedir. Bu tanımların içinde şüphesiz en benimsenmiş, kökeni Georg Jellinek'in ilk baskısı 1900 yılında yayınlanan *Allgemeine Staatslehre*'de bulunan “üç unsur teorisi (*Dreielementenlehre, three elements theory*)” diye bilinen teoriye göre yapılmış olan tanımdır. Bu teoriye göre devlet, *insan, toprak ve egemenlik* unsurlarının bir araya gelmesiyle oluşmuş bir varlık olarak tanımlanmaktadır⁵.

2. Türk Hukuk Kurumu, *Türk Hukuk Lügati*, Ankara, Türk Hukuk Kurumu Yayıncıları, 1944, s.576.

3. Georg Jellinek, *L'État moderne et son droit*, Traduction française par Georges Fardis, Paris, V. Giard & Brière, 1911, c.I, s.222-226.

4. Ali Fuat Başgil, *Esas Teşkilât Hukuku*, İstanbul, Bahâ Matbaası, 1960, s.126

5. Jellinek, *op. cit.*, c.I, s.296, c.II, s.17-34 (ülke), 34-60 (millet), 61-70 (egemenlik).

Bölüm 7

DEVLETİN UNSURLARI: MİLLET, ÜLKE, EGEMENLİK*

Önceki bölümde genel olarak devlet kavramını ve devletin kökeni hakkında ileri sürülmüş çeşitli teorileri gördük. Yine aynı yerde bir devletin kurulabilmesi için, insan topluluğu, toprak ve egemenlik gibi üç unsur gerektiğini görmüştük. Şimdi bu bölümde “devletin unsurları (*elements of state, éléments de l'Etat*)”nı¹ biraz yakından inceleyelim. Devletin millet (insan topluluğu), ülke (toprak) ve egemenlik (iktidar) olmak üzere üç unsuru olduğuna göre bu bölüm kendi içinde üç başlığa ayrılacaktır. Dolayısıyla bu kısmın planı şu şekilde olacaktır:

PLÂN:

- I. Devletin Beşeri Unsuru: Millet
- II. Devletin Toprak Unsuru: Ülke
- III. Devletin İktidar Unsuru: Egemenlik

I. DEVLETİN BEŞERİ UNSURU: MİLLET

Bibliyografya.- Akbay, *op. cit.*, s.278-308; Okandan, *op. cit.*, s.676-710; Abadan, *op. cit.*, s.173-199; Zabunoğlu, *op. cit.*, s.74-96; Arsel, *op. cit.*, s.14-19; Başgil, *op. cit.*, c.I, s.135-154; Esen, *op. cit.*, s.116-147; Özçelik, *op. cit.*, c.I, s.39-59; Recai Galip Okandan, “Devletin Beşeri Unsuru”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 13, 1947, Sayı 4, s.1282-1326; Doebring, *op. cit.*, s.28-33; Ardant, *op. cit.*, s.15-17; Turpin, *op. cit.*, s.49-67; Debbasch *et al.*, *op. cit.*, s.19-24; Gicquel, *op. cit.*, s.46-50; Constantinesco ve Pierré-Caps, *op. cit.*, s.250-256, 291-317; Crawford, *op. cit.*, s.52-55.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bir devletin kurulabilmesi için gerekli olan ilk şey “insan topluluğu (*population*)”dur. İnsanlar olmaksızın bir devletin kurulması mümkün değildir. Ancak insan topluluğunun büyülüüğünün bir önemi yoktur. Bir tarafta on-onbeş bin nüfuslu Andorra, Saint-Marin, Kiribatu, Nauru Tuvalu gibi küçük devletler, diğer tarafta nüfusu milyarlar ve yüz milyonlarla ifade edilen Çin, Hindistan, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya gibi devletler de vardır. Mühim olan belli bir toprak parçası üzerinde belli bir insan topluluğunun egemen olmasıdır. On bin kişilik bir topluluk belli bir toprak parçası

* Bu bölüm, Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, *op. cit.*, c.I, s.403-448'den özetlenmiştir. Bu konuda daha fazla bilgi için oraya bakınız.

1. Bazen buna “devletin kurucu unsurları (*éléments constitutifs de l'Etat*)” da denir (Turpin, *op. cit.*, s.33; Debbasch *et al.*, *op. cit.*, s.19; Gicquel, *op. cit.*, s.46).

üzerinde egemen olmuş ve egemenliğini sürdürbiliyorsa orada devlet vardır. Ama on milyon kişilik bir insan topluluğu belli bir toprak parçası üzerinde egemen olamıyorsa onlar devlet oluşturamazlar.

İnsan topluluğunun niceliği (miktari) önemli değildir; ama niteliği önemlidir. Her insan topluluğu devlet kuramaz. Bir arada yaşayan insanların bir devlet kurabilmeleri için, birtakım bağlar ile birbirine bağlanmış olmaları gereklidir. İşte biz *birbirlerine birtakım bağlarla bağlanmış insanlarından oluşan topluluğa "millet (nation)" deriz*. O hâlde, belli bir insan topluluğunun bir devlet kurabilmesi için "*millet*" niteliğinde olması gerektiğini söyleyebiliriz. Peki insanları birbirine bağlayan ve milleti meydana getiren bu "bağlar" ne tür bağılardır? Bu bağların niteliğine göre iki değişik millet anlayışı vardır: Objektif millet anlayışı ve sübjektif millet anlayışı.

TANIM: *Millet, birbirlerine birtakım bağlarla bağlanmış insanların topluluğudur.*

A. OBJEKTİF MİLLET ANLAYIŞI

Objektif anlayışa göre, millet birtakım *objektif bağlarla* birbirine bağlanmış insanların oluşturduğu bir topluluktur. Bu bağlar *maddî*, yani elle tutulur, gözle görülür, kısacası beş duyuyla hissedilir niteliktedir. Örneğin ırksal, dilsel veya dinsel bağlar bu niteliktedir.

1. İrk Bırılığ². - İrk bırılığını esas alan görüşe göre, insan topluluğunu millet hâline getiren şey, bu insanlar arasındaki ırk bırılığıdır. Diğer bir ifadeyle, millet, aralarında ırk bırılığı olan insanların oluşturduğu bir topluluktur. O hâlde, insanların bir "millet" oluşturabilmesi ve dolayısıyla bir devlet kurabilmesi için aynı ırttan olmaları gereklidir. Bu görüşe göre, "damarlarında geçmiş zamanların karanlıklarına gömülümuş müşterek ataların kanı dolaşan ve aynı soy kökünden gelen insanlar, nerede doğarsa doğsun ve yaşarsa yaşasın aynı bir millet teşkil ederler"³. Bu görüşte bir doğruluk payı vardır⁴. Geçmişte ve günümüzdeki devletlerin önemli bir kısmında genel olarak ırk bırılığı vardır. Ancak, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri gibi ırk bırılığine sahip olmayan birçok devlet vardır. Keza, günümüzde, Ortadoğu ve Avrupa ülkelerinde saf ırklardan ziyeade melez ırklar vardır. Bu bölgelerde birbirine düşman iki devletin insan unsuru bakımından gözle görülen açık ırksal farklar çoğulukla yoktur.

2. Dil Bırılığ⁵. - Dil bırılığı görüşüne göre, insan topluluğunu bir millet hâline getiren faktör, insanların aynı ortak dili konuşmasıdır. Bu görüşe göre, millet aynı dili konuşan insanların oluşturduğu bir topluluktur. Şüphesiz ki bu görüşte bir gerçeklik payı vardır. Aynı dili konuşmayan insanlar arasında nasıl olacak da bir bağ kurulacaktır? Bu insanların arasında bir bağ kurulabilmesi,

2. İrk bırılığı konusunda bkz. Akbay, *op. cit.*, s.278-279; Okandan, *op. cit.*, s.687-689; Abadan, *op. cit.*, s.179-181; Başgil, *op. cit.*, c.I, s.138-139.

3. Başgil, *op. cit.*, s.138.

4. *Ibid.*

5. Dil bırılığı konusunda bkz. Akbay, *op. cit.*, s.279; Okandan, *op. cit.*, s.689-691; Abadan, *op. cit.*, s.181-182; Başgil, *op. cit.*, c.I, s.139-141.

Bölüm 8

DEVLET ŞEKİLLERİ I: MONARŞİ VE CUMHURİYET*

Devlet şekilleri bir açıdan “monarşî-cumhuriyet”; diğer bir açıdan ise “üniter devlet-bileşik devlet” şeklinde ikiye ayrılmaktadır. “Monarşî-cumhuriyet” ayrimını bu bölümde (Bölüm 8), “üniter devlet-bileşik devlet” ayrimını ise izleyen bölümde (Bölüm 9) incleyeceğiz.

Bu bölümün planı şu şekilde olacaktır.

PLÂN:

- I. Monarşî
- III. Cumhuriyet

Ama önce monarşî ile cumhuriyetin birbirinden nasıl ayrıldığını görelim.

Monarşî ile Cumhuriyet Arasındaki Ayrım Sorunu.- Monarşî ile cumhuriyet arasında nasıl ve hangi ölçütle ayırmayı yapılabileceği konusu tartışımalıdır. Bu konuda çeşitli kriterler önerilmiştir¹. Biz bu tartışmalı konuya girmeksi-zin, cumhuriyet ile monarşiyi birbirinden ayırmak için Léon Duguit (*Leon Dugi* okunur) tarafından önerilen ölçüyü kabul ettiğimizi söyleyelim. Bu ölçüt, *devlet başkanının göreveye geliş usûlü*dür. Duguit’ye göre, bir devlette *eğer devlet başkanı, bu makama veraset usûlüyle, yani ırsî olarak geliyorsa, bu devletin şekli monarşî, yok eğer başka bir usûlle geliyorsa bu devletin şekli cumhuriyettir*². Görüldüğü gibi Duguit’nin anlayışında monarşî ve cumhuriyet birbirinin karşıt kavramı olarak tanımlanmıştır. Bir devlette, devlet başkanlığı görevi veraset yoluyla intikal ediyorsa, o devlet bir monarşidir. Monarşî olmayan her devlet ise cumhuriyettir. Devlet başkanının seçimle yahut zor kullanarak işbaşına gelmesinin bir önemi yoktur. Duguit bir monarşinin mutlak veya despotik olabileceğini kabul ettiği gibi, bir cumhuriyetin de mutlak veya despotik olabileceğini kabul etmektedir³.

* Bu bölüm, Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, op. cit., c.I, s.451-474’ten özetlenmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için oraya bakınız.

1. Bu konuda bkz. Jellinek, op. cit., c.II, s.394-420; Esmein, op. cit., c.I, s.1-21; Hauriou, *Précis de droit constitutionnel*, op. cit., 1919, s.119-128; Carré de Malberg, op. cit., c.II, s.184-197; Carl Schmitt, *Théorie de la constitution* (Trad. par Lilyane Deroche), Paris, PUF, 1993, s.427-437; Cadoux, op. cit., s.47-68; Başgil, op. cit., s.185-216; Kubali, op. cit., s.60-66; Arsel, *Anayasa Hukuku*, op. cit., s.37-39; Abadan, *Amme Hukuku*, op. cit., s.331-334; Özçelik, op. cit., c.I, s.159-183.

2. Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, op. cit., 1928, c.II, s.770

3. Ibid., c.II, s.772, 781.

Rejimin demokratikliği monarşî veya cumhuriyetin tanımında bir unsur değildir. Aşağıda örnekleriyle göreceğimiz gibi bir monarşî anti-demokratik olabileceği gibi demokratik de olabilir. Aynı şekilde bir cumhuriyet, demokratik olabileceği gibi anti demokratik de olabilir.

I. MONARŞİ

Bibliyografi.- Schmitt, *op. cit.*, s.427-437; Jellinek, *op. cit.*, c.II, s.394-420; Cadoux, *op. cit.*, s.176-177; Wigny, *op. cit.*, s.222-223, 582-622; Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, *op. cit.*, c.II, s.768-781; Esmein, *op. cit.*, c.I, s.170; Fabre, *op. cit.*, s.3; Carré de Malberg, *op. cit.*, c.I, s.396-400, c.II, s.63-64, 132-134, 180-197; Francis Delpérée, "La fonction du roi", *Pouvoirs*, 1996, no 78, s.43-53; Francis Delpérée, "Roi", in Duhamel ve Meny, *op. cit.*, s.937; Francise Delpérée, "Monarchie", in Duhamel ve Meny, *op. cit.*, s.640; Francis Delpérée, "Couronne", in Duhamel ve Meny, *op. cit.*, s.254.

Hatırlanacağı üzere yukarıda gördüğümüz Léon Duguit'ın anlayışını bilmeyerek, monarşiyi, şu şekilde tanımlamıştı:

TANIM: *Monarşî, devlet başkanlığının ırsî olarak intikal ettiği devlet şeklidir.*

2012 yılı itibarıyla yeryüzünde 44 adet monarşî vardır⁴.

KUTU 8.1: Monarşî, Krallık, Hükümdar, Kral, vs.- Monarşî kelimesi dilimize Fransızca "monarchie" kelimesinden girmiştir. Bu kelime ise Yunanca "tek şef" anlamına gelen "monos archos" kelimesinden gelmektedir. Türkçede monarşî yerine "krallık" veya "kraliyet", "hükümdarlık", "sultanlık" veya "saltanat", "padişahlık" gibi çeşitli terimler kullanılmaktadır. Monarşîk devlette devlet başkanına "hükümdar (*monarch, monarque*)", "kral (*king, roi*)" gibi isimler verilmektedir. Türkçede hükümdara, "kral", "sultan", "padişah", "halife", "han", "hakan", "imparator" dendiği de olur. Hükümdarın mensup olduğu aileye "hanedan (*dynasty, dynastie*)" denir⁵.

Monarşî Çeşitleri.- Klasik teori, monarşileri çeşitli açılardan tasnife tâbi tutmaktadır. Şimdi bunları görelim:

A. SALTANAT HAKLARIN SINIRLANMASINA GÖRE MONARŞÎ ÇEŞİTLERİ

Saltanat haklarının sınırlanmasına göre, monarşiler *mutlak monarşîler* ve *meşruti monarşîler* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

4. <http://en.wikipedia.org/wiki/Monarchy> (Temmuz 2012).

5. Cadoux, *op. cit.*, c.I, s.176; Delpérée, "Roi", *op. cit.*, s.937

Bölüm 9

DEVLET ŞEKİLLERİ II: ÜNİTER DEVLET-BİLEŞİK DEVLET*

Bibliyografya.- Arsel, *op. cit.*, s.30-37; Kubalı, *op. cit.*, s.66-73; Özçelik, *op. cit.*, c.I, s.159-174; Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, İstanbul, Beta, Sekizinci Baskı, 2003, s.123-134; Lijphart, s.113-125; Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, *op. cit.*, c.II, s.769-793; s.186-190; Esmein, *op. cit.* c.I, s.4-8; Hauriou, *op. cit.* s.123-128; Vedel, *op. cit.*, s.108-112; Fabre, *op. cit.* s.20-24; Cadoux, *op. cit.* c.I, s.47-68; Cadart, *op. cit.*, c.I, s.59-98; Burdeau, Hamon ve Troper, *op. cit.*, 1993, s.93-98; Debbash *et al.*, *op. cit.*, s.33-44; Chantebout, *op. cit.*, s.56-69; Pactet ve Mélin-Soucramanien, *op. cit.*, s.41-56; Turpin, *Droit constitutionnel*, *op. cit.*, 2003, s.67-92; Jeanneau, *op. cit.*, 1991, s.7-10; Favoreu *et al.*, *Droit constitutionnel*, *op. cit.*, 2005, s.377-460; Chagnolaud, *op. cit.*, c.I, s.102; Grewe ve Ruiz Fabri, *op. cit.*, s.271-313; Gicquel, *Droit constitutionnel*, *op. cit.*, 1999, s.58-71; Rod Hague, Martin Harrop ve Shaun Breslin, *Comparative Government and Politics: An Introduction*, Houndsilles, Palgrave Macmillan Press, 4. Baskı, 2001, s.168-183; Constantinesco ve Pierré-Caps, 263-285; Jean Blondel, *Comparative Government*, London, New York, Prentice Hall, 2. Baskı, 1995, s.234-241; Ardant, *op. cit.*, s.30-39.

Yapılarına göre devletler “üniter devlet” ve “bileşik devlet” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bileşik devletler de kendi içinde “devlet birlikleri” ve “devlet toplulukları” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Devlet birlikleri de “şahsî birlik” ve “hakikî birlik” olmak üzere iki çeşitlidir. Devlet toplulukları da “konfederasyon” ve “federasyon” olmak üzere ikiye ayrılır. Buna göre bu bölümün planı şu şekilde olacaktır:

PLÂN:

- I. Üniter Devlet
- II. Bileşik Devlet
 - A. Devlet Birlikleri
 - 1. Şahsî Birlik
 - 2. Hakikî Birlik
 - B. Devlet Toplulukları
 - 1. Konfederasyon
 - 2. Federasyon (Federal Devlet)

Önce devlet şekillerini tanımlarıyla birlikte bir şema hâlinde gösterelim. Sonra da, devlet şekillerini tek tek inceleyelim.

* Bu bölüm, Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, *op. cit.*, c.I, s.475-495'ten özetlenmiştir. Daha geniş bilgi için oraya bakınız.

I. ÜNİTER DEVLET

Bibliyografya.- Arsel, *op. cit.*, s.30-32; Kubalı, *op. cit.*, s.66; Özçelik, *op. cit.*, c.I, s.159; Teziç, *op. cit.*, 2003, s.123-125; Vedel, *op. cit.*, s.108-109; Fabre, *op. cit.* s.20-21; Cadoux, *op. cit.* c.I, s.47-49; Cadart, *op. cit.*, c.I, s.59-65; Burdeau, Hamon ve Troper, *op. cit.*, s.93-94; Debbash *et al.*, *op. cit.*, s.34-36; Chantebout, *op. cit.*, s.56-61; Pactet ve Mélin-Soucramanien, *op. cit.*, s.41-44; Turpin, *op. cit.*, s.91-92; Jeanneau, *op. cit.*, s.7-8; Chagnolaud, *op. cit.*, c.I, s.93-95; Grewe ve Ruiz Fabri, *op. cit.*, s.282-292; Gicquel, *op. cit.*, s.58-63; Hague, Harrop ve Breslin, *op. cit.*, s.175-178; Atilla Nalbant, *Üniter Devlet: Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997; Marc Uyttendaele, *Precis de droit constitutionnel belge*, Bruxelles, Emile Bruylants, 2001, s.39-44; Ardant, *op. cit.*, s.30-32; Constantinesco ve Pierré-Caps, *op. cit.*, s.264-266;

“Üniter devlet (*unitary state, État unitaire*)”e, “tek devlet” veya “basit devlet (*Etat simple*)” de denir. Biz üniter devlet terimini kullanacağımız. Danimarka, Fransa, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsrail, İtalya, İzlanda, Hollanda, Japonya, Lüksemburg, Norveç, Portekiz, Yunanistan, Türkiye gibi devletler birer üniter devlettir¹.

A. TANIM

Üniter devlet, devletin, ülke, millet ve egemenlik unsurları ve keza yasaama, yürütme ve yargı organları bakımından teklik özelliği gösteren devlet şek-

1. Constance Grewe ve Hélène Ruiz Fabri, *Droit constitutionnels européens*, Paris, PUF, 1995, s.283.

Bölüm 10

FEDERASYON

(FEDERAL DEVLET)*

Bibliyografiya.- Cadart, *op. cit.*, c.I, s.73-87; Cadoux, *op. cit.* c.I, s.59; Turpin, *op. cit.*, s.55-63; Akipek, *op. cit.*, c.II, s.99; Vedel, *op. cit.*, s.108-112; Pactet ve Mélin-Soucramanien, *op. cit.*, s.45-56; Chantebout, *op. cit.*, s.61-70; Burdeau, *op. cit.*, s.97-98; Debbasch, *op. cit.*, s.31-36; Favoreu *et al.*, *op. cit.*, s.379-411; Chagnollaud, *op. cit.*, s.126-150; Grewe ve Ruiz Fabri, *op. cit.*, s.292-355; Gicquel, *op. cit.*, s.66-71; Uytten-daele, *op. cit.*, s.47-68; Biscaretti di Ruffia, *op. cit.*, s.721-728; De Vergottini, *op. cit.*, s.381-403; Hague, Harrop ve Breslin, *op. cit.*, s.168-175; Blondel, *op. cit.*, s.234-241; Arsel, *op. cit.*, s.33-37; Kubalı, *op. cit.*, s.67-73; Özçelik, *op. cit.*, c.I, s.168-174; Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, *op. cit.*, s.23-31; Uygun, *op. cit.*, *passim*; Ardant, *op. cit.*, s.33-39; Constantinesco ve Pierré-Caps, *op. cit.*, s.272-285.

Hatırlanacağı üzere önceki bölümün sonunda federasyonun kısa bir tanımı, onun bir yandan konfederasyon ile diğer yandan da üniter devlet ile olan farklarını kısaca görmüştük. Şimdi bu bölümde federasyonu daha yakından inceleyeceğiz. Önce planımızı verelim:

PLÂN:

- I. Genel Olarak
- II. Federasyonun Devlet Yaptısı
- III. Federasyonun Hukuk Düzeni: Federal ve Federe Hukuk Düzenleri ve Bunların Arasındaki İlişkiler
- IV. Federal Devlet ile Federe Devletler Arasında Yetki Paylaşımı
- V. Federasyonların Kurulması
- VI. Korporatif Federalizm
- VII. Federalizmin Değerlendirilmesi
- VIII. Bölgesel Devlet

Şimdi bu plân dâhilinde konuyu işlemeye başlayalım:

I. GENEL OLARAK

Federasyon kelimesi Latince *foedus* kelimesinden gelmektedir. Bu kelime sözleşme, birleşme demektir¹. Genel anlamda pek çok şeyin federasyonundan, yani birleşmesinden bahsedilebilir. Örneğin Türkiye Futbol Federasyonu, Tür-

* Bu bölüm, Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, *op. cit.*, c.I, s.495-535'ten özetlenmiştir. Daha geniş bilgi için oraya bakınız. 495-535

1. A. Gariel, *Dictionnaire Latin-Français*, Paris, Hatier, 1960, s.246.

kiye Esnaf ve Sanatkârlar Federasyonu, Türkiye Satranç Federasyonu gibi. Bunlar, birden fazla derneğin bir araya gelerek oluşturdukları daha dernek birlikleridir. Sadece dernekler değil, bazen devletler de birleşerek bir federasyon kurmaktadır. Örneğin Rusya Federasyonu. İşte bu bölümde biz devletlerin bir araya gelerek oluşturdukları federasyonları inceleyeceğiz.

Kutu 10.1: Federal Devletler

Almanya	İsviçre
ABD	Kanada
Arjantin	Komor Adaları
Australya	Malezya
Avustralya	Meksika
Brezilya	Mikronezya F.D.
B. Arap E.	Nijerya
Bosna ve Hersek	Pakistan
Etiyopya	Rusya
Hindistan	Venezuela

Harita 10.1: Yeryüzünde Federal Devletler² (Koyu Renkle Gösterilmiştir.)

Hatırlanacağı üzere yukarıda (s.193-197) federasyonun tanımı ve bir yandan üniter devlet ile ve diğer yandan da konfederasyon ile farklarını görmüştük. Şimdi federasyonlardaki devlet yapısını görelim.

HATIRLATMA: Federasyonu, yukarıda (s.193) şekilde tanımlamıştık:

TANIM: *Federasyon*, uluslararası kişiliğe sahip bir merkezî devlet (federal devlet) ile uluslararası kişiliğe sahip olmayan bölgesel devletlerin (federasyonlardan) arasında güvenceli bir yetki paylaşımı yaparak oluşturdukları devlet topluluğudur.

II. FEDERASYONUN DEVLET YAPISI

Federasyonda “federal devlet (*État fédéral*)” ve “federe devletler (*État fédérées*)” olmak üzere iki tür devlet vardır.

Federal Devlet.- “Federal devlet (*État fédéral, federal government*)”e “merkezî devlet (*central government*)” de denir. Bu devlet, “ulusal düzey (*national level*)”de bulunur. Örneğin ABD, Federal Alman Cumhuriyeti bir federal devlettir. Federal devlet, federasyonun kurucu birimlerinden yani federe devletlerden ayrı, ama onların üstüne konulmuş olan bir devlettir. Yani bir federasyonda federal devlet ile federe devletler arasında “üst üste gelme (*superposition*)” durumu vardır. Diğer bir ifadeyle federasyonda üst üste gelen iki ayrı devlet düzeyi vardır. Üst düzey, federal düzeydir; bu düzeyde tek bir devlet vardır; o da federal devlettir. Alt düzey, “federe düzey”dir ve bu düzeyde birden fazla sayıda devlet vardır ki bunlara “federe devlet” denmektedir. Buna anayasa hukuku literatüründe “devlet düzeylerinin üst üste gelmesi (*superposition de deux niveaux étatiques*)”³ denmektedir.

2. Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Federal_states.png

3. Favoreu et al., op. cit., s.386; Uyttendaele, op. cit., s.48; Turpin, op. cit., s.76; Gicquel, op. cit., s.67.

Bölüm 11

HÜKÜMET SİSTEMLERİ*

Bibliyografiya.- Mehmet Turhan, *Hükümet Sistemleri*, Ankara, Gündoğan Yayıncıları, İkinci Baskı, 1993, s.3-14; Cadart, *op. cit.*, c.I, s.397-413, 466-595; Chantebout, *op. cit.*, 2004, s.97-172; Barthélémy ve Duez, *op. cit.*, s.138-183; Esmein, *op. cit.*, 1928, c.I, s.493-576; Vedel, *op. cit.*, s.157-172; Fabre, *op. cit.*, 1970 s.71-138; Cadoux, *op. cit.*, c.I, s.75-79; Burdeau, Hamon ve Troper, *op. cit.*, 1993, s.113-130; Pactet ve Mélin-Soucramanien, *op. cit.*, 2005, s.135-149; Turpin, *op. cit.*, 2003, s.225-240; Debbasch *et al.*, 2001, s.172-201; Jeanneau, *op. cit.*, s.117-133; Eric Oliva, *Droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, 2004, s.90-96; Ardant, *op. cit.*, 2005, s.226-340; Arendt Lijphart, *Patterns of Democracy: Governments Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, New Haven, Yale University Press, 1999, s.116-142; Teziç, *Anayasa Hukuku*, *op. cit.*, 2009, s.413-452; Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, *op. cit.*, 1999, s.139-157; Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler*, *op. cit.*, s.62-80; Özçelik, *op. cit.*, c.I, s.267-323; Kubali, *op. cit.*, s.366-385; Arsel, *Anayasa Hukuku: Demokrasi*, *op. cit.*, s.200-213; Tunaya, *op. cit.*, 1982, s.388-413; Favoreu *et al.*, *op. cit.*, 2005, s.228-378.

Hükümet sistemleri, kuvvetler ayrılığı ve birliğine göre tasnif edilir. Bu nedenle hükümet sistemlerini görmeden önce “kuvvetler ayrılığı teorisi”ni görmek gereklidir. Önce bu bölümün planını verelim:

PLÂN:

I. Kuvvetler Ayrılığı Teorisi

II. Kuvvetler Birliği Sistemleri

A. Yürütme Organında Birleşme

1. Mutlak Monarşi
2. Diktatörlük

B. Yasama Organında Birleşme: Meclis Hükümeti

III. Kuvvetler Ayrılığı Sistemleri (Sert ve Yumuşak Kuvvetler Ayrılığı Sistemleri): Başkanlık ve Parlâmenter Hükümet Sistemleri

A. Sert Kuvvetler Ayrılığı Sistemi: Başkanlık Hükümet Sistemi

B. Yumuşak Kuvvetler Ayrılığı Sistemi: Parlâmenter Hükümet Sistemi

I. KUVVETLER AYRILIĞI TEORİSİ

Bibliyografiya.- Turhan, *Hükümet Sistemleri*, *op. cit.*, 1993, s.3-14; Cadart, *op. cit.*, c.I, s.305-316; Barthélémy ve Duez, *op. cit.*, s.138-144; Esmein, *op. cit.*, 1928, c.I, s.493-577; Vedel, *op. cit.*, s.157-162; Michel Henry Fabre, *Principes républicains de droit constitutionnel*, Paris, L.G.D.J., 1970, s.75-82; Cadoux, *op. cit.*, 1988, c.I, s.75-79; Burdeau, Hamon ve Troper, *op. cit.*, 1993, s.105-113; Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara, Yetkin, 9. Baskı, 2008, s.181-196; Teziç, *Anayasa Hukuku*, *op. cit.*, 13. Baskı, 2009, s.407-413; Tunaya, *op. cit.*, 1982, s.388-399; Esen, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, *op. cit.*, 1970, s.237-251; Er-

* Bu bölüm, Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, *op. cit.*, c.I, s.537-632'den özetlenmiştir. Daha geniş bilgi için oraya bakınız.

doğan, *Anayasal Demokrasi*, op. cit., 1999, s.135-139; Özçelik, op. cit., 1982, c.I, s.267-277; Kubali, op. cit., 1971, s.361-366; Arsel, *Anayasa Hukuku: Demokrasi*, op. cit., 1964, s.193-200; Favoreu et al., op. cit., 2005, s.329-345; Chagnollaud, op. cit., 2004, c.I, s.96-112; Uyttendaele, op. cit., s.56-68; Barnett, op. cit., 2004, s.97-121; Elisabeth Zoller, *Droit constitutionnel*, Paris, PUF, İlkinci Baskı, 1999, s.285-308; Grewe ve Ruiz Fabri, op. cit., s.359-367; Mathieu ve Verpeaux, op. cit., 2004, s.29-35; Constantinesco ve Pierré-Caps, op. cit., 2004, s.164-170; Pactet ve Melin-Soucramanien, op. cit., 2005, s.104-108; Turpin, *Droit constitutionnel*, op. cit., 2003, s.216-225; Chantebout, op. cit., s.2004, s.90-95; Debbash et al., op. cit., 2001, s.167-172; Ardant, op. cit., 2005, s.40-48; Marie-Anne Cohendet, *Droit constitutionnel*, Paris, Montchrestien, 2. Baskı, 2002, s.40-48.

Klasik anayasa hukukunun temellerinden biri hiç şüphesiz “kuvvetler ayrılığı (tefrik-i kuvva, *separation of powers, séparation des pouvoirs*)” teorisidir.

Önce bu teoriyi kısaca tanımlayalım: *Kuvvetler ayrılığı teorisi, bir devlette yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç ayrı kuvvetin bulunduğuunu ve bunların birbirinden bağımsız olan üç ayrı organa verilmesi gerektiğini savunan bir teoridir.*

Kuvvetler ayrılığı teorisinin *amacı*¹, devlet iktidarını kendi içinde üçe böleerek sınırlandırmak ve böylece devlet karşısında vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini korumaktır. Nasıl bir nokta, üç ayrı yönden birbirine eşit kuvvetlerle çekilince sabit kalırsa, devlet de üç ayrı kuvvet tarafından çekilirse sabit kalır². Kuvvetler ayrılığı teorisindeki temel düşünce budur. Bu açıdan kuvvetler ayrılığı teorisi, anayasacılıkla aynı amacı güder: Devlet iktidarını sınırlandırmak. Amacı da dikkate alınarak kuvvetler ayrılığı teorisi şu şekilde tanımlanabilir:

TANIM: Kuvvetler ayrılığı teorisi, devlet iktidarını sınırlı olarak vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini korumak amacıyla, devlet iktidarını yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç bölüp bunlardan her birinin birbirinden bağımsız olan üç ayrı organa verilmesi gerektiğini savunan bir teoridir.

Kuvvetler ayrılığı teorisi ünlü Fransız filozofu Montesquieu'nün ismiyle özdeşleşse de, bu teorinin kökeni İngiltere tarihinde bulunur. İngiltere'de 1066 yılında Normanların istilasından 1689 tarihli “Bill of Rights (Haklar Bildirgesi)”a kadar, yürütme ve yasama kuvvetleri birbirinden yavaş yavaş ayrılmıştır. Başlangıçta Krala danışmanlık yapan “Magnum Concilium” isimli meclis, adım adım vergiye rıza gösterme ve kanun yapma yetkisini ele geçirerek bir yasama organı hâline dönüştürüstür³.

A. LOCKE

Kuvvetler ayrılığı ilkesini teorileştiren düşünür Montesquieu ise de bu ilkeyi ilk dile getiren kişi John Locke (*Jon Lak* okunur) (1632-1704) olmuştur. John Locke *Uygar Yönetim Üzerine İlkinci İnceleme (The Second Treatise of Civil Government)* isimli eserinin XII'nci bölümünde devlet yönetiminde “yasama kuvveti”, “yürütme kuvveti” ve “federatif kuvvet” şeklinde üç kuvvet

1. Marie-Anne Cohendet, *Droit constitutionnel*, Paris, Montchrestien, 2. Baskı, 2002, s.334.

2. Özbudun, op. cit., s.182.

3. Chantebout, op. cit., s.102-103.

dendiği de olur. Parlâmenter sistem oldukça yaygın bir sistemdir. Bu sisteme örnek olarak, başta İngiltere olmak üzere, Almanya, İtalya, İspanya, Belçika, Hollanda, Danimarka, Lüksemburg, İsviçre, Norveç ve Yunanistan gibi ülkeler sayılabilir. (Not: 12'nci Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinden [Ağustos 2014'den] önce Türkiye de saf bir parlâmenter hükümet sistemiydi).

Parlâmenter sistem hangi özelliklerle veya hangi kriterlerle tanımlanmaktadır? Parlâmenter sistemin tanımlayıcı özelliklerini, Lijphart'ın yaptığı gibi¹⁸¹, “aslî özellikler” ve “tali özellikler” olarak ikiye ayıralım¹⁸².

1. Aslı Özellikler

Parlâmenter hükümet sisteminin en kısa ve güzel tanımı Leon D. Epstein tarafından yapılmıştır. Epstein'e göre, parlâmenter sistem, “yürütmeye iktidarının yasama iktidarından kaynaklandığı ve ona karşı sorumlu olduğu anayasal demokrasi tipi”dır¹⁸³. Bu tanıma göre parlâmenter sistemin iki temel ayırıcı özgürlüğü vardır: (a) Hükümet yasama organından kaynaklanır; yani yasama organı tarafından seçilir. (b) Hükümet yasama organına karşı sorumludur¹⁸⁴. Bu iki özgürlüğe bir üçüncü özellik ekleyelim: (c) Yürütmeye ikili yapıdadır. Bu son özgürlüğü ilk sıraya alarak, şimdi bu özellikleri tek tek görelim.

a) Yürütmeye Organının Yapısı: İki-Başılık (*Bicéphalisme*)¹⁸⁵. - Parlâmenter hükümet sistemlerinde yürütme organı “iki-başlı”dır. Buna “düalist yürütme (*dual executive*)” de denir¹⁸⁶. Bir yanda “devlet başkanı”, diğer yanda ise “bakanlar kurulu” vardır¹⁸⁷. “Devlet başkanı”, monarşik parlâmenter sistemlerde “kral”, cumhuriyet tipi parlâmenter sistemlerde ise “cumhurbaşkanı”dır¹⁸⁸. Gerek kral olsun, gerekse cumhurbaşkanı olsun, devlet başkanı yasama organı karşısında sorumsuzdur¹⁸⁹. Bu nedenle de yetkilerini ancak başbakan veya bir bakanın “karşı-imza (*countersignature*)”ıyla kullanabilir. Yürütmeye organının diğer kanadında ise “bakanlar kurulu (*council of ministers*)” bulunur. Bakanlar kurulu, “kabine (*cabinet*)” veya “hükümet (*government*)” de denir. İşte yürütme organının bu ikinci kanadı yasama organı karşısında sorumludur¹⁹⁰. Bakanlar kuruluğun başlıca görevi ülkenin genel siyasetini belirlemek ve hükümet

181. Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler*, op. cit., s.62-67.

182. Bu özellikler başkanlık sisteminin özelliklerinin tersidir.

183. Leon D. Epstein, “Parliamentary Government”, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, (ed. David L. Sills), New York, Macmillian and Free Press, 1968, Cilt 11, s.419’da nakleden Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler*, op. cit., s.62.

184. Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler*, op. cit., s.63-65.

185. Laferrière, op. cit., s.798-799; Vedel, op. cit., s.168; Barthélémy ve Duez, op. cit., s.161; Cadart, op. cit., c.II, s.666-667; Debbasch et al., op. cit., s.160; Jeanneau, op. cit., s.126; Turhan, *Hükümet Sistemleri*, op. cit., s.51; Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, op. cit., s.147; Arsel, *Anayasa Hukuku: Demokrasi*, op. cit., s.206; Özçelik, op. cit., c.I, s.313; Kubalı, op. cit., s.379-380.

186. Hague, Harrop ve Breslin, op. cit., s.212.

187. Vedel, op. cit., s.168; Laferrière, op. cit., s.798-799; Barthélémy ve Duez, op. cit., s.161.

188. Laferrière, op. cit., s.770-771.

189. Laferrière, op. cit., s.770-771; Vedel, op. cit., s.168; Debbasch et al., op. cit., s.161.

190. Laferrière, op. cit., s.774-780; Kubalı, op. cit., s.376.

Milleti oluşturan insanları birbirine bağlayan bu sübjektif bağlar arasında, mazi, hatıra, amaç, ideal, istikbal, ülkü birliği gibi hususlar yer almaktadır¹¹. Geçmişte yaşanılan ortak acılar veya birlikte kazanılan başarılar, ortak amaca varmak için mücadeleler, ortak tehlikelere karşı birlikte karşı koyma isteği gibi faktörler¹² insanları birbirine bağlar ve milleti oluşturur.

Ernest Renan milletin objektif faktörlerle olduğu düşüncesini reddetmektedir. Yazara göre,

“insan, ne ırkının, ne dilinin, ne de dininin, ne de nehirlerin izlediği yolun, ne de sıradagların yönünün esridir. Temiz ruhlu ve sıcak kalpli insanların bir araya gelmesi manevî bir şuur yaratır ki, buna millet denir”¹³.

Ernest Renan milleti açıkça “bir ruh, bir manevî prensip” olarak tanımlamaktadır¹⁴. Bu “ruh” yahut “manevî ilke”, biri geçmişte, öteki ise içinde yaşanılan zamanda bulunan iki unsuru birleşmesiyle oluşur. Bu unsurlardan *birincisi*, “zengin bir hatırlı mirasına sahip olmak”tır. Bu unsurla Renan’ın kastettiği şey, tarihten ziyade, millî bir mitoloji, yani geçmişin ululuklarını kutlayacak ve geçmişte yaşanan güçlükleri kutsayacak bir bakış açısındandır¹⁵. Geçmişte yaşanılan ortak acılar veya birlikte kazanılan zaferler insanları birbirine bağlar. Bu unsurlardan *ikincisi* ise, birlikte yaşama ve olabildiğince çok ortak miras yaratma istegidir¹⁶. Bu ikinci unsurda, amaç, mefküre, istikbal, ülkü birliği gibi hususlar yer almaktadır¹⁷.

Özetle Renan'a göre, milleti yaratan şey, “birlikte acı çekmiş, sevinmiş ve birlikte umut etmiş olmak”tır¹⁸. O hâlde Renan'a göre, milleti, ortak bir maziye sahip olan ve gelecekte de birlikte yaşama arzusuna sahip olan insanlar topluluğudur, diye tanımlayabiliriz.

KUTU 7.2: Vatandaşlık¹⁹.- Bir devletin millet unsurunu oluşturan bireylerle devlet arasındaki ilişkiye “vatandaşlık (*nationality, citizenship, nationalité, citoyenneté*)”, ilişkisi denir. Her devlet kendi vatandaşlığını kazanma şartını kendi tespit etmek hakkına sahiptir²⁰. Bu konuda *ius sanguinis* ve *ius soli* olmak üzere iki büyük esas vardır²¹. “*Ius sanguinis* (kan esası)”e göre, bir devletin vatandaşlığı olmak için, o devletin vatandaşlığı olan kişiden doğmuş olmak gereklidir. Örneğin İtalya'da²² ve 2000 yılına kadar Almanya'da kan esası geçerliydi²³. “*Ius soli* (toplak esası)”ye göre ise bir devletin vatandaşlığı olmak için o devletin ülkesi üzerinde doğmuş olmak yeterlidir. Örneğin ABD'de toplak esası geçerlidir. Bir devlet bu iki ilkeden birisini seçmekte serbesttir.

reftext.nsf/Documents/Nation--Quest-ce_quune_nation_par_Ernest_Renan. Türkçe çevirisi: Ernest Renan, “Millet Nedir”, (Çev: Kadir Koçdemir), *Türkiye Günüdü*, Sayı 99, Güz 2009, s.182-193.

10. <http://www.miscellanees.com/images/renan01.jpg>
11. Okandan, *op. cit.*, s.693. 12. *Ibid.*
13. Ernest Renan, *Qu'est-ce qu'une nation*, Paris, 1882, s.29 (http://agora.qc.ca/reftext.nsf/Documents/Nation--Quest-ce_quune_nation_par_Ernest_Renan).
14. *Ibid.*, s.26. 15. Burns, *op. cit.*, s.443. 16. *Ibid.*
17. Okandan, *op. cit.*, s.693. 17. Burns, *op. cit.*, s.443.
19. Brownlie, *op. cit.*, s.381-420; Shaw, *op. cit.*, s.584-589; Doebring, *op. cit.*, s.29-33; Starke, *op. cit.*, s.307-328; Aust, *op. cit.*, s.179-184; Turpin, *op. cit.*, s.55-57.
20. Brownlie, *op. cit.*, s.381. 20. Brownlie, *op. cit.*, s.387; Shaw, *op. cit.*, s.586.
22. http://en.wikipedia.org/wiki/Italian_nationality_law. İtalyan hukukuna göre, 1867 yılında İtalyan vatandaşlığı olan birinden gelen herkes, İtalya'da yaşasın yaşamasın İtalyan vatandaşıdır.
23. http://en.wikipedia.org/wiki/German_nationality_law.

b) Yürütmenin Göreve Gelişî²⁰⁰.- Parlâmenter hükûmet sistemlerinde yürütme organı doğrudan doğruya halk tarafından seçilmez. Yürütme organının birinci kanadı olan “devlet başkanı”, monarşik parlâmenter sistemlerde ırsî olarak belirlenir. Cumhurî parlâmenter sistemlerde ise, devlet başkanı, doğrudan doğruya halk tarafından değil, genellikle yasama organı tarafından seçilir. Parlâmenter sistemlerde yürütme organının ikinci kanadı olan kabine de seçim usûlyle değil, yasama organı tarafından belirlenir. Kabine parlâmentonun içinden çıkar; ondan kaynaklanır. Bu konuda çeşitli usûller vardır. Örneğin Almanya'da, Japonya'da başbakan doğrudan doğruya yasama organı tarafından seçilir²⁰¹. Diğer bazı ülkelerde ise, devlet başkanı (kral veya cumhurbaşkanı), parlâmentodan güven oyu alabilecek bir kişiyi (örneğin çoğunluk partisinin liderini) başbakan olarak atar. Bu kişi diğer bakanları seçer. Başbakan tarafından seçilen kişiler kral veya cumhurbaşkanı tarafından bakan olarak atanırlar. Daha sonra bu şekilde kurulmuş olan kabine, yasama organından güven ister. Bu nedenle, parlâmenter hükûmet sisteminde kabinenin nihaî tahlilde yasama organı tarafından belirlendiğini söyleyebiliriz.

c) Sorumluluk: Yasamanın Güvenine Dayanma²⁰².- Parlâmenter hükûmet sistemlerinde, yürütmenin bir kanadı olan devlet başkanı (kral veya cumhurbaşkanı) yasama organı karşısında sorumsuzdur²⁰³. Ancak, yürütmenin ikinci kanadı olan kabine (başbakan ve bakanlar) yasama organı karşısında sorumludur²⁰⁴. Parlâmenter sistemde, kabine (hükûmet, bakanlar kurulu), yasama organının “güven (*confidence*)”ine dayanır. Yasama organı güvensizlik oyıyla kabineyi görevden alabilir²⁰⁵. Kabinetin yasama organı karşısında, kolektif ve bireysel olmak üzere iki tür sorumluluğu vardır. Kabinetin bir bütün olarak yasama organı karşısında sorumluluğuna “kolektif sorumluluk (*responsabilité collective, cabinet collective responsibility*)” denir. Bu şu anlama gelir: Yasama organı kabine hakkında “güvensizlik oyu (*vote of no confidence, motion de censure*)” vermişse, bütün kabine olduğu gibi düşer. Görevini iyi yapmış olduğu düşünülen bakanlar da görevlerini kaybederler²⁰⁶. Parlâmenter hükûmet sisteminde ayrıca her bir bakan tek tek yasama organı karşısında sorumludur. Bu na “bireysel sorumluluk (*responsabilité individuelle, individual ministerial responsibility*)” denir²⁰⁷. Bu şu anlama gelir: Yasama organı kabineyi genel olarak görevde bırakırken sadece bir bakanı güvensizlik oyu verip görevden alabilir.

200. Turhan, *Hükûmet Sistemleri*, op. cit., s.51, 55; Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler*, op. cit., s.63; Özçelik, op. cit., c.I, s.315-316.

201. Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler*, op. cit., s.63

202. Laferrière, op. cit., s.770-782; Cadart, op. cit., c.II, s.667-673; Turhan, *Hükûmet Sistemleri*, op. cit., s.47-49; Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler*, op. cit., s.63; Vedel, op. cit., s.169; Arsel, *Anayasa Hukuku: Demokrasi*, op. cit., s.209; Özçelik, op. cit., c.I, s.316-317; Kubali, op. cit., s.376-378.

203. Laferrière, op. cit., s.770-773.

204. Ibid., s.773-782.

205. Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler*, op. cit., s.65.

206. Laferrière, op. cit., s.778.

207. Ibid.

Bölüm 13

EGEMENLİĞİN KULLANILMASI

BAKIMINDAN DEMOKRASİ TİPLERİ:

Doğrudan, Temsilî ve Yarı-Doğrudan Demokrasi*

Egemenliğin kullanılması bakımından demokrasinin üç ayrı uygulama biçimi (*modes d'exercice de la souveraineté*) vardır. “Doğrudan demokrasi”, “temsilî demokrasi” ve “yarı-doğrudan demokrasi”¹. İlkinde halk egemenliğini bizzat kullanır. İkincisinde halk, egemenliğini temsilcileri aracılığıyla kullanır. Yarı-doğrudan demokraside ise, egemenliğin kullanımını, halk ile temsilcileri arasında paylaşılır.

ŞEMA 13.1: Egemenliğin Kullanılması Bakımından Demokrasi Tipleri		
Doğrudan Demokrasi Örnekler: Eski Yunan, İsviçre'nin Glarus ve Appenzell Innerrhoden Kantonları) Kökeni: Halk Egemenliği ve Egemenliğin Devredilemezliği Teorisi	Temsilî Demokrasi Örnekler: Almanya, İngiltere, Türkiye, Japonya, ABD, Hollanda, vb. Kökeni: Millî Egemenlik Teorisi İlkeleri: 1. Temsili Vekâlet İkesi 2. Bütün Milletin Temsili İkesi 3. Emredici Vekâlet Yasağı 4. Azıl Yasağı	Yarı-Doğrudan Demokrasi Örnekler: İsviçre, İtalya Araçları: 1. Referandum 2. Halk Vetus 3. Halk Teşebbüsü 4. Temsilcilerin Azılı

Biz burada sırasıyla doğrudan demokrasiyi, temsili demokrasiyi ve yarı doğrudan demokrasiyi inceleyeceğiz. Buna göre planımız şu şekilde olacaktır:

PLÂN:

- I. Doğrudan Demokrasi
- II. Temsili Demokrasi
- III. Yarı-Doğrudan Demokrasi

* Bu bölüm, Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, op. cit., c.I, s.653-696'dan özetlenmiştir. Daha geniş bilgi için oraya bakınız.

1. Burada “demokrasi” kelimesi yerine “hükûmet” kelimesi kullanılarak “doğrudan hükûmet (*gouvernement direct*)”, “temsilî hükûmet (*gouvernement représentatif*)” ve “yarı-doğrudan hükûmet (*gouvernement semi-direct*)” de dendiği olur (örneğin Barthélémy ve Duez, op. cit., s.80-135). Bazen de doğrudan “doğrudan rejim (*régime direct*)”, “temsilî rejim (*régime représentatif*)”, “yarı-doğrudan rejim (*régime semi-direct*)” dendiği de olur (Örneğin Debbasch et al., op. cit., s.39-50). “Doğrudan demokrasi”, “temsilî demokrasi” ve “yarı-doğrudan demokrasi” terimleri daha yerlesiktir. Biz de bu terimleri kullanacağız.

I. DOĞRUDAN DEMOKRASİ

Bibliyografya.- Laferrière, *op. cit.*, s.386-389; Barthélemy ve Duez, *op. cit.*, s.83-85; Duguit, *Traité*, *op. cit.*, s.615-638; Pactet, *op. cit.*, 1992, s.90; Vedel, *op. cit.*, s.132-133; Prélot ve Boulois, *op. cit.*, 1991, s.82-86; Burdeau, *Traité*, *op. cit.*, 1985, Cilt V, s.168-170; Ardant, *op. cit.*, 2005, s.165-16; Chagnollaud, *op. cit.*, s.167-169.

Burada sırasıyla doğrudan demokrasinin tanımını, örneklerini, teorik kökenini göreceğiz.

A. TANIMI

“Doğrudan demokrasi (*direct democracy, démocratie directe*)” şu şekilde tanımlanmaktadır:

TANIM: *Doğrudan demokrasi, halkın egemenliğini bizzat ve doğrudan doğruya kulandığı demokrasi tipidir*².

Doğrudan demokraside devlet için gerekli olan bütün kararlar, yurttaşlar topluluğu tarafından aracısız ve temsilcisiz olarak bizzat alınırlar³. Yurttaşlar, yasamaya, yürütmeye, adalete, dış siyasete ve akla gelebilecek her tür kamusal konularda karar verirler⁴. Doğrudan demokrasi sisteminde ne parlamento, ne hükümet, ne de yargı organı vardır⁵. Yöneticiler bizzat yönetilenlerdir⁶. Yani doğrudan demokrasi, halkın halk tarafından yönetilmesini öngörmektedir. Dolayısıyla doğrudan demokrasi sistemi, demokrasinin ideal anlamına en yakın olan sistemdir. Bu nedenle doğrudan demokrasiye “saf demokrasi (*pure democracy, démocratie pure*)”⁷ veya “tam demokrasi (*démocratie intégrale*)” dendiği de olur⁸. Kisacası, doğrudan demokrasi demokratiklik bakımından mükemmelidir. Ama George Vedel’in belirttiği gibi, “tüm mükemmellikler gibi, bu dünyaya ait değildir”⁹. Jean-Jacques Rousseau’nun belirttiği gibi, “eğer Tanrılardan oluşmuş bir halk olsaydı, kendisini demokratik olarak yönetirlerdi. Büylesine olgun bir yönetim insanların harcı değil”¹⁰. Gerçekten de, aşağıda ayrıca görüleceği gibi, doğrudan demokrasi, demokrasi idealine en yakın sistem olmakla birlikte, bu sistemin pratikte uygulanması mümkün değildir. Bu nedenle doğrudan demokrasi düşüncesinde hep “ütopik” bir yan olmuştur¹¹.

B. ÖRNEKLER

Doğrudan demokrasi, tarihte bazı eski Yunan sitelerinde, günümüzde de İsviçre’nin iki dağ kantonunda görülmektedir.

1. Eski Yunan: *Ekklesia*

Doğrudan demokrasiye antik çağda Yunan sitelerinde rastlanır. Bu sitelerde vatandaşlar, “agora” veya “forum” denen bir meydanda toplanır. Bu şekilde

2. Laferrière, *op. cit.*, s.886; Vedel, *op. cit.*, s.133; Debbasch et al., *op. cit.*, s.45; Pactet, *op. cit.*, 1992, s.90.

3. Laferrière, *op. cit.*, s.886. 4. Vedel, *op. cit.*, s.133. 5. *Ibid.* 6. *Ibid.* 7. *Ibid.*

8. Vedel, *op. cit.*, s.133; Laferrière, *op. cit.*, s.386-387.

9. Vedel, *op. cit.*, s.133.

10. Rousseau, *Contrat social*, Livre III, Chapitre IV.

11. Debbasch et al., *op. cit.*, s.45.

Bölüm 14

SEÇİMLER*

Yukarıda “demokrasi kavramı” başlıklı 12’nci bölümde demokrasiyi, ampirik demokrasi anlayışına bağlı kalarak esas itibarıyla “*etkin siyasal makamların seçimle belirlendiği bir sistem olarak*” tanımlamıştık. Ancak orada bu “seçim” konusuna daha fazla değinmemiştik. Keza yine yukarıda “demokrasi tipleri” başlıklı 13’üncü bölümde temsilî demokraside seçimin önemini belirttiğim, ama orada da seçim konusu üzerinde durmadık. Keza yarı-doğrudan demokrasi başlıklı bölümde referandum gibi birtakım oylamalardan bahsettiğim. Ancak, bu oylamaların niteliği ve kimlerin ve hangi şartlar altında bu oylamalara katılabileceği noktasında durmadık.

İşte şimdi “seçim” ve “oy” konusunu burada göreceğiz. Burada önce “oy hakkı”nı, sonra da “seçim sistemleri”ni göreceğiz.

PLÂN:

- I. Oy Hakkı
 - A. Bazı Kavramlar
 - B. Oy Hakkının Şartları
 - C. Oy Hakkının İlkeleri
- II. Seçim Sistemleri
 - A. Çoğunluk Sistemi
 - B. Nispî Temsil Sistemi

Şimdi bu plân dâhilinde konuyu incelemeye başlayalım:

I. OY HAKKI

Bibliyografa.- Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, op. cit., 2008, s.91-94, 267-285; Arsel, *Türk Anayasa Hukukunun Umumî Esaslari*, op. cit., s.176-135; Teziç, op. cit., 2009, s.252-284; Arsel, op. cit., s.174-180; Laferrière, op. cit., s.459-5444; Barthélémy ve Duez, op. cit., s.290-300; Vedel, op. cit., s.335-361; Cadart, op. cit., c.I, s.230-248; Jeanneau, op. cit., s.37-45; Cadoux op. cit., c.I, s.224-232; Pactet, op. cit., s.96-98; Chantebout, op. cit., s.97-100; Turpin, op. cit., s.201-230; Tunçer Karamustafaoglu, *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970; Jean-Marie Cotteret ve Claud Emeri, *Seçim Sistemleri*, Çev. Ahmet Kotil, İstanbul İletişim Yayınları, 1991.

* Bu bölüm, Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, op. cit., c.I, s.697-741’den özetlenmiştir. Daha geniş bilgi için oraya bakınız.

Biz burada ilk önce oy, seçim ve oy hakkı gibi konumuz ile ilgili bazı kavramları (A), sonra sırasıyla “oy hakkının şartları”nı (B), ve “oy hakkına hâkim olan temel ilkeleri” (C) göreceğiz.

A. BAZI KAVRAMLAR

Oy.- “Oy (*suffrage*)”, bir kişinin seçilmesi veya bir metnin kabul edilmesi veya reddedilmesi konusunda açıklanan irade beyanıdır. Oy, oy hakkına sahip olan kişinin bir pusulayı (*bulletin*) sandığa atmasıyla kullanılır¹. Bu anlamda “oy”, saf temsilî demokrasi sistemlerinde sadece “seçim”lerde kullanılır. Yarı-doğrudan demokrasi sistemlerinde ise seçimlerin yanında, “referandum” gibi yarı-doğrudan demokrasi araçları münasebetiyle de kullanılır. O hâlde “oy” kavramı, gerek seçimlerde kullanılan oyu, gerekse referandum gibi yarı-doğrudan demokrasi araçlarında kullanılan oyu içerir. Ve bu nedenle “oy” kavramı, “seçim” ve “oylama” kavramlarını içerir.

Seçim.- “Seçim (*élection*)”, temsilci olacak kişilerin veya yöneticilerin, oy hakkına sahip kişiler tarafından “oy” kullanılarak belirlenmesi işlemidir².

Oylama.- “Oylama (*votation*)” ise, bir kanun metninin oy hakkına sahip kişiler tarafından “oy” kullanılarak kabul veya reddedilmesi işlemidir.

Oy Hakkı.- Saf temsilî demokraside “oy hakkı (*droit de suffrage*)”, sadece “seçme hakkı (*droit d'élection*)”nı içermesine karşılık, yarı-doğrudan demokrasi sisteminde, “oy hakkı (*droit de suffrage*)”, hem “seçme hakkı (*droit d'élection*)”nı, hem de “oylama hakkı (*droit de votation*)”nı içermektedir³. O nedenle referandumun olduğu bir sistemde “seçme hakkı”ndan değil, “oy hakkı”ndan ve “seçim”den değil, “oy”dan bahsedilmesi daha uygun olur. Biz de burada münhasırın “seçim”den değil, “seçim” ve “oylama” kavramlarını içeren bir anlamda “oy” kavramından bahsedeceğiz. Bu nedenle bu başlıkta, “oy hakkı” terimi kullanılmıştır.

Şimdi oy hakkının şartlarını ve ilkelerini görelim. Ama önce bunları bir şema hâlinde gösterelim:

1. Cadoux, *op. cit.*, c.I, s.223.

2. Laferrière, *op. cit.*, s.458.

3. *Ibid.*, s.459.

Bölüm 15

YASAMA*

Şimdiye kadar, devlet kavramı, devletin unsurları, devlet şekilleri ve çeşitleri, hükümet sistemleri, demokrasi kavramı, demokrasi tipleri, oy hakkı ve seçim sistemleri konularını gördük. Şimdi de devletin temel organlarını incelemeye başlayacağız. Bilindiği gibi devletin “yasama”, “yürütmeye” ve “yargı” olmak üzere üç temel organı vardır. İşte şimdi devletin temel organlarını sırasıyla inceleyeceğiz. Ancak yasama organına başlamadan önce giriş niteliğinde genel bilgiler vermek uygun olacaktır.

Yasama Organı ve Yasama Fonksiyonu (Organik ve Fonksiyonel Açıdan Yasama).- Yasamaya genel olarak “organik” ve “fonksiyonel” olmak üzere iki değişik açıdan yaklaşılmaktadır. O nedenle “yasama organı” ve “yasama fonksiyonu” kavramları üzerinde biraz durmak gerekecektir.

Yasamanın kuruluşu, teşkilatı, oluşumu inceleniyorsa, burada “organik açıdan yasama” veya kısaca “yasama organı” incelenmektedir. Buna karşılık yasamanın görev ve yetkileri, işlemleri, faaliyetleri inceleniyorsa burada “fonksiyonel açıdan yasama” veya kısaca “yasama fonksiyonu” incelenmektedir. Örneğin “şu ülkesinin yasama organı iki meclislidir. Bu meclislerden birincisi halk tarafından seçilen şu kadar milletvekilinden oluşur. Bu meclislerden ikincisi ise, şu usüllerle seçilen senatörlerden oluşur” deniyorsa burada “organik açıdan yasama” veya kısaca “yasama organı” incelenmiş olur. Buna karşılık, “bu ülkenin yasama organının görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak, hükümeti denetlemek, vs.dir” deniyorsa burada “fonksiyonel açıdan yasama” veya kısaca “yasama fonksiyonu” incelenmiş olur.

Biz de bu ayrımı paralel olarak, burada ilk önce “yasama organı”nı, daha sonra da “yasama fonksiyonu”nu inceleyeceğiz.

PLÂN:

- I. Yasama Organı
- II. Yasama Fonksiyonu

* Bu bölüm Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, op. cit., c.I, s.743-887'den özetlenmiştir. Daha geniş bilgi için oraya bakınız.

I. YASAMA ORGANI

Bibliyografya.- Abadan, *Amme Hukuku*, *op. cit.*, s.367-370; Arsel, *op. cit.*, s.90-107; Cadart, *op. cit.*, c.I, s.358-395; Debbash *et al.*, *op. cit.*, s.119-143; Burdeau, Hamon ve Troper, *op. cit.*, s.132-152; Laferrière, *op. cit.*, s.612-743; Barthélémy ve Duez, *op. cit.*, s.444-486; Cadoux, *op. cit.*, c.I, s.192-213; Vedel, *op. cit.*, s.172-177; Jeanneau, *op. cit.*, s.107-114; Pactet, *op. cit.*, s.120-1124; Fabre, *op. cit.*, s.169-177; Pactet, *op. cit.*, s.473; Chantebout, *op. cit.*, s.271-284.

Yasama organını şu plân dâhilinde inceleyeceğiz:

PLÂN:

- A. Genel Olarak
- B. İngiltere'de Parlâmentonun Doğuşu ve Gelişmesi
- C. Parlâmentoların Yapısı: Tek-Meclisi ve İki-Meclisli Parlâmentolar
- D. Parlâmento Üyeliği
- E. Parlâmentoların İç Yapısı ve Çalışma Düzeni

A. GENEL OLARAK

Yasama Organının Diğer Devlet Organlarından Ayrılması.- Burada ilk önce yasama organının, devletin diğer temel organları olan yürütme ve yargı organlarından nasıl ayrıldığını görmemiz uygun olur.

Yasama Organının Yürütme Organundan Ayrılması.- Yasama organının yürütme organından ayrılımasında genellikle mesele yoktur. Zira yasama organları halk tarafından seçilmiş belli sayıda temsilcilerden oluşur. Yürütme organı ise aşağıda ayrıntılıyla göreceğimiz üzere, başkanlık sistemlerinde başkan- dan, parlâmenter hükûmet sistemlerinde ise devlet başkanı (kral veya cumhur- başkanı) ve bakanlar kurulundan oluşur.

Yasama Organının Yargı Organundan Ayrılması.- Yasama organının yargı organından ayrılımasında da mesele yoktur. Zira yasama organı halk tarafından seçilen milletvekillерinden veya senatörlerden oluşur. Oysa yargı organı, aşağıda 17'nci bölümde ayrıca göreceğimiz gibi, “bağımsız mahkemeler”den oluşur.

Terminoloji.- Öncelikle belirtelim ki, “yasama organı (*organe législatif*)” terimi yerine, “yasama meclisi (*assemblée législative*)”, “meclis (*assemblée*)” ve “parlâmento” dendiği de olur. Yasama organına “yasa koyucu (*législateur*)” da denir. Keza yasama organı yerine Türkçede bir karşılığı olmayan Fransızca *législature*, İngilizce *legislature* kelimeleri de kullanılmaktadır¹. Parlâmento² kelimesi İngilizce *Parliament* kelimesinden diğer dillere girmiştir³. Örneğin yasama organına Fransa'da *Parlement*, Avusturya'da *Parlament*, İtalya'da *Parlamento* denilmektedir. Değişik ülkelerde parlâmentolara özel adlar da verilmektedir. Örneğin ABD'de *Congress*, Japonya'da *Kokkai*, İsrail'de *Knesset*, Norveç'te *Stortinget*, İsveç'te *Riksdagen*, Danimarka'da *Folketinget*, İspanya'da *Cortès* ismi verilir.

1. Bu kelimeler yasama kurulunu ifade ettiği gibi “yasama dönemi”ni de ifade eder.

2. “Parlâmento (*parlement*)” kelimesi “konuşulan yer” anlamına gelir (Pactet, *op. cit.*, s.400).

3. Cadoux, *op. cit.*, c.I, s.192.

II. YASAMA FONKSİYONU

Bibliyografi.- Duguit, *Manuél*, op. cit., s.90-102; Duguit, *Traité*, op. cit., c.II, s.132 vd; Carré de Malberg, op. cit., c.I, s.268-284; Barthélémy ve Duez, op. cit., s.724-729, 783-784; Videl, op. cit., s.479-480; Cadoux, op. cit., c.I, s.71-89; Cadart, op. cit., c.I, s.109-119; Debbash et al., op. cit., s.27-29; Wigny, op. cit., s.125-144; Burdeau, Hamon ve Troper, op. cit., s.132-156; Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, op. cit., 2008, s.183-197, 199-211.

Yasama fonksiyonunu şu plân dâhilinde inceleyeceğiz:

PLÂN

- A. Yasama Fonksiyonunun Tanımı ve Diğer Devlet Fonksiyonlarından Ayrılması
- B. Yasama İşlemleri
- C. Yasama fonksiyonunun Özellikleri
- D. Parlâmentoların Görev Ve Yetkileri

Yasama fonksiyonunun tanımı ve diğer devlet fonksiyonlarından ayrılması sorunuyla işe başlayalım:

A. YASAMA FONKSİYONUNUN TANIMI VE DİĞER DEVLET FONKSİYONLARINDAN AYRILMASI

Geleneksel olarak devletin hukukî fonksiyonları üçे ayrılır: “Yasama fonksiyonu (*fonction législative*)”, “yürütmeye fonksiyonu (*fonction exécutive*)” ve “yargı fonksiyonu (*fonction juridictionnelle*)”. Çok genel olarak ve sırf bir başlangıç fikri vermek üzere, yasama fonksiyonu ile devletin kural koyduğunu, yürütme fonksiyonuyla devletin bu kuralları uyguladığını, yargı fonksiyonuyla da devletin bireyler arasında ve bireyler ile kendi arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözdüğünü söyleyebiliriz. Ancak bu üç fonksiyonun birbirinden tam ve kesin çizgilerle ayrılması oldukça zordur. Bu konuda biri *maddî* ve diğeri *organik* olmak üzere iki değişik kriter ileri sürülmüştür. Önce *maddî* kriteri, sonra *organik* kriteri görelim:

1. Maddî Kriter

“*Maddî kriter (criterium matériel)*”, ünlü Fransız anayasa hukukçusu Léon Duguit (“Leon Düğü” okunur) tarafından savunulmuştur¹²¹. *Maddî* kriter, devletin hukukî fonksiyonlarının tasnifini, *bu fonksiyonların ifasında başvurulan işlemlerin hukukî mahiyetine* göre yapmaktadır. Buna göre, hukukî işlemler *maddî* mahiyetlerine göre, *kural-işlem*, *sübjektif işlem* ve *yargı işlemi* olarak üçe ayrılır. Bu üç tür işlemden her birinin yapılması, devletin üç hukukî fonksiyonundan birini meydana getirir¹²². Duguit’ye göre,

“devlet, *yasama* fonksiyonu ile objektif hukuku formüle eder ve uygulamaya koyar. *İdarî* fonksiyonuyla devlet, sübjektif bir hukukî durum yaratır veya bireysel bir işleme yasal bir durumun doğması için gerekli şartı belirler. *Yargı* fonksiyonuyla devlet, ihlâl veya uyuşmazlık hâlinde, bir hukuk kuralının veya

121. Duguit, *Manuél*, s.90-102; Duguit, *Traité*, op. cit., c. II, s.132 vd.

122. Özbudun, op. cit., s.2008, s.184.

Bölüm 16

YÜRÜTME*

PLÂN:

I. Yürütme Organı

- A. Başkanlık Sistemlerinde Yürütme Organı
- B. Parlâmenter Sistemlerde Yürütme Organı

II. Yürütme Fonksiyonu

- A. Yürütme Fonksiyonunun Tanımı ve Diğer Devlet Fonksiyonlarından Ayrılması
- B. Yürütme İşlemleri
- C. Yürütme Fonksiyonunun Özellikleri
- D. Yürütme Organının Düzenleyici İşlemleri

Mevzuat Notu: Aşağıda yer yer 1982 Türk Anayasasından örnekler verilmiştir. 16 Nisan 2017 referandumyla kabul edilen 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunuyla bu Anayasada yürütme organına ve fonksiyonuna ilişkin önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler, aynı Kanunun 16'ncı maddesi uyarınca, TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda yeni Cumhurbaşkanının göreve başladığı tarihte, yani normalde 2019 yılının Kasım ayında yürürlüğe girecektir. Bu nedenle aşağıda Türkiye'ye ilişkin örnekler, maddelerin yürürlükteki şekillerine göre verilmiştir.

Organik ve Fonksiyonel Açıdan Yürütme.- “Yasama” teriminde olduğu gibi “yürütme”den de bahsedildiğinde bu terimden “fonksiyonel anlamda yürütme” ve “organik anlamda yürütme” olmak üzere genellikle iki değişik şey anlaşılır. Organik anlamda yürütme tabiriyle yürütmenin kuruluşu; fonksiyonel anlamda yürütme tabiriyle de yürütmenin yaptığı işler kastedilir. Organik anlamda yürütmeye kısaca “yürütme organı (*organe exécutif*)”, fonksiyonel anlamda yürütmeye de kısaca “yürütme fonksiyonu (*fonction exécutive*)” denir. Bu bölümde önce “yürütme organı”nı, sonra da “yürütme fonksiyonu”nu inceleyeceğiz.

I. YÜRÜTME ORGANI

Yürütme Organının Diğer Devlet Organlarından Ayrılması.- İlk önce yürütme organını, devletin diğer temel organları olan yasama organı ve yargı organından ayırt etmemiz uygun olur.

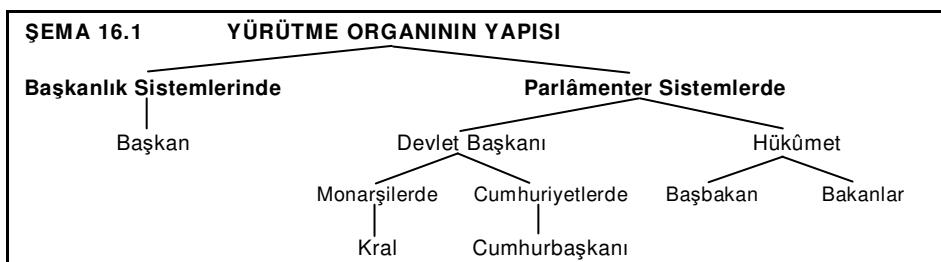
Yürütme Organının Yasama Organından Ayrılması.- Yürütme organının yasama organından ayrılımasında mesele yoktur. Zira yukarıda gördüğümüz gibi, yasama organı halkın tarafından seçilmiş temsilcilerden oluşan parlâmentodur. Yürütme organı ise aşağıda göreceğimiz gibi, başkanlık sistemlerinde baş-

* Bu bölüm Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, op. cit., c.II, s.1-410'dan özetlenmiştir. Daha geniş bilgi için oraya bakınız.

kan ve onun sekreterlerinden; parlâmenter hükümet sistemlerinde ise devlet başkanı, başbakan, bakanlardan oluşur. Başkanlık sistemlerinde yasama ile yürütme organları arasında karmaşma olmaz. Dolayısıyla bunları birbirinden ayırmak çok kolaydır. Çünkü bu sistemde başkan ve sekreterleri yasama organının üyesi değildir. Parlâmenter hükümet sistemlerinde ise, başbakan ve bakanlar aynı zamanda parlamento üyesi oldukları için yürütme organını yasama organından ayırmak biraz zordur.

Yürütmeye Organının Yargı Organından Ayrılması.- Yürütmeye organının yargı organından ayrılığında da mesele yoktur. Zira yürütme organı, aşağıda göreceğimiz gibi, devlet başkanı, başbakan, bakanlar kurulu, bakanlardan oluşur. Oysa yargı organı, izleyen bölümde göreceğimiz gibi, “mahkemeler”den, onlar da hâkimlerden oluşur.

Yürütmeye Organının Yapısı.- Burada yürütme organının yapısını inceleyeceğiz. Bir ülkedeki yürütme organının yapısı, o ülkenin hükümet sisteme göre değişiklik göstermektedir. Başkanlık sistemine sahip ülkelerde yürütme organı “monist (tekçi)”, parlâmenter hükümet sistemine sahip ülkelerde ise yürütme organı “düüalist (ikici)” yapıdadır¹. Başkanlık sisteminde yürütme organı tek kişiden oluşur; o da “başkan”dır. Parlâmenter hükümet sistemlerinde ise yürütme organı, devlet başkanı ve hükümet olmak üzere iki kanattan oluşur. Hükümet, başbakan ve bakanlardan oluşur. Devlet başkanı ise devlet şekline göre değişir. Monarşilerde devlet başkanı kral, cumhuriyetlerde ise cumhurbaşkanıdır. İşte biz burada bunları inceleyeceğiz. Ama önce bunları bir şema hâlinde gösterelim:

A. BAŞKANLIK SİSTEMLERİNDE YÜRÜTME ORGANI: BAŞKAN

Yukarıda onbirinci bölümde ([s.231vd.](#)) gördüğümüz gibi başkanlık sistemlerinde yürütme organı “monist (tekçi)” niteliktedir. Yani başkanlık sisteminde yürütme organı tek kişiden oluşur. O da “başkan”dır. Başkanlık sisteminde, başkanın dışında sembolik bir “devlet başkanlığı” makamı yoktur. Başkan aynı zamanda, “devlet başkanı”dır². Diğer yandan, başkanlık sisteminde, parlâmenter sistemlerde görülen tipte bir “kabine”, yani “kolektif” bir yürütme organı

1. Özbudun, *op. cit.*, 2008, s.317.

2. Uluşahin, *op. cit.*, s.41-42; Pactet ve Mélin-Soucramenien, *op. cit.*, s.144.

Bölüm 17

YARGI*

Yasama ve yürütme terimlerinde olduğu gibi, “yargı (kaza)”dan bahsedildiğinde de bu terimden “fonksiyonel anlamda yargı” ve “organik anlamda yargı” olmak üzere genellikle iki değişik şey kastedilmektedir. Fonksiyonel anlamda yargıya kısaca “yargı fonksiyonu (*fonction juridictionnelle*)”, organik anlamda yargıya ise “yargı organı (*organe juridictionnel*)” denir. O hâlde burada ilk önce “yargı fonksiyonu”nu, sonra da “yargı organı”nı göreceğiz. Planımız şu şekilde olacaktır.

PLÂN:

- I. Yargı Fonksiyonu (Fonksiyonel Anlamda Yargı)
 - A. Yargı Fonksiyonunun Tanımı
 - B. Yargılama Yetkisi
- II. Yargı Organı (Organik Anlamda Yargı)
 - A. Yargı Organının Tanımı ve Diğer Devlet Organlarından Ayrılması
 - B. Hâkim Kavramı

I. YARGI FONKSİYONU (FONKSİYONEL ANLAMDA YARGI)

“Yargı fonksiyonu (*fonction juridictionnelle, judicial function*)” devletin üç fonksiyonundan biridir. Burada önce yargı fonksiyonun tanımı ve diğer devlet fonksiyonlarından ayrılımasını, daha sonra da yargı fonksiyonunun yerine getiriliş usulünü inceleyeceğiz

A. YARGI FONKSİYONUNUN TANIMI

Bir fonksiyon, içeriğine, yani bu fonksiyonun kendisiyle yerine getirildiği işlemlerin maddî mahiyetine bakılarak tanımlanabileceği gibi, bu fonksiyonun kimin veya kimlerin tarafından yerine getirildiğine bakılarak da tanımlanabilir. Birinci durumda bu fonksiyon, içersel, yani maddî açıdan; ikinci durumda ise organik açıdan tanımlanmış olur. Birinci durumda şu şu niteliklerdeki iş ve işlemler yargı fonksiyonunu; ikinci durumda ise şu organın yaptığı iş ve işlemler yargı fonksiyonu oluşturur denir. Önce maddî, sonra da organik açıdan yargı fonksiyonunun tanımını görelim.

* Bu bölüm Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, op. cit., c.II, s.412-473'ten özetlenmiştir. Da-ha geniş bilgi için oraya bakınız.

Bölüm 18

TEMEL HAK VE HÜRRİYETLER*

Bibliyografiya.- Yves Madiot, *Droits de l'homme*, Paris, Masson, 1991; Jacques Robert, *Libertés publiques et droits de l'hommes*, Paris, Montchrestien, 1988, s.96-100; Favoreu *et al.*, *op. cit.*, s.777-863; Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 2008, *op. cit.*, s.109-122; Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, *op. cit.*, s.115-161; Münci Kapanı, *Kamu Hürriyetleri*, Ankara, AÜHF Yayınları, Altıncı Baskı, 1981; İlhan F. Akin, *Temel Hak ve Hürriyetler*, İstanbul, İÜHF Yayınları, 1971; Oktay Uygun, 1982 *Anayasasında Temel Hak ve Özgürlüklerin Temel Rejimi*, İstanbul, Kazancı, 1992; Şeref Ünal, *Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku*, Ankara, Yetkin, 1997; İbrahim Ö. Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, İstanbul, Afa, 1993; Ahmet Mumcu, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, Ankara, Savaş, 1994; Fazıl Sağlam, *Temel Hakların Sınırlaması ve Özü*, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1982; Tekin Akıloğlu, *İnsan Hakları, I: Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri*, Ankara, AÜSBF *İnsan Hakları Merkezi* Yayınları, 1995; Bülent Tanör, *Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, İstanbul, BDS Yayımları, 1990; Mustafa Erdoğan, *İnsan Hakları*, Ankara, Orion, 2007.

DAHA FAZLASI İÇİN: Bu bölümdeki konuları, *İnsan Hakları Hukuku* (Bursa, Ekin, 2017) isimli kitabımızda 268 sayfa boyunca incelemiştir. Bu konuda daha geniş bilgi edinmek isteyenler adı geçen kitaba bakılabilirler (*op. cit.*, s.1-268).

Temel hak ve hürriyetler konusunu şu plân dâhilinde inceleyeceğiz:

PLÂN:

- I. Kavramlar
- II. Temel Hak ve Hürriyetlerin Tarihsel ve Düşünsel Gelişimi
- III. Hürriyet Karinesi: "Hürriyet Asıldır"
- IV. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınıflandırılması
- V. Temel Hak ve Hürriyetlerin Pozitif Hukuk Tarafından Tanınması
- VI. Temel Hak ve Hürriyetlerin Özneleri
- VII. Temel Hak ve Hürriyetlerin "Yükümlüleri" (Muhatapları)
- VIII. Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasında Sistemler
- IX. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması Sistemi (Şartları)
- X. Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması

I. KAVRAMLAR¹

Temel hak ve hürriyetler alanında "hürriyet", "hak", "insan hakları", "kamu hürriyetleri", "kişi hakları", "vatandaş hakları", "temel haklar", "anayasal haklar" gibi değişik terimler kullanılmaktadır. Çokunlukla bunlar eş anlamda kullanılan kavamlardır. Ancak bunlar arasında birtakım farklılıklar da vardır.

* Bu bölüm Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, *op. cit.*, c.II, s.471-570'ten özetlenmiştir. Daha geniş bilgi için oraya bakınız.

1. Favoreu, *et al.*, *op. cit.*, s.777-782; Münci Kapanı, *Kamu Hürriyetleri*, Ankara, AÜHF Yayınları, 6. Baskı, 1981, s.13-14; Yavuz Sabuncu, *Anayasaya Giriş*, Ankara, İmaj, 11. Baskı, 2005, s.47-48; Oktay Uygun, 1982 *Anayasasında Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi*, İstanbul, Kazancı, 1992, s.2-6; Ahmet Mumcu, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, Ankara, Savaş, 1994, s.12-26; İbrahim Ö. Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, İstanbul, Afa, 1993, s.11-14; İbrahim Ö. Kaboğlu, *Kolektif Özgürlükler*, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1989, s.13-24.

A. HÜRRİYET

Doktrinde “hürriyet (özgürlük, *freedom*, *liberty*, *liberté*)” çok değişik şekillerde tanımlanmış ve anlaşılmış bir kavramdır². *Hürriyet, bir şeyi yapma veya yapmama, belli bir şekilde davranışın davranışmama erki* olarak tanımlanabilir³. Daha kısa bir ifadeyle hürriyet, “*serbest hareket etme gücü*”dır⁴. Bu tanımda dikkati çekmesi gereken nokta, hürriyetin *insan fiilinin bir niteliği* olarak kullanıldığıdır. Dolayısıyla hürriyetten “*serbest insan fiili*” anlaşılabilir. Seyahat hürriyeti, yerleşme hürriyeti, haberleşme hürriyeti, düşünce hürriyeti, basın hürriyeti gibi çeşitli hürriyetlerden bahsedilmektedir. Bu hürriyetlerin içeriği aslında bir “*insan fiili*”nden ibarettir. Örneğin seyahat hürriyeti, gelip gitme; yerleşme hürriyeti, bir yerde devamlı olarak oturma; haberleşme hürriyeti, mektup gönderme, telefonla konuşma vb.; basın hürriyeti gazete çıkarma vb. fiillerden oluşmaktadır. Bu hürriyetleri anayasada tanyarak anayasa koyucu, insanların o konuda “*serbest hareket etme güçleri*”nin olduğunu kabul etmiş olmaktadır. Özette hürriyet şu şekilde tanımlanabilir:

TANIM 1: *Hürriyet, bir şeyi yapma veya yapmama, belli bir şekilde davranışın davranışmama erkidir. Daha kısa bir ifadeyle hürriyet, “serbest hareket etme gücü”dir.*

Hukukî rejimi itibarıyla hürriyet kavramı, ancak *negatif bir şekilde* tanımlanabilir⁵. Bu şu anlama gelir ki, bir insan fiilinin hürriyet olabilmesi için hukuk düzeni tarafından tanınmasına gerek yoktur; bu fiilin hukuk düzeni tarafından *yasaklanması olması*, onun hürriyet olarak nitelendirilebilmesi için yeterlidir. Buna göre hürriyeti negatif bir şekilde şöylece tanımlayabiliriz:

TANIM 2: *Hürriyet, hukuk düzeni tarafından yasaklanmamış her çeşit insan fiilidir.*

B. HAK KAVRAMI

“Hak (*right*, *droit*)” da maddî içeriği itibarıyla, bir insan fiili, yani bir hürriyetten başka bir şey değildir. Bir hürriyet, hukuk düzeni tarafından tanınıp korunursa hak hâline gelir. Buna göre hak kavramını şu şekilde tanımlayabiliriz:

TANIM: *Hak, insanların hukuk düzeni tarafından korunan hürriyetleridir.*

Bu tanıma göre, hak kavramı, hürriyet kavramının bir alt kümesidir. Hürriyet kavramı da yukarıda açıkladığımız gibi insan fiilleri kavramının bir alt kümesidir. Buna göre hak, hürriyet ve insan fiilleri ilişkisi yandaki gibi bir Venn diyagramıyla gösterilebilir. Her hak, aynı zamanda bir hürriyet ve bir insan fiilidir. Her hürriyet ise bir insan fiilidir; ama sadece bazı hürriyetler haktır. İnsan fiillerinden sadece bir kısmı hürriyet; onların içinde de sadece bir kısmı hak niteliğinde fiillerdir.

Diyagram 18.1

2. Çeşitli hürriyet tanımları için bkz. Kapancı, *Kamu Hürriyetleri*, op. cit., s.3; İlhan F. Akin, *Kamu Hukuku*, İstanbul, Beta, 1987, s.259-264; Kaboğlu, *Özgürlikler Hukuku*, op. cit., s.11-14.

3. Kaboğlu, *Kolektif Özgürlikler*, op. cit., s.14; Uygun, op. cit., s.6. 4. Tunaya, op. cit., s.187.

5. Stéphanie Hennette-Vauchez ve Diane Roman, *Droits de l'Homme et libertés fondamentales*, Paris, Dalloz, HyperCours, 2. Baskı, 2015 op. cit., s.9; Robert, op. cit., s.11.

c) Eğitim ve öğrenim hakkı, çalışma hakkı, sağlık hakkı, konut hakkı, sosyal güvenlik hakkı gibi *sosyal hakların yükümlülüğü*, özel kişiler olamaz, sadece devlettir. Modern hukuk düzenlerinde kişilerin başka kişilere yardım etme gibi genel bir yükümlülüğü yoktur¹⁰⁵. Hukuk sadece, yakın akrabalık gibi bazı özel durumlarda olan kişilere karşı yardım etme yükümlülüğünü getirmektedir¹⁰⁶.

Yukarıdaki açıklamalardan görüleceği üzere, kanımızca temel hak ve hürriyetlerin özel kişileri de etkileme, yani onlara karşı da ileri sürelebilme ihtimali vardır. Ancak bu soruna kategorik cevap vermek yerine, her temel hak ve hürriyet için, o temel hak ve hürriyeti düzenleyen anayasa ve kanun hükümlerine bakarak cevaplamak gereklidir. Bu hükümlerden, söz konusu temel hak ve hürriyetin norm alanı ve özellikle muhatabı tespit edilmeli ve ona göre sonuca ulaşılmalıdır. Bu şekilde yapılan bir inceleme sonucu, bir temel hakın özel kişileri de etkilediği sonucuna ulaşılıyorsa, söz konusu temel hak, özel hukuku da etkiler, yani bu temel özel hukuk ilişkilerinde de ileri sürelebilir. Biz özel hukukun anayasadan bağımsız ve özerk bir alan olduğunu düşünmüyorum. Anayasa normları hiyerarşisinde kamu hukuku kanun ve ilkelerinin üstünde olduğu gibi, özel hukuk kanun ve ilkelerinin de üstünür. Örneğin 1982 Türk Anayasasının “kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uylayan işlerde çalıştırılamaz. ... Dinlenmek, çalışanların hakkıdır” diyen 50’nci maddesi özel kişilere de yükümlülük getirir; bu maddede düzenlenen hak ve hürriyet yet özel kişilere de karşı da adliye mahkemeleri huzurunda ileri sürelebilir.

KUTU 18.9: TEMEL HAKLARIN DİKEY VE YATAY ETKİSİ MESELESİ¹⁰⁷

Biz temel hak ve hürriyetlerin yükümlülerini meselesine yukarıda açıkladığımız şekilde yaklaşıyoruz. Ancak anayasa hukuku literatüründe bu mesele daha yaygın olarak “temel hakların dikey ve yatay etkisi” kavramı altında incelenmektedir. Bu kavram hakkında da kısaca bilgi verelim.

1. Dikey Etki.- “Dikey etki (*vertical effect*)”, temel hakların devlet ile özel kişiler arasında etkili olması demektir. Temel haklar, her zaman dikey etkiye sahiptir; yani devlete karşı ileri sürelebilir.

2. Yatay Etki.- “Yatay etki (*horizontal effect*)”, temel hakların özel kişiler ile diğer özel kişiler arasındaki ilişkilerde etkili olması demektir. Diğer bir ifadeyle, eğer temel haklar yatay etkisi var ise, özel kişiler, diğer özel kişiler ile olan ilişkilerinde temel hakları onlara karşı ileri sürebilirler. Yani yatay etki söz konusu olduğunda, temel hakların yükümlüsü, diğer özel kişiler de olabilmektedir. (NOT: Alman anayasa hukukunda temel hakların yatay etkisi meselesi, “temel hakların üçüncü kişiler üzerindeki etkisi (*Drittwirkung von Grundrechten*)”¹⁰⁸ kavramı altında incelenmektedir. Burada “üçüncü kişi” ile kastedilen kişi, devlet dışında temel hakkın yükümlüsü olabilecek kişi veya kişiler, yani özel kişilere dir).

Temel hakların yatay etkiye sahip olup olamayacağı hususu tartışılmalıdır. Bu konuda “doğrudan yatay etki” ve “dolaylı yatay etki” şeklinde ikili bir ayrımlı yapılmaktadır.

a) Doğrudan Yatay Etki.- “Doğrudan yatay etki (*direct horizontal effect*)”, temel hak ve hürriyetlerin, özel kişiler arasındaki ilişkilere doğrudan doğruya uygulanabilir olması demektir. Bu durumda, bir özel kişi, bir temel hakkı doğrudan doğruya bir başka özel kişiye karşı mahkemeler önünde ileri sürebilir. Bazı istisnaî temel hakların özel ilişkilere doğrudan doğruya etkide bulunması mümkündür. Örneğin anayasanın işçilere grev hakkını tanımış olması, işçi ile işveren arasındaki iş ilişkisini doğrudan doğruya etkiler; zira

105. Erdoğan, *İnsan Hakları*, op. cit., s.61.

106. Ibid.

107. Favoreu et al. et al., op. cit., s.807; Oliva, op. cit., s.314; Gören, *Temel Hak Genel Teorisi*, op. cit., s. 68; Eric Engle, “Third Party Effect of Fundamental Rights (*Drittewirkung*)”, *Hanse Law Review*, Vol. 5 No. 2, 2009, s.165-173 (<http://www.hanselawreview.org/pdf8/Vol5No2Art02.pdf>).

108. Nigel G. Foster ve Satish Sule, *German Legal System and Laws*, Oxford, Oxford University Press, 2002, s.290.

Bölüm 19

KANUNLARIN ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ: ANAYASA YARGISI*

S

Bibliyografiya.- Turhan Feyzioğlu, *Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazâî Murakabesi*, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1951; Metin Kiratlı, *Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi: İtiraz Yolu*, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1966; Servet Armağan, *Anayasa Mahkememizde Kazâî Murakabe Sistemi*, İstanbul, İÜHF Yayınları, 1967; Ö. İbrahim Kaboğlu, *Anayasa Yargısı*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, 2000; Yılmaz Aliefendioğlu, *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Ankara, Yetkin Yayınları, 1996; Hasan Tunç, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı*, Ankara, Yetkin Yayınları, 1997; Erdal Onar, *Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler*, Ankara, 2003; O. Korkut Kanadoğlu, *Anayasa Mahkemesi*, İstanbul, Beta Yayınları, 2004; Louis Favoreu, *Les Cours constitutionnelles*, Paris, PUF, 1986, s.5-6; Dominique Rousseau, *Droit du contentieux constitutionnel*, Paris, Montchrestien, 2. Baskı, 1992 (7. Baskı 2006); Dominique Turpin, *Contentieux constitutionnel*, Paris, PUF, 1986; Mauro Cappelletti ve William Cohen, *Comparative Constitutional Law*, Indianapolis, New York, The Bobbs-Merril Company, 1989, s.3-113; Vicki C. Jackson ve Mark Tushnet, *Comparative Constitutional Law*, New York, Foundation Press, 1999, 455-709; Elisabeth Zoller, *Droit constitutionnel*, Paris, PUF, İlkinci Baskı, 1999, s.99-281; Norman Dorsen et al., *Comparative Constitutionalism: Cases and Materials*, St. Paul, MN, Thomson West, 2003, s.99-143; Guillaume Drago, *Contentieux constitutionnel français*, Paris, Presses Universitaires de France, 2. Baskı, 2006; Walter F. Murphy ve Joseph Tanenhaus (Çev. Ed.), *Comparative Constitutional Law: Cases and Commentaries*, New York, St. Martin's Press, 1977; Michael Louis Corrado, *Comparative Constitutional Review: Cases and Materials*, Durham, Carolina Academic Press, 2005.

Anayasa yargısi konusu, anayasa hukuku genel esasları dersinin en temel ve en geniş konularından birisidir. Bu nedenle bu bölüm, diğer bölümlerden hacim bakımından daha geniş olacaktır. Önce planı verelim:

PLÂN:

- I. Genel Olarak (Anayasa Yargısının Anlamı, Varlık Nedeni, Şartları, vs)
- II. Anayasa Mahkemelerinin Yapıları (Üyelerin Sayısı, Görev Süresi ve Seçilmeleri)
- III. Anayasa Yargısı Modelleri (Genel Mahkeme ve Özel Mahkeme Sistemleri)
- IV. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Türleri (*A Priori* ve *A Posteriori* Denetim)
- V. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Yolları (Soyut, Somut Norm Denetimi, ...)
- VI. Anayasa Mahkemelerinin Görev ve Yetkileri
- VII. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Konusu (Denetime Tabi Olan Norm ve İşlemler)

* Bu bölüm Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, op. cit., c.II, s.695-844'ten özetlenmiştir. Da-ha geniş bilgi için oraya bakınız.

- VIII. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Ölçüsü (Anayasa Yargısında Ölçü Normlar)
 IX. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Kapsamı (Şekil ve Esas Bakımından Denetim)
 X. Anayasa Mahkemelerinin Yargılama Usulleri
 XI. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Yürürlüğe Girmesi ve Sonuçları
 XII. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı

Şimdi bu plân dâhilinde konuyu incelemeye başlayalım:

I. GENEL OLARAK

Anayasa yargısına giriş niteliğinde olan bu başlık altında sırasıyla anayasa yargısı ve anayasa mahkemesi kavramlarını, anayasa yargısının varlık nedenini, meşruluğunu, şartlarını, dünyada ortaya çıkışını ve gelişimini göreceğiz.

A. ANAYASA YARGISI VE ANAYASA MAHKEMESİ KAVRAMLARI

1. Anayasa Yargısı.- Önce “anayasa yargısi (*constitutional review, constitutional justice, constitutional jurisdiction*)” kavramını tanımlayalım:

TANIM: *Anayasa yargısi, kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimidir.*

Bu nedenle bazen “anayasa yargısi”na biraz uzun olarak “kanunların anayasallık denetimi” veya daha da uzun olarak “kanunların anayasaya uygunluğun yargısal denetimi” de denir.

Yukarıdaki tanımda geçen “*yargısal denetim*” ifadesindeki “*yargısal (judicial)*” sıfatının altını çizelim. Zira anayasa yargısi, kanunların anayasaya uygunluğunun *siyasal* değil, *yargısal* denetimidir. Yargısal denetim, yargı organları tarafından yapılan denetim demektir.

KUTU 19.1: Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal Denetimi.- “Kanunların anayasaya uygunluğunun siyasal denetimi (*political review of the constitutionality of laws*)”, kanunların anayasaya uygunluğunun denetiminin siyasal organlar tarafından yapılmasıdır. Kanunların anayasaya uygunluğunun siyasal denetimi, kanun yürürlüğe girmeden önce yapılır. Siyasal denetim, genellikle yasama organında kanunun kabul edilmesi sürecinde gerçekleşir. Yasama organlarında kurulan “anayasa komisyonları”, kanun tasarı ve tekliflerini, bunların anayasaya uygunluğu bakımından inceler ve bir rapor hazırlar. Keza çift meclisli parlamentolarда, ikinci meclisler de kanunların anayasaya uygunluğunun sağlanması bakımından önemli bir fonksiyon ifade ederler. Aynı şekilde, parlamentoların kabul ettiği kanunlar üzerinde devlet başkanlarına tanınan güçleştirici veya geçiktirici veto yetkisi (bir defa daha görüşülmek üzere geri gönderme yetkisi) de kanunların anayasaya uygunluğunun sağlanması bakımından önemli bir usuldür².

Anayasa Mahkemesi Kavramı.- Önce “anayasa mahkemesi (*constitutional court, constitutional tribunal*)” kavramını tanımlayalım:

TANIM: *Anayasa mahkemesi, kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemekle görevli yargı organıdır.*

1. Kanunların anayasaya uygunluğunun siyasal denetimi konusunda Türkçede yapılmış mükemmel bir çalışma vardır: Erdal Onar, *Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler*, Ankara, 2003, s.19-90. Siyasal denetim konusunda ayrıca bkz.: Ardant, *op. cit.*, 1996, s.101-102; Chagnollaud, *op. cit.*, 2003. c.I, s.49-51.
2. Onar, *Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi..., op. cit.*, s.19-90.

B. ANAYASA YARGISININ VARLIK NEDENİ

Yukarıda anayasa yargısını, kanunların anayasaya uygunluğunun yargışal denetimi olarak tanımladık. Peki ama, böyle bir denetime niçin ihtiyaç vardır? Diğer bir ifadeyle, anayasa yargısının varlık nedeni nedir? Anayasa yargısının varlık nedeni veya anayasa yargısının gerekliliği, bizzat anayasa kavramının tanımından çıkarılabilir. Şöyle: Hatırlanacağı üzere yukarıda üçüncü bölümde (s.49) anayasa kavramını biçimsel anlamda, *normlar hiyerarşisinde kanunların üstünde yer alan ve kanunlardan daha zor değiştirilebilen bir metin* olarak tanımlamıştık. Bu tanımda anayasanın temelini teşkil eden iki büyük ilke yer almaktadır:

1. Anayasanın Üstünlüğü İlkesi.- Anayasanın normlar hiyerarşisinde en üst basamakta yer almasına “anayasanın üstünlüğü (*constitutional supremacy*)” ilkesi denir. Bu şu anlama gelir ki, kanunlar –ve keza diğer hukuk normları– anayasaya aykırı olmamalıdırular.

2. Anayasanın Katılığı İlkesi.- Katı anayasa sisteme sahip bir ülkede, yasama organının, anayasada değişiklik yapabilmesi için, yine bu anayasada öngörülmüş olan usûl ve şartlara uyması gerekmektedir. Yani katı anayasa sisteminde, yasama organı anayasayı adî bir kanunla değiştiremez. Bunu yapamayacağı gibi yasama organının anayasaya aykırı normları da normal kanun yapma usulüyle, yani adî çoğunluğuya kabul etmemesi gerekir. Yasama organı, anayasaya aykırı kuralları kanun biçiminde koyabiliyor ve bu kurallar hüküm ve sonuç doğuruyorsa, anayasanın katılığının bir anlamı kalmaz.

Yargışal Denetim.- İşte gerek anayasanın üstünlüğü, gerekse anayasanın katılığı ilkeleri, ülkenin olağan yasama organının anayasaya aykırı kanun yapmamasını gerektirir. Peki ama buna rağmen, bir yasama organı anayasaya aykırı kanun yaparsa ne olacaktır? Bu kanun, anayasaya aykırı olmasına rağmen uygulanacak, hukukî sonuçlar doğurmaya devam mı edecektir? Hayır. Anayasaaya aykırı olan bir kanun geçersizdir. Peki ama, bu geçersizlik nasıl ve kim tarafından tespit ve ilân edilecektir? Yani bu geçersizlige kim ve nasıl karar verecektir? İşte bu soru, “anayasa yargıısı”, yani “kanunların anayasaya uygunluğunun yargışal denetimi” sistemini ortaya çıkarmıştır. Buna göre, anayasaya aykırı olan kanun, anayasa yargıısı organı tarafından geçersiz kılınacaktır. O hâlde, anayasa yargısının, kanunların anayasaya uygun olma zorunluluğunun bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Diğer bir ifadeyle, anayasa yargıısı, anayasanın kanunlardan üstünlüğü ilkesinin bir müeyyidesidir. İşte, anayasa yargıısının varlık sebebi budur; yani anayasanın üstünlüğü ilkesidir.

KUTU 19.2: Anayasa Yargısının Meşruluğu Sorunu.- Anayasa yargısının varlık nedeni, yukarıda açıklandığı gibi, Anayasa ile kanunlar arasındaki hiyerarşinin müyyiidelendirilmesinden başka bir şey değildir. Anayasa mahkemeleri, kanunların anayasaya uygunlığını değil de, bir başka şeye uygunluğunu denetlemeye girerlerse meşruluklarını yitirirler. Kanunların anayasaya uygunluğu denetimine meşruluk kazandıran şey, bu denetimin kıtasının anayasa olma-

DİZİN

- 14 Nolu Protokol, 433
1648 Devrimi, 334
1917 İhtilali, 150
A Posteriori Denetim, 458
A Priori Denetim, 457
A verbis legis non est recedendum, 93
Ab Initio Düzenleme Yetkisi, 377
Ab Initio, 106
Abberufungsrecht, 295
ABD Yüksek Mahkemesi, 445
ABD'de Düzenleme Yetkisi, 377
ABD'de Anayasa Değişikliği, 124
Abrogata lege abrogante..., 99
Abusive Constitutionalism, 73
Acar, Ali, 72
Accountability, 262
Act of Settlement 1701, 177, 335
Açıkça Temelden Yoksun, 418
Adalet Çeşmesi, 389
Adalet Dağıtıma, 389
Adem-i Merkezî Tıpte Anayasa Yargısı, 448
Adem-i Temerküz, 188
Adlı Yargı Yoluyla Koruma, 430
Administrative State, 222
AİHM Hükümlerinin Yerine Getirilmesi, 436
AİHM Kararları, 435-436
Aile Oyu, 306
Aile Teorisi, 143
Aix-en-Provence Okulu, 38
Akbay, Muvaffak, 406
Aksi ile Kanıt, 90
Aksiyolojik Geçerlilik Anlayışı, 73
Aktif Statü Hakları, 412
Alenî Oy İlkesi, 310
Alman Anayasa Mah., 210, 445
Alt Meclis, 338
Amaçsal, 89
Amar, 87
Amendment, 116
Amerikan Modeli Anayasa Yargısı, 448
Amerikan Tipi Kurucu Meclis, 111
Amparo, 461
Ampirik Demokrasi Teorisi, 259
Analogia, 90
Anayasa Değişikliği, 115
Anayasa Değişikliklerinin Yargısal Denetimi, 464
Anayasa Hukuku Dogmatiği, 26
Anayasa Hukukunun Kavramı, 20-46
Anayasa Hukukunun Bilgi Kaynakları, 1-15
Anayasa Hukukunun Saf Teorisi, 27
Anayasa Hukukunun Tarihsel Gelişimini, 34
Anayasa Hukukunun Uygulama Alanında Gelişme, 39
Anayasa İçi Hiyerarşi, 75
Anayasa Kavramı, 47-83
Anayasa Konvensiyonları, 56, 81
Anayasa Mahkemeleri, 437-492
-Denetiminin Kapsamı, 472
-Ek Görev ve Yetkililer, 463
-Üyeleri, 446
-Varlık Koşulu, 425
-Varlık Nedeni, 423
-Yapıları, 445
-Yargılama Usulleri, 479
Anayasa Mahkemesi Kararları
-Bağlayıcılığı, 489
-Kesinleşmesi, 485
-Sonuçları, 487
-Yayınlanması, 485
-Yazılması, 483
-Yürürlüğe Girmesi, 487
-Zaman Bakımından Etkisi, 486
Anayasa Normları Arasında Hiyerarşi Sorunu, 75
Anayasa Normlarının Geçerliliği, 73
Anayasa Şikayeti, 461
Anayasa Türleri, 52
Anayasa Yapma Usulleri, 106
Anayasa Yargısı Modelleri, 448
Anayasa Yargısı, 437-492
-Bireysel Başvuru, 461
-Denetim Türleri, 457
-Denetim Yolları, 459
-Denetiminin Kapsamı, 456
-Meşruluğu Sorunu, 439
-Ön Koşulları, 440
-Tarihsel Olarak Ortaya Çıkışı, 444
-Varlık Koşulu, 441
-Varlık Nedeni, 439
Anayasacılık Dalgaları, 71
Anayasacılık Hareketleri, 69-72, 79
Anayasacılıksız Anayasalar, 72
Anayasacılık, 70
Anayasa Değişme, 115
Anayasa KöTÜ Niyet, 79
Anayasa Haklar, 403, 420
Anayasa Monarşî, 174
Anayasa Oto-Determinasyon Hakkı, 204
Anayasa Sınurlar, 408
Anayasal Teamül, 80
Anayasaların İçerikleri, 63
Anayasaların Yapılması ve Değiştirilmesi, 102-132
Anayasallaşma, 33
Anayassallık Blogu, 471
Anayassallık Karinesi, 478
Anaysanın Bütünüyle Değiştirilmesi, 115
Anaysanın Göndermede Bulunduğu Normlar, 455
Anayasanın İstikrarı, 117
Anayasanın Ruhu, 79
Anayasanın Üstünlüğü, 439
Anayasız Anayasacılık, 72
Anayasızlaştırma (devrimlerin etkisiyle), 105
Anayasüstülük Sorunu, 74
Anayasaya Karşı Hile, 79
Anayasaya Uygunluk Denetimi
-Şekilleri, 459-470
-Konusu, 463
-Ölçüsü, 470
Anayasayı Değiştirme Usulleri, 122
Anayasayı İlgâ, 105
Animus hominis est anima scripti, 88
Antigone, 407
Apaçık Çatışma, 450
Appenzell, 274
Aquinalı Aziz Thomas, 166
Ara Normlar, 472
Arbitres, 390
Argumentum a contrario, 91
Argumentum a simili, 90
Aristo, 144, 403
Artık Oyların Dağıtılmış Usulü, 321
Aslı Kurucu İktidar, 104-114
Atina Demokrasisi, 274
Attributed Power, 96, 98, 208
Auby, 386
Avrupa Birliği, 192
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 431-436
Avrupa Modeli Anayasa Yargısı, 454
Avusturya Anayasa Mahkemesi, 445
Avursturya, 200, 362, 363, 365, 429
Ayrılma Hakkı, 191, 185, 194
Ayrılma Yoluyla Federalizm, 211
Ayrışık Oy, 484
Azınlıkların Tanınmaması, 185
Azıl Yasağı, 288
Aziz Paul, 165
Aziz Thomas, 166, 405
Azledilmeme Teminatı, 396
Bacon, 93
Bağımsız Devletin Birleşmesi, 105
Bağımsızlık, 163
Bakan Çeşitleri, 371
Bakan Seçilme Yeterliliği, 371
Bakanlar Arasında Eşitlik İlkesi, 370
Bakanlar Komitesi, 436
Bakanlar Kurulu, 243, 368
Bakanlar, 370-371

- Bakanlık, 370
 Bakıye Yetkiler, 98, 208
 Baraj, 326
 Barışçıl Ayrılma, 105
 Barrot, 188
 Barthélémy, 35, 106
 Basit Çoğunluk, 344
 Basit Devlet, 184
Başbakan, 253, **369-370**
 Başbakanın Üstünlüğü İlkesi, 369
Başkan (Başkanlık Sistemlerinde Yürütme Organı), **360-362**
 Başkan (Parlamento), 343
 Başkan Yardımcısı, 237
Başkanlık Hükümet Sistemi, **230-242**
 Başkent Teşkilatı, 187
 Başlangıç (Anayasaların), 64
 Başlangıçların Hukukî Değeri, 65
 Bauer, 213
 Bayrak Yasası, 161
 Belçika, 211
Bellum omnium contra omnes, 152
 Beş Yıllık Sistem (*Quinquennat*), 363
 Beşinci Fransız Cumhuriyeti, 362
 Biçimsel Geçerlilik Anlayışı, 74
 Biçimsel Özgürlikler, 409
 Bikameralizm, 337
 Bildirim Usulü, 418
Bileşik Devlet, 183, **189-196**
Bill of Rights, 55, 109, 218, 334, 335
Bill, 55, 333
 Bireycilik, 408
 Bireylerin Başvuru (AY Yargısı), 459
 Bireysel Başvuru (AİHM), 433-436
 Bireysel Haklar, 409
 Bireysel Hürriyetler, 413
 Bireysel Oy İlkesi, 307
 Birinci Kuşak Haklar, 412
 Birinci Meclis, 337
 Birleşim, 343
 Birleşme Yoluyla Federalizm, 211
 Birleşme, 211, 137
 Birleşmiş Milletler Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması, 430
 Bitişik Bölge, 161
 Biyolojik Teori, 145
 Blackstone, 407
 Blok Oylama, 113, 257
 Bloke Liste Usulü, 325
 Bluntschili, 145
 Bodin (Jean), 144, 162, 406
 Bonald, 166
 Bonapartist Anayasacılık, 113
 Bonham Davası, 440
 Bordeaux Okulu, 36
 Bourg, 133
 Boussuet, 144, 406
Bölgelidir Devlet, 200, **215-216**
- Brown v. Board of Education of Topeka*, 45, 115
 Bulunulan Yerde Oy, 309
Bundesrecht bricht landesrecht, 205
Bundestag, 202
 Burdeau, 139
 Bütçe, 236
 Bütün Milletin Temsili İlkesi, 285
 Büyük Daire, 416, 419
 Büyük Dük, 362
Cabinet Ministers, 371
Camera, 465
 Cardin Le Bret, 165
 Carré de Malberg, 35, 106, 348
 Cezâ Sorumsuzluk, 365
Chose Jugée, 386
 Cicero, 144
 Cinsiyete Bağlı Oy, 304
 Civar Sistemi, 176
Civil Rights, Medeni Haklar, , 403
 Clinton, 236
 Coğrafi Teminat, 397
 Coke (Edward), 94, 424
Comité de salut national, 228
Common Law Kuralları, 55, 56, 81
Commune Concilium, 252
 Compagnoni di Luzzo, 35
Competitive authoritarianism, 262
Compétence d'attribution, 98, 208
Compétence de droit commun, 98, 208
Compétence d'exception, 98, 208
Compétences concurrentes, 209
Compétences conjointes, 209
Compétences enumérées, 98, 208
Compétences résiduelles, 98, 208
Concurrent Powers, 209
Concurring Opinion, 484
Conflict of Jurisdiction, 210
Constitution, 20
Constitutionalism, 70
Constitutional Bad Faith, 79
Constitutional Law, 21
Contra Constitutionem Teamüller, 82
Contra Legem, 375
Contrat Social, 151, 407
Convention, 111
Conventions of the Constitution, 56
Corporation Sole, 370
Costa v. E.N.E.L. Davası, 77
Cromwell, 335
Crown Proceedings Act, 55, 138
Crown Servants, 138
Cumhurbaşkanı, **361-365**
 -Göre Süresi, 363
 -Hukuki Sorumluluğu, 365
 -Kiçisel Suçları, 365
 -Vekâlet, 363
 Cumhuriyet Hükümet Şekli, 204
Cumhuriyet, 172, **180-182**
- Dar Anlamda Tanımı, 180
 -Geniş Anlamda Tanımı, 181
 Cumhuriyetin İlâmi (İngiltere), 335
 Çatışma Çözme Kuralları, 99
 Çekirdek Alan, 425
 Çekirdek Haklar, 425
 Çevreye Karşı Bağımsızlık, 396
 Çift Meşruluk Sorunu, 240
 Çift Oy, 306
 Çift Monarşi (*Dual Monarchy*), 190
 Çingeneler, 160
 Çoğul Oy, 305
Çoğuuluk Demokrasi Anlayışı, 264
 Çoğunluğun Mutlaklıyeti, 266
 Çoğunluk Görüşü, 484
 Çoğunluk Prensibi, 262
 Çoğunluk Sistemi, 316
 Çoğunluk, 363
Çoğunluk Demokrasi Anlayışı, 263
Çoğunluk Demokrasi Modeli, 268
 Çok Oy, 305
 D'Hondt Usulü, 323
 Daha Az Yetki İlkesi, 97
 Daha Fazla Hak İlkesi, 97
 Dahl, 258, 259
 Daire, 416
 Danışma Referandumu, 290
 Danimarka, 177
 Dantzig'te Polonya Uyrukluclar, 77
Dava (Anayasa Yargısında), 443
 -Dava Açma Hakki, 459
 -Dava Açma Süresi, 460, 480
 -Dava Açma Yetkisi, 479
 -Dava Dilekçesi, 481
 -Davanın Açılması, 479
 -Davanın Görüşülmesi, 481
 Dayanışma İlkesi, 244
Deconstitutionalism, 72
 Def'i, 460
Defective democracies, 261
Defensor Pacis, 405
 Değiştirilemez Hükümler, 61, 119
 Delegasyoncu Demokrasiler, 262
Delegative democracies, 262
Demokrasi, **258-269**
 -Anlayışları, **261-267**
 -Modelleri, **267-269**
 -Teorileri, **258-261**
 Demokrasi vs. Anayasacılık, 263
 Demokrasi vs. Temel Hak ve Hürriyetlere Saygı, 263
 Demokrasının Gri Bölgesi, 261
 Demokratik Egemenlik Teorileri, 166
 Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri, 427
Demos, 258
 Dermeyen Edilemezlik, 78
 Devamlılık, 113
 Devlet Ana Hukuku, 21
Devlet Başkanı, 362-366

- Cezaâ Sorumluluğu, 364
 -Görev ve Yetkileri, 366
 -Sorumluluğu/-suzluğu, 364
- Devlet Başvurusu (AİHM), 433**
- Devlet Birliği, 190**
- Devlet Kavramı, 133-154**
- Devlet Olarak Katılma, 201
- Devlet Sekreteri, 371
- Devlet Şekilleri, 173-196**
- Devlet Toplulukları, 183, 191
- Devlet Yetkisi (*Droit Régalien*), 389
- Devlet (Tanım, Terim), 133-154**
- Devletin Beşeri Unsuru, 155
- Devletin Devamlılık İlkesi 140
- Devletin Faaliyet Alanı, 142
- Devletin Federal Yapısı, 118
- Devletin Hukukî Kişiîliği, 137-138
- Devletin İktidar Unsuru, 162
- Devletin Koruma Borcu, 159
- Devletin Kökeni Hakkında Teori-ler, 143-154**
- Devletin Temel Organları, 68
- Devletin Toprak Unsuru, 159
- Devletin Unsurları, 155-171**
- Devletin Ülkесinin Bütünlüğü İlkesi, 161
- Devletin Üniter Yapısı, 118
- Devletlerin Egemen Eşitliği, 163
- Devletlerin Kurulması, 136
- Devletlerin Sona Ermesi, 137
- Devredilebilir Tek Oy, 324
- Devredilmiş Adalet (*Justice Déléguée*), 389
- Devredilmiş Düzenleme Yetkisi, 377
- Devrim, 104
- Devrimlerin Etkisiyle
 Anayasasızlaştırma, 105
- Deyişsel Yorum, 87
- Diş Egemenlik, 163
- Dicey, 55, 56
- Dikey Etki, 417
- Diktatörlük, 224
- Dil Bırlığı, 156
- Dilekçe Hakkı, 420
- Dilekçe Hakkının Kanunu
 Tasarısına Dönüşmesi, 333
- Din Bırlığı, 157
- Dini İfadeler (Anayasalarda), 65
- Direkt Hat Sistemi, 175
- Direnme Hakkı, 405
- Divan, 343
- Diyalektik Materyalizm, 148
- Diyet (*Diète*), 191
- Doğal Yaşam, 151
- Doğal Hâkim İlkesi, 395
- Doğaüstü İlâhî Hukuk Doktrini, 166
- Doğrudan Demokrasi, 169, 273-278**
- Doğrudan Oy İlkesi, 306
- Doğrudan Uygulanabilirlik, 206
- Doğrudan Yatay Etki, 417
- Dokunulmaz Prensipler, 118
- Dolaylı Hat, 176
- Dolaylı Yatay Etki, 418
- Dostane Çözüm, 435
- Dönem Yasağı, 61
- Dörtte Üç Çoğunluk, 126
- Dreielementenlehre*, 133
- Dreyfus, 347
- Droit régalien*, 382
- Dublin Weil Women c. Irlande*, 77
- Duez, 35
- Duguit, 35, 146, 172, 180, 182, 345, 346
- Duverger, 37
- Duverger'ın Kanunları, 327
- Düalist Anlayış, 78
- Dünya Çingene Kongresi 160
- Dünya Vatandaşı, 404
- Dürüst Yorum İlkesi, 94
- Düzeltilci Denetim, 458
- Düzenleme Yetkisi, 376**
- Düzenlememe, 461
- Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisi, 366
- Edward Coke, 440
- Eflatun - İnsan Halkları, 403
- Egemen İktidarınn Nitelikleri, 164
- Egemen Sınıf, 148
- Egemen, 362
- Egemenlik, 161-171**
- Bölünmezlik İlkesi, 165, 185
 - Değişik Anıtları, 163
 - Devredilmezlik İlkesi, 165,
 - Devri, 278
 - Kaybi, 137
 - Nitelikleri, 164
 - Sahibi Konusunda Teoriler, 165
 - Tekliğ İlke, 165
 - Teorileri, 165
- Eğemenliğin Kullanılması Bakımından Demokrasi Tipleri, 273-296**
- Ehliyetsizlik, 301
- Ek Güvenceler, 422
- Ek Oy, 306
- Ekber Evlat Sistemi, 176
- Ekklesia*, 273
- Ekonominik Teori, 148
- Ekonominik ve Sosyal Haklara İlişkin
 Uluslararası Sözleşme, 414
- Eksik Düzenleme, 477
- Eksik Demokrasiler, 261
- Electoral democracies*, 261
- Electoral democracies*, 261
- Elverişlilik İlkesi, 421
- Emirname (*Ordinance*), 376
- Emredici Vekâlet Yasağı, 286**
- Emredici Vekâlet, 168, 170, 281-283
- En Büyük Artık Usûlü, 322
- En Kuvvetli Ortalamâ Usûlü, 322
- En Üstün İktidar, 164
- Enumerated Powers*, 98, 208
- Erga Omnes*, 489
- Esas Bakımından İnceleme Safhası (AİHM), 435**
- Esas Denetimi (Ay. Yargısı), 473**
- Esas Teşkilât Hukuku, 21
- Esasiye Hukuku, 21
- Esastan Ret, 485
- Esen, 42, 43
- Eski Çağda İnsan Hakkları, 403
- Eski Yunan, 273
- Esmein, 35, 106
- Espinás, 145
- Eşit İki Meclislik, 202
- Eşit Oy İlkesi, 305
- Eşitler Arasında Birinci, 244, 369
- Etat, c'est moi*, 137
- Eternity Clause*, 119
- Etiyopya Anayasası, 108
- Etkilik, 74
- Etkin Siyasal Makamlar, 259
- Etnik Bölünmüslüke, 214
- Etnik Federalizm, 213
- Evde Oy, 308
- Eyleviyet, 90, 92
- Ex Nunc*, 486
- Ex Tunc*, 486
- Exceptio*, 460
- Exceptiones sunt strictissimae interpretationis*, 443
- Exclusive powers*, 209
- Executive Orders (ABD)*, 377
- Expressio Unius* İlkesi, 90
- Extinction*, 179
- Eyalet, 200, 204
- Façade constitutions*, 73
- Favoreu, 38
- Façade democracies*, 261
- Fake constitutions*, 73
- Favoreu, 38
- Federal Devlet - Üniter Devlet
 Karşılaştırması, 197
- Federal Devlet ile Feder Devletler
 Arasında Yetki Paylaşımı, 206
- Federal Devlet, 198-216**
- Terim, 200
 - Yargı Organi, 203
 - Yasama Organi, 201
 - Yürütme Organi, 203
- Federal Hukukun Doğrudan
 Uygulanabilirliği, 206
- Federal Hukukun Üstünlüğü, 205
- Federal Konsey, 229
- Federal Meclis, 229
- Federal Vatandaşlık, 196, 201
- Federalizm, 183, 198-216**
- Avantajları, 214
 - Dezavantajları, 214
 - Değerlendirilmesi, 214
 - Nedenleri, 212
- Federasyon - Konfederasyon
 Karşılaştırması, 194, 196
- Federasyon (Federal Devlet), 183, 198-216**
- Federasyon Başkanı, 362
- Federasyonda Vatandaşlık, 201
- Federasyonların Kurulması, 211
- Federasyonun Devlet Yapısı, 199
- Federe Devletler, 199, 200, 204-205**
- Eşitliği İlkesi, 202
 - Uluslararası Kişiîliği, 204

- Yetkilerini Sayma, 208
- Federe Vatandaşlık, 196, 201
- Felsefi Açı, 25
- Felsefi Yaklaşım, 25
- Feodalite, 405
- Ferdi Haklar, 409
- Ferdi Hürriyetler, 403
- Ferdiyetçi Doktrin, 408
- Ferman, 107
- Ferrare Üniversitesi, 35
- Fesih Tehdidi Altında Güvenoyu, 256
- Fesih, 137, 246
- Fetret, 176
- Filadelphiya Konvensiyonu, 111
- Finlandiya, 362, 363, 365
- Foodus*, 198
- Fonksiyonel Anlamda Yargı, 385
- Fonksiyonel Federalizm, 213
- Fontain of justice*, 382
- Franklin, 339
- Fransa, 363, 365
- Fransız Anayasa Konseyi, 445
- Fransız Devrimi, 111
- Fransız Tipi Kurucu Meclis, 111
- Fraude à la constitution*, 79
- Freedom House*, 261
- Frenler ve Dengeler (*Checks And Balances*) Sistemi, 237
- Friedrich, 213
- Garantisme*, 73
- Garantist anayasa, 73
- Gasp, 147
- Geciktirici Veto, 62, 127, 356
- Geçerli Oylar, 126
- Geçmişe Yönelik Etki, 486
- Geleceğe Yönelik Etki, 486
- Geleneksel Anayasa, 52
- Genel Baraj, 326
- Genel Hükümler, 65
- Genel İrade, 154, 263
- Genel Kural, 90
- Genel Mahkeme Sistemi, 448
- Genel Oy İlkesi, 168, 302
- Genel Vali (*Governor-General*), 362
- Genel Vekâlet, 286
- Genel Yetki (*Compétence de droit commun*), 98, 98, 208, 426, 442, 446
- Gens (Geniş Aile, Sülale), 143
- Gerçek Anayasa, 73
- Gerçek Birlik, 190
- Gerçek Özgürlük, 409
- Gerekçe, 483
- Gereklilik İlkesi, 421
- Gerrymandering*, 315
- Giyotin, 257
- Gizli Oy, 309, 310
- Glarus, 274
- Gouvernement d'Assemblée*, 170
- Governor-General*, 362
- Gönlüllü İltihak veya Emilme, 137
- Görev Süresi, 363
- Görev-Seçmenlik, 167, 311
- Görünüşte Anayasalar, 73
- Görüşme (Anayasa Yargısında), 466
- Görüşme (*Délibération*), 354, 355
- Görüşme, 482
- Gösterimci Demokrasiler, 261
- Gözübüyük, 43
- Gramatikal Yorum, 87
- Grand Duke*, 362
- Great and Model Parliament*, 332
- Grotius, 219
- Grundrecht*, 402
- Guizot, 35
- Güçlestirici Veto, 128, 355
- Gündem, 344
- Gür (Refik), 427
- Gür, 443
- Güvensizlik Oyu, 248, 254
- Habeas Corpus Act*, 335
- Hagenbach-Bischoff Formülü, 324
- Hak, 401, 402
- Hakemler (*Arbitres*), 390
- Hakiki Birlik, 183, 190
- Hâkim Kanunu Ağızıdır, 85
- Hâkim Kavramı, 393, 394
- Hâkim, 386-390**
- Hakimler Hükümeti, 475
- Hakimler Yüksek Kurulları, 391
- Hâkimlerin Atanması, 397
- Hâkimlerin Bağımsızlığı, 395
- Hakimlerin Kanun Koyucuya İtaat, 93
- Hakimlerin Normatif İdeolojisi, 93
- Hâkimlerin Özlük İşleri, 397
- Hâkimlik Teminatı, 396
- Hakkın Özü, 423
- Hak-Seçmenlik, 169, 311
- Hakyemez (Yusuf Şevki), 266, 267
- Halk Egemenliği Teorisı, 110, 169**
- Halk Tesebbüsü, 170, 293
- Halk Vetusı, 170, 293
- Halk, 167
- Halkoylaması, 60, 170
- Hamilton, 478
- Hanedan Tükenmesi, 179
- Hauriou, 35, 181
- Hava Sahası, 161
- Hazırlık Çalışmaları, 87
- Hazine v. Kurt Davası*, 443
- Helvetya Konfederasyonu, 192
- Heraklitos, 146
- Hereditary Peers*, 341
- Herkese İhtiyacına Göre, 149
- Herkesin Herkesle Savaş (*Bellum Omnium Contra Omnes*), 152
- Hesap Sorulabilirlik, 239
- Hesapverilirk, 262
- Hıristiyanlık, 404
- Hoadly, 85
- Hobbes, 151
- Hollingsworth v. Virginia*, 467
- Homo homini lupus*, 152
- Homojenlik İlkesi, 244
- House of Commons*, 332
- Hukuk Boşluğu, 104
- Hukuk Dışılık, 106
- Hukuk Dogmatığını, 26
- Hukuk Genel Teorisi, 26
- Hukuk Kuralı, 47
- Hukuk Kuralları Arasında Çatışma Çözme Kuralları, 99
- Hukuk Yaratıcı Olay, 82
- Hukuk Anayasa Anlayışı, 101
- Hukuk İşlem, 350
- Hukuk Kişilik, 137
- Hukuk Yaklaşım, 26
- Hukukî Denetimi, 474
- Hukuk-u Esâsiye, 21
- Hukukun Diğer Dallarının Anayasallaşması, 33
- Huntington, 71
- Hükümet Sistemleri, 217-257**
- Hükümet, 368-370**
- Hüküm Fikrasi, 483
- Hüküm (AIHM), 436
- Hükümdar (*Monarch*), 173, 362
- Hükümet Darbesi, 104
- Hükümet Dışı Kuruluşlar, 420
- Hürriyet Asıldır, 395
- Hürriyet Asıldı, 409
- Hürriyet Karinesi, 97, 409
- Hürriyet, 400, 401**
- Hürriyetçi (Liberal) Anlayış, 409
- Hürriyet-Hak Ayrımı, 402
- Hürriyetin Monizmi, 413
- Hürriyetlerin Bütünlüğü, 413
- Hybrid regimes*, 261
- Illiberal democracies*, 261
- Impeachment*, 235
- Instrument of Government*, 335
- Interpretatio cessat in claris*, 93
- Irk Aynîciliği, 430
- Irk Birliği, 156
- Irka Bağlı Oy, 305
- Isdar, 354, 355
- Ius Sanguinis* (Kan Esası), 158
- Ius Soli* (Toprak Esası), 158
- İbni Haldun, 146
- İcraî Güç (*Force exécutoire*), 383
- İç Egemenlik, 164
- İç Egemenlikteki Değişmeler, 140
- İç Geçerlilik, 78
- İç Hukuk Yollarını Tüketme, 434
- İç Koruma (THH'lerin), 428
- İç Yapı (Parlamentoların), 343
- İçişlerinde Bağımsızdır, 204
- İçişlerine Karışmama İlkesi, 163
- İçtihadî Anayasa Hukuku, 39
- İçtihadîlik, 38
- İçtüzük, 343
- İdare Hukuku, 31
- İdare, 186
- İdarî Başvuru Yolu, 429
- İdarî Fonksiyon**, 346, 347
- İdarî Vesayet, 189
- İddia-Tespit-Müeyyide, 347
- İhlâl Hükümü, 435
- İhtilaf, 386

İhtiyar Oy, 169, 310, 311
 İhtiyar Referandum, 291
 İki Defa Görüştürme, 125
 İki Dereceli Seçim, 307
 İki-Başlı Yürüttme, 241
 İki-Başılık, 243
 İki-Dereceli, 307
İki-Meclisilik, 202, 204, **337-339**
 İlkinci Dönem Anayasa Hukuku, 37
 İlkinci Dünya Savaşı, 104
 İlkinci Kuşak Hakkı, 412
 İlkinci Meclis, 337
 İlkinci Mecliste Eşit Temsil, 203
 İlk-Turlu Coğuluk Sistemi, 318
 İktidarın Kişisellemesi, 251
 İktidarın Kişisellemesinin Önlenmesi, 139
 İleri Sürtülememek, 78
 İlga Eden Kanunu İlga Etmek, 99
 İl hak, 137
 İlk Anayasa, 69
 İlk İncelemeden Ret, 469
 İlk İncelemeden Ret, 485
 İlk Niyet, 88
 İlliberal Demokrasiler, 261
 İmparator, 362
Impeachment, 235-236
Imperial Yetkisi, 133, 390
In claris non fit interpretatio, 93
In dubiis, non prae sumit pro potentia, 97
In Favorem Libertatis İlkesi, 97, 410
Individual Opinions, 484
 İngiltere'de Ortaya Çıkması, 369
 İngiliz Anayasa Hukuku, 81
 İngiliz Anayasa Hukukunun Kaynakları, 55
 İngiltere ile Hanover, 190
 İngiltere'de Parlamentonun Doğuşu ve Gelişmesi, 330
 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 414
 İnsan Hakları, 402
 İnsan Topluluğu, 155
Inter Parties Etiği, 450
 İnternet Demokrasisi, 277
Interregnum Yasağı, 176
 İntikal Kuralları, 175
Intra Constitutionem, 357
Intra Legem, 375, 376
 İptal Davası, 459
 İptal Kararı, 485
 İrlanda, 362, 363, 365
 İrsi Lordlar, 341
 İrsi Monarşiler, 175
 İsimsız Hürriyetler, 415
 İspanya, 216, 391
 İspanyol AYM Mahkemesi, 430
 İsrail Anayasası, 57
 İsteğe Bağlı Referandum, 291
 İstikrarsızlık, 249
 İstisna Hâl Rejimlerinden, 409
 İstisna, 90

İstisna Hâl, 378
 İstisna Yetki (*Compérence d'exception*), 98, 208
 İstisna Referandum, 290
 İsviçre Konfederasyonu, 192
 İsviçre, 229, 274
 İtalyan Anayasa Mahkemesi, 430
 İtalyan Anayasası 1848, 107
 İtibarlı Anayasalar, 73
İtiraz Yolu (Anayasa Yargısında), 460
Ius dispensandi, 334
Ius soli, 158
 İzin Usûlü, 418
 İzlanda, 362, 363
 İzlanda-Danimarka Birliği, 191
 Jandarma Devlet, 142
 Jefferson, 117
 Jellinek, 133
 Jellinek'in Sınıflandırması, 411
 Johnson, 236
Joint Jurisdiction, 209
 Joseph de Maistre, 166
Judex est lex loquens, 85
Judge-made constitution, 55
Juris Diction, 379
Jurisdictio Yetkisi, 383
 Jürisprudansiyel, 39
 Kabine (*Cabinet*), 243, 252, 368
 Kabinenin Ortaya Çıkışı, 252
Kabul Edilebilirlik İncelemesi (AİHM), 434
 -Kararı, 435
 -Koşulları, 434
 Kabul, 354
 KademeLİ Onay Sistemi, 383
 Kadınlara Oy Hakkı, 304
 Kamu Alacaklarının Devamlılığı, 141
 Kamu Hürriyetleri, 402
 Kan Esası, 158
 Kanada, 214
 Kanton, 200, 204
 Kanun Hükümde Kararname, 376
 Kanun Tasarısı, 355
 Kanun Teklifi, 355
 Kanun, 354
 Kanuna Aykırı Olmama, 375
 Kanuna Dayanma, 374
 Kanunî Hâkim İlkesi, 397
 Kanunla Düzenleme Alanı, 356
 Kanunla Sinirlama, 420
 Kanunları Uygulama Yönetmelipleri, 376
 Kanunların Anayasa Uygunluğu Karinesi, 478
 Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal Denetimi, 438
Kanunların Anayasaya Uygunluk Denetimi, 421-476
 Kanunların Yapılış Usûlü, 354
 Kanun-Parlamento Kararı Ayırımı, 352
 Kanun-u Esası, 20
 Kanunun Ağzı, 85
 Kanunun Amacı, 89
 Kanunun Sözünden, 93
 Kapalı Oy Verme Yeri, 309
 Kara Sahası, 160
 Karar Referandumu, 291
 Karar Safhası, 124
 Karar Verme Süresi, 482
 Karar Yeter Sayıları, 125, 482
 Karar Yetkisi, 124
 Kararname, 376
 Karasuları, 161
 Karma Devlet, 183, 189
 Karma Liste Usûlü, 325
 Karma Seçim Sistemleri, 326
 Karşı Oylar, 484
 Karşı-İmza, 56, 367
 Karşılıklı Etkileşim Araçları, 235, 247
 Katı Anayasa, 59
 Katılık Problemi, 240
 Kaza, 385
 Kelsen, 51, 76, 428, 438, 444, 454
 Kısıtlı Oy, 303
 Kısmen Hür, 261
 Kısmı Yenileme, 338
 Kita Sahanlığı, 161
 Kiyas Yasakları, 90
Kiyas, 90
 Kimse Kendi Davasında..., 394
King can do no wrong, 55, 138
King is never an infant, 177
King never dies, 177
King, 362
 Kişi Hak Ve Hürriyetleri, 403
 Kişi sel Federalizm, 213
 Kişi sel Oy İlkesi, 308
 Kişi sel Sırları, 365
 Klasik Demokrasi – Marksist Demokrasi Anlayışları, 267
 Klasik Demokrasi, 262
 Klasik Teorisi, 35
 Kolejyallık İlkesi, 244
 Kolektif Hürriyetler, 413
 Kolektif Sorumluluk, 244
 Kolektif Vekâlet İlkesi, 286, 287
 Komisyonlar, 343
 Komite, 416
 Komünizmin, 149
Konfederasyon, 183, **191-193**
 Kongre, 237
 Konu Unsuru, 476
 Konvansiyon, 111
 Korku Atmosferi, 292
Korporatif Federalizm, 212-214
 Koruma, 159
 Köy Derneği, 276
 Kral Haksızlık Yapmaz, 55
 Kral Küçük Değildir, 177
 Kral Öldü, Yaşasın Kral, 177

- Kral Saltanat Sürer, Ama Yönetmez, 179
Kral, Krallar, 173, 361, 362, 364, 366, 367, 368, 372
 Kralın Cezai Sorumsuzluğu, 364
 Kralın Şahsinin Dokunulmaz..., 364
 Kralın Şahsinin Kutsal Olması, 364
 Kralife, 362
 Kraliyet Ailesi, 175
 Kralların Hukuki Sorumsuzluğu, 365
 Kriz Hâli, 378
 Kubali, 42
 Kural-İşlem, 345
 Kurucu İktidar - Kurulmuş İktidarlar Ayrimi, 103
Kurucu İktidar, 102-132
 Kurucu Meclis, 112
 Kurucu Referandum, 110, 112
 Kurulmuş İktidar, 103
 Kurumsal Anayasa Hukuku, 39
 Kutuplaşma, 251
 Kuvvet ve Mücadele Teorisi, 146
 Kuvvetler Ayrılığı Sistemleri, 230
Kuvvetler Ayrılığı Teorisi, 217-223
 Kuvvetler Birliği Sistemleri, 223
 Kuvvetlerin İşbirliği, 242
 Kültürel ve Etnik Bölünmelişlik, 212
 Laferrière, 35, 82
 Lafzi Yorum Metodu, 87
 Laiklik, 66
Länder Vatandaşlığı, 201
Länder, 200
Landsgemeinde, 274
 Lane, 182
 Landau, David, 73
 Latran Andlaşması, 160
Law Lords, 255
Le roi règne, mais ne gouverne pas, 179
Leviathan, 152
 Levitsky, Steven, 262
 Lewinsky, 236
Lex posterior derogat legi priori, 99
Lex specialis derogat legi generali, 99
Lex superior derogat legi inferiori, 99, 433
 Liberal Anlayış, 409
 Liberal Görüş, 142
 Lijphart, 182, 213, 259, 261, 267, 338
 Lincoln, 258, 409
 Liste Çeşitleri, 324
 Liste, 324
 Listeli İki-Turu Çoğunluk Sistemi, 318
 Listeli Tek-Turu Çoğunluk Sistemi, 317
 Locke, 152, 218, 396, 407
 Loewenstein, Karl, 73
Long Parliament, 334
 Lordlar Kamarası, 252
Loser loses all, 240
 Loyisel, 224
 Lozan Sulh Muahedenemesi, 141
 Lucan A., 262
 Lütherci Evangelik Mezhebi, 177
 Machivelli, 133
 Maddi Anayasa Hukuku, 39
 Maddi Anlamda Anayasa, 49
 Maddi Anlamda Kanun, 354
 Maddi Geçerlilik Anlayışı, 74
 Maddi Kriter (Devlet Fonksiyonları Ayırmada), 345, 379
 Maddi Kriterin Eleştirisi, 347
 Maddi Simrlar, 118
Magna Carta Libertatum, 109, 331
Magnum Concilium, 252, 330
 Mahalî İdareler, 188
 Mahfuz Alan, 356
 Mahkeme Kavramı, 392
 Maistre, 166
 Malî Teminat, 397
 Manevî Unsur, 80
 Mantiki Yorum Metodu, 88
Marbury v. Madison, 444, 449, 451
 Marksist Demokrasi Anlayışı, 267
 Marksist Devlet Teorisi, 148
 Marksist Özgürlik Anlayışı, 409
 Marshall, 451
 Marsilius Patavinus, 144, 405
 Masumluk Karinesi, 411
 Materyalizm, 148
 Mecburî Halkoylaması, 128
 Mecburî Oy, 168, 310, 311
 Mecburî Referandum, 291
Meclis Hükümeti Sistemi, 225-228
 Meclis, 329
 Meclisin Süreklligi, 226
 Medenî Haklar, 403
 Mefhumî Muhalefat, 91
 Mekanist Anayasa Anlayışı, 101
 Mektupla Oy, 309
 melez rejimler, 261
 Menfaat, 401
 Merkezi Devlet, 199
 Merkezi İdare, 187
 Merkezi İdarenin Taşra Teşkilatı, 187
 Merkezi Tipte Anayasa Yargısı, 454
 Mesaj, 236
 Meslekî Oy, 308
 Meşrutî Monarşî, 174
 Metek, 404
 Metin (Yüksel), 404
 Metin, 421
 Metinselcilik, 87
 Mevsuk Yorum, 85
 Milano Fermanı, 404
 Militan Demokrasi Anlayışı, 266
Millet, 110, 155-159, 167
 Milletin Bölünmeziği, 185
 Milletlerarası Antlaşmalar, 452
 Milletvekilli, 340
 Millî Bakiye, 323
Millî Egemenlik Teorisi, 110, 167
 Milliyetler Prensibi, 159
 Misak, 108
 Model Parlamento, 331
Modern authoritarianism, 261
 Modern Otoriterizm, 261
 Monark, 173
 Monarşî Çeşitleri, 173
 Monarşî, 172, 173, 180
Monarşî, 173-180
 Monarsik Usuller, 107
 Monarşilerde Devlet Başkanları, 362, 364, 366, 367, 368, 372
 Monarsilerin Değeri, 179
Monicagate, 236
 Monist Anlayış, 78
 Monist, 360
 Monokameralizm, 336
 Montesquieu, 85, 93, 219
 Mueller, Jan-Werner, 263
 Muhalefat Şerhi, 484
 Muhalefetin İktidar Olma Şansı, 260
 Muhatapları (THH), 416
 Mutlak (İki-Turu) Coğunluk, 315
 Mutlak Demokrasi, 262
 Mutlak Monarşî, 174, 223
 Mutlak Monarsilerden Sınırı
 Monarsilere Geçiş, 108
 Mutlak Primogenitur, 176
 Mutlak Veto, 62, 128, 355
 Mücadeli Demokrasi, 266
 Müdahaleci Görüşler, 142
 Müeyyide, 48
 Mülki (Ülkesel, Yersel), 193, 204
 Münhasır Ekonomik Bölge, 161
 Münhasır Yetkiler, 209
 Münhasır Yetkiler-Ortak Yetkiler, 209
 Murekkep Devlet, 189
 Müzakere, 482
Myers v. United States, 361
 Naip Prens, 178
 Naiplik, 178
 Napoleon Bonaparte, 113, 293
National Prohibition Cases, 467
Necessitas non habet legem, 409
 Negatif Liste, 425
 Negatif Statü Hakları, 411
Nemo aliquam partem recte intelligere potest..., 89
Nemo iudex in sua causa, 387
 New England, 276
 Nispî Coğunluk, 344
Nispî Temsil Sistemi, 319-324
 Nitelikli Coğunluk, 60, 126, 344, 363
 Nixon, 236
 Niyabet, 178
 Nominal (sözel) anayasa, 73
Nominal constitution, 73
No taxation without representation, 303
Non est potestas nisi a deo, 165
 Norm Koyma Yetkisi, 186
 Norman İstilası, 330
 Normatif anayasa, 73
 Normatif Anayasa Hukuku, 39
 Normatif Çeşme, 68
Normatif Demokrasi Teorisi, 258
 Normatif Haklar, 414

- Norm-Hürriyetler, 414
 Normlar Hiyerarşisi, 51
 Norveç-İsvet Birliği, 191
Numerus Clausus Sayma, 91
 O'Donnell, Guillermo, 262
Obiter Dictum, 483
 Objektif Millet Anlayışı, 156
 Objektif Sınırlar, 420
 Olağan Dönemlerde THH
 Sınırlandırılmasız Sistemi, 420
Olağanüstü Yönetim Usulleri, 378-
 384
 Olağanüstü Hâl, 410
 Oligarşının Demir Kanunu, 228
 Ombudsman, 429
Omnis potestas a deo, 165
 Onay Referandumu, 291
 Onay Safhası, 127
 Onay, 354
 Ondördüncü Louis, 137, 140
One man, one vote, 305
Ope legis, 176
Open Door, 77
Opinio Seriatim, 484
 Oppenheimer, 146
 Optimal Katılık Derecesi, 63
 Orange Prensi William III, 179
 Oranlılık İlkesi, 422
 Organik Anlamda Yargı, 390
 Organik Kriter, 388
 Organik Kritere Göre Yargı
 Fonksiyonu, 388
 Organizmacı Teori, 145
Original intent, 88
 Orta Çağda İnsan Hakları, 404
 Ortak Yetkiler, 209
 Ontantik Yorum, 85
 Otomatik İntikal, 177
 Otoriter Diktatörlükler, 225
 Turunç, 343
Oy Hakkı, 298-315
 -Bireyselliği, 307
 -Eşitliği, 305
 -Genelliği, 302
 -İlkeleri, 302
 -Kişiselliği, 308
 -Sartları, 300
 Oy Vermenin Niteliği, 311
 Oy, 299
Oydaşmacı Demokrasi, 271
 Oylama, 299
 Ölçü Normlar, 470
 Ölçülülük İlkesi, 421
 Ön Denetim, 480
 Ön Referandum, 290
 Önceden Bilinbilirlik, 239, 250
 Öncelik, 92
 Öneri, 354
 Önleyici Denetim, 457
 Örnökendirici Liste, 410
 Öz budun, 43, 94, 356
 Özçelik, 42
 Özel Hukuk, 32
 Özel Kaynaklar, 1
- Özel Mahkeme Sistemi, 454
 Özerk Bölge, 215
 Özerk Düzenleme Yetkisi, 376, 377
 Özerk Karamame Çıkarma Yetkisi, 376
 Özgül Güvenceler, 418, 422
 Özgürleştirme (*Libération*), 409
 Özgürlük (*Liberté*), 409
 Özgürlük, 400, 401
Pacta Sunt Servanda İlkesi, 468
 Padovalo Marsilius, 406
Panachage, 325
 Papalık, 160
 Parâmentonun Feshi, 125
 Parlâmenter Bağışıklıklar, 342
 Parlâmenter Cumhuriyetlerde Ceza
 Sorusuzluk, 365
Parlâmenter Hükûmet Sistemi,
 242-257
 -Ortaya Çıkışı, 251
 -Yürütmeye Organı, 361
 Parlâmento İtzüyükleri, 468
 Parlâmento Kararları, 469
 Parlâmento Üyeliği, 340-342
Parlâmentolar, 252, 329-345
 -Çalışma Düzeni, 343
 -Görev ve Yetkileri, 358
 -İç Yapısı, 342, 343
 -Yapısı (Tek-İki Meclisli), 336
 Parlâmentonun Devamlılığı, 344
 Parlâmentonun Egenemliği, 313
 Parlâmentonun İkiye Bölünmesi, 332
 Parlâmentoyu Toplantıya Çağırma, 366
Partes potentiales sumni imperii, 219
Partly free, 261
Petition of Rights, 55, 334
 Platon, 145
 Plebisit, 113, 292
 Plebisiter Diktatörlükler, 224
Plessy v. Ferguson, 115
 Poliarşı, 259
Polis, 133
Populism, 263
 Popülist Rejimler, 263
 Portekiz Anayasa Mahkemesi, 446
 Portekiz, 362
Potestas stricte interpretatur, 97
Powers Are Narrow..., 97, 410
 Pozen, David E., 79
 Pozitif Liste, 426
 Pozitif Statü Hakları, 411
Praeter Constitutionem Teamüller,
 81
Presumption of Liberty, 97
 Prezidansiyalizm, 231
 Primogenitür, 175
Primus inter pares, 369
Principle of Least Authority, 97, 410
Principle of Most Rights, 97, 410
Privy Council, 333, 369
Pro Futuro Etki, 486
Pro Praeterito Etki, 486
 Program Haklar, 414
 Proletarya Diktatörlüğü, 150
 Proleterya Devrimi, 149
- Protectio trahit subjectionem*, 159
 Providansiyel İlahî Hukuk Doktrini,
 166
Pseudo-constitution, s.73
Pseudo democracies, 261
 Pufendorf, 407
Quamdiu se bene gesserint, 390
 Québec, 214
Qui potest maius, potest minus, 92
Quinquennat, 363
Quorum for decisions, 125
Quorum for meeting, 126
Quorum, 344
 Raportör Hakim, 481
**Rasyonelleştirilmiş Parlâmenta-
 rizm**, 255-227
Ratio Decidendi, 483
Ratio Decidendi-Obiter Dictum, 467
Re muore mai, 177
 Realist Yorum Teorisi, 100
Recall, 170, 296
 Referandum, 170, 289
 Renan, 157, 158
 Renner, 213
Res Judicata, 386
Res Publica, 133, 180
Residual Powers, 98, 208
 Resmî Dil, 185
 Resmî Din, 66
 Resmî Kaynaklar, 1
 Ret Kararı (AYM), 485
Roi est mort, vive le roi, 177
 Romieu, 409
 Rossi, 35
Rousseau, 110, 153-154, 169,
 263, 277
 Rousseau-Polonya, 379
Royal Assent, 333
 Ruh (Anayasasının), 79
 Ruhsat, 419
 Rüst Yaşı, 177
 Sadakat, 159
 Saf Demokrasi, 273
 Saf Temsilî Demokrasi, 279
 Saflık, 28
 Sağlam, 421
 Sahipsiz Toprak Parçası, 136
 Sahte anayasa, 73
 Saint-Lague Formülü, 324
 Salik Kanunu, 176
 Salt Çoğunluk, 363
 Salt veya Mutlak Çoğunluk, 344
 Sartori, Giovanni, 73
 Savaş Esiri, 159
 Savaş Hâli, 381
 Sayılmış Yetkiler, 98, 208
 Scalias, 87
 Scrutton, 409
 Seans, 343
Secundum Constitutionem Teamüller,
 82
Secundum Constitutionem, 357
Secundum Legem, 357, 375, 376, 377

- Seçilme Yeterliliği, 341, 362
 Seçim Barajları, 326
 Seçim Çevresi Barajı, 326
 Seçim Çevresi Dereyinde Nispî Temsil, 321
 Seçim Çevresi, 315
 Seçim Kotası, 321
 Seçim Rüştü, 300
Seçim Sistemleri, 316-327
Seçim Uyuşmazlıklarları, 313-314
 - Siyasal Çözümü Sistemi, 313
 - Yargısal Çözümü Sistemi, 314
 Seçimin Samimiliği, 312
 Seçimler Serbest Olmalıdır, 260
Seçimler, 298-328
 Seçimlere Katılmama, 311
 Seçimlerin Serbestliği İlkesi, 312
 Seçimli Monarşiler, 179
 Seçimsel Demokrasiler, 261
 Seçme Hakki, 299
 Seçme Yetkisi, 362
 Seçmen Listesi, 301
 Seçmenin Bağımsızlığı, 312
 Self-Determinasyon Hakkı, 159
 Semantik anayasa, 73
Semi-Salic Law, 176
Semi democracies, 261
 Senato, 237
 Senatör, 340
 Seniorat Sistemi, 176
Septennat, 363
 Serbest Oy, 312
 Serbestlik Usûlü, 418
 Serfler, 405
 Serinleme Süreleri, 256
 Sert Kuvvetler Ayrılığı, 230
 Servete Bağlı Oy, 303
 Sezar'ın Hakkını Sezar'a, 405
Sifat-i arizada aslolan ademdir, 95
 Sıkıyönetim Hâli, 381
 Sıkıyönetim, 409
 Simf Savaşı, 148
 Simflar (*Ordres*), 308
 Sınırlandırmanın Sınırları, 419
 Simrlı Demokrasi, 263
 Simrlı Monarşi, 174
 Simrlı Oy, 168
 Simrlilik, 420
 Simrsizlik, 106
Si veut le roi, si veut la loi, 224
 Sieyès, 103
Silent enim leges inter arma, 409
 Simon de Montfort, 331
 Sistematiğ Yorum, 88
 Siyasal Bilim Yaklaşımı, 37
 Siyasal Denetim, 438
 Siyasal Felsefe, 30
 Siyasal Kurumlar, 37
 Siyaset Bilimi, 28
 Siyasi Parti Grupları, 343
 Siyasi Rüst, 300, 301
 Siyasi Sorumluluk, 364
 Siyasi Tarih, 30
- Sofistler, 146
Sole Corporation, 252
Somut Norm Denetimi, 460
 Sonraki Referandum, 290
 Sosyal Demokrat Görüş, 142
 Sosyal Devlet, 142
 Sosyal Oy, 308
 Sosyal Sözleşme Hipotezi, 407
Sosyal Sözleşme Teorisi, 151-154
 - 169, 277, 407
 Sosyalist Görüş, 142
 Sosyalist Toplum, 149
 Sosyolojik Federalizm, 213
 Sosyolojik Yaklaşım, 25
 Soyut Norm Denetimi, 443
 Sözde Demokrasiler, 261
 Sözleşmenin Kapsamı (AİHS), 431
Speaker, 56, 81, 332
 Spesifik (Özgül) Güvenceler, 415
 Spesifik Güvenceler, 400
 SSCB, 151, 230, 283
Stare Decisis, 449
Status Naturae, 406
Statute Law, 55
Statute, 333
Statuto Albertino, 59
Statutory Powers, 377
 Stoacılık, 404
 Strasbourg Okulu, 36
 Su Sahası, 161
 Suçlandırma, 235
 Suistimalci anayasacılık, 73
Summa potestas, 164
Superposition, 199
Supreme Court of the United Kingdom, 255
 Suudi Arabistan, 182
 Sübjektif Millet Anlayışı, 157
 Süre Yasağı, 61
 Şahsi Birlik, 183, 190
Şekil Denetimi (Ay. Yargısı), 473
 Şekli Anayasası - Gerçek Anayasası, 73
 Şekli Anlamda Anayasa, 49
 Şekli Anlamda Kanun, 354
 Şekli Kriter, 348
 Tabiat Hali, 151, 406
 Tabii Hak Doktrini, 406
 Tabii Hâkim İlkesi, 395
 Tabii Hukuk Akımı , 406
 Tabii Senatörler, 341
 Tacin İrtihali, 178
 Tacin Otomatik İntikali, 177
Taç (Crown), 252
Taç Giyme Töreni (Coronation), 177
 Tahkim, 475
 Tahkim, 491
 Talebin Gerekçesiyle Bağı Olmamak, 483
 Taleple Bağılık, 482
Tali Kurucu İktidar, 114-130
 Tam Demokrasi, 273
 Tam Nispî Temsil, 323
- Taraflar Arasında (*Inter Partes*)
 Bağlayıcılık, 488
 Tarihi Yaklaşım, 25
 Tarihi Yorum, 87
 Tarihsel Materyalizm, 148
 Tasarılı Teşebbüs, 294
 Tasarızlı Teşebbüs, 294
 Tasdikî Referandum, 291
 Tasrif Mukabelesiinde Delalete İtibar
 Yuktur, 93
 Taşra Teşkilati, 187
 Tazminat, 435
 Teamül, 80
 Teamülfî Anayasa, 52, 53
 Tek Başına Bir Makam (*Corporation Sole*), 370
 Tek Dereceli Seçim, 306
 Tek Devlet, 184
 Tek Yargıcı Düzeni, 433
 Tek-Başlı, 241
 Tek-Başılık, 231
 Tek-İsimli İki-Turlu Çoğunluk Sistemi, 318
 Tek-İsimli Tek-Turlu Çoğunluk Sistemi, 316
 Teklif Saflası, 123
 Teklif Yetkisi, 123
Tek-Meclisi ve İki-Meclisi Parlamentolar, 336-338
 Tek-Meclislilik, 336
 Tekrar Seçilebilirilik, 363
 Tek-Turlu Çoğunluk Sistemi, 316
 Teleolojik Metod, 89
 Teleolojik Yorum, 89
Temel Hak ve Hürriyetler, 400-436
 - Arasında Hiyerarşi, 413
 - Korunması, 428
 - Kullanılmasında Sistemler, 418
 - Sınıflandırılması, 411
 - Sınırlanması, 419
 - Süjeleri, 415
 - Tarihsel Ve Düşünsel Gelişimi, 403
 - Yükümlüler, 416
 Temel Haklar (*Die Grundrechte*), 402
 Temel Hakların Dikey ve Yatay Etkisi, 417
Temel İlkeler (Anayasaların), 65
 Temel Kanun Tipi Anayasa, 110
 Temel Kanun, 110
 Temsil Kavramı, 279
 Temsil Olunan Kişi, 279
 Temsilci, 279, 340
 Temsilci-Görevli Ayrımı, 280
 Temsilcilerin Azlı (*Recall*), 168, 170, 295
Temsilî Demokrasi, 168, 169, 278-289
 Temsilî Sistem, 110
 Temsilî Vekâlet Teorisi, 284
 Temsilî Vergi Olmaz, 303
 Teokratik Egemendilik Teorileri, 165
 Tercihli Oy Usûlü, 325
Terra Nullius, 136

- Teşebbüs Kudreti, 357
 Teşrif Başvuru Yolu, 429
 Teşrif Devir Yoluyla Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisi, 376
 Teşrif Devir, 376
 Teşrif Komisyonlar, 343
 Teşrif Masüniyet, 342
 Teşrif Olmayan Komisyonlar, 343
 Teşrif Referandum, 292
 Teşrif Tarih, 88
 Teşrif Zorunluluk Hali, 257
Textualism, 87
 Thomas Aquinas - İnsan Hakları, 405
Tiers Etat, 103
 Toplantı Dönemi (*Session*), 344
 Toplantı Yetersayısi, 126, 344
 Toplantılarını Erteleme, 366
 Toplantılarını Kapatma Hakkı, 366
 Toplantıya Katılan Üye Sayısı, 126
 Topluluk Oyu, 308
 Toprak Esası, 158
Total Revision, 116
 Totaliter Diktatörlük, 225
 Toulouse Okulu, 36
Toute justice émane du roi, 224
 Town Meeting, 276
Trap-constitution, 73
Travaux préparatoires, 87
Tribü (Boy, Kabile, Aşiret), 143
 Troper, 101
 Tunaya, 42
 Tutulmuş Adalet (*Justice Retenue*), 389
 Tuzak-anayasa, 73
 Tüketici Liste, 410
 Türk Anayasa Mahkemesi, 430
 Ulusal Artı Sistemi, 323
 Ulusal Baraj, 326
 Ulusal Düzeyde Nispî Temsil, 320
 Uluslararası Hukuk Normlarının Anayasäüstlüğü Sorunu, 76
 Uluslararası Hukuktan Doğan Yükümlülükler, 410
 Uluslararası Koruma (THH), 430
United States v. Sprague, 467
 Uri, 274
 Usul-Fürü (Direkt Soy) Sistemi, 175
Ut Singuli, 286
 Uydu Anteni (*Parabol-Antenne*) Kararı, 418
 Uydu Partiler, 260
 Uyuşmazlık (İltifaf, *Litige*), 386
 Uyuşmazlık Çözme, 386
 Uyuşmazlık Kavrımı, 379
Ulaşmacı Demokrasi, 271
 Uzun Parlamento, 334
 Üç Değişik Geçerililik Anlayışı, 73
 Üç Unsur Teorisi, 133
 Üçte İki Çokouluk, 126
 Üçüncü Kuşak Hakları, 412
 Ülkə Barajı, 326
Ülke, 159-162
 Ülkenin Bölünmezliği, 185
 Ülkenin Bütünlüğü, 161, 185
 Ülkenin Kısmıları, 160
 Ülkenin Bütünlüğü İlkesi, 161
Üniter Devlet, 184-189
Üniter Devlet-Bileşik Devlet Ayırımı, 184-196
 Üretim Biçimleri, 148
 Üst Meclis, 338
 Üye Tam Sayısının Salt Çoğuluğu, 60, 126
 Vatandaş Hakları, 403
 Vatandaşın Sadakat, 159
 Vatandaşlık, 158, 196, 201, 300
 Vattel, 407
 Vedel, 36, 75, 76
 Vekâlet, 281
 Vekaletle Oy, 309
 Vekil-Kral, 178
 Venedik Komisyonu, 3
 Veraset Kuralları, 175
 Veraset, 172
Verbis standum ubi nulla ambiguitas, 93
Verfassungsbeschwerde, 461
 Vergiye Bağlı Oy İlkesi, 303
 Vergiye Muvaafakat Silahı, 333
 Verilmiş Yetki, 96, 98, 208, 443, 562
 Veto, 144, 236
 Viyana Sözleşmesi, 77
 Walpole, 253
Watergate, 236
 Westminster Modeli Demokrasi, 268
 William I, 330
 Wilson, 144
Winner takes all, 240
 Witan, 330
 Witangemote, 330
 Wolff, 407
World Romani Congress, 160
 Ya Hep, Ya Hiç Oyunu, 240
 Yabancılar, 424
 Yaklaşım Açıları, 25
 Yapıçı Güvensizlik Oyu, 256
 Yapısal Açıdan Yargı Organi, 391
 Yaptırım, 48
Yargı Fonksiyonu, 346, 378-385
Yargı Organı, 390-397
 Yargı Yapıtı Anayasa, 55
 Yargılama Usülleri, 479
 Yargılama Yetkisi, 389
 Yargılama Yetkisi, 382
 Yargısal Başvuru Yolu, 429
Yarı-Başkanlık Sistemi, 241-242.
 Yarı Demokrasiler, 261
Yarı-Doğrudan Demokrasi, 289-296
 Yarı-Salik Kanunu, 176
 Yarışan Yasama Yetkisi, 209
 Yarışan Yetkiler, 209
 Yarışmacı Otoriterizm, 262
Yasama, 329-358
 Yasama Bağıdaşmazlığı, 341
 Yasama Bağılıklığı, 342
 Yasama Dokunulmazlığı, 342
 Yasama Dönemi, 343
Yasama Fonksiyonu, 345-358
 Yasama İşlemleri, 349-351
 Yasama Kuvvetinin Zayıflaması, 222
 Yasama Meclisi, 329
Yasama Organi, 329-345
 -Düzenleyici İşlemi, 352
 -Yargı Organından Ayrılması, 329
 -Yürütme Org. Ayrılması, 329
 Yasama Referandumu, 292
 Yasama Sorumsuzluğu, 342
Yasama Yetkisi, 356-359
 -Asılılığı, 357
 -Devredilmemeziği, 358
 -Genelliği, 356
 Yasamanın Güveni, 245
 Yaşama Hakkı, 411
 Yatay Etki, 417
 Yayımlı, 354
Yazılı Anayasa, 52
Yazısız Anayasa, 52
 Yedek Üyeler, 482
 Yedi Yıllık Sistem (*Septennat*), 363
 Yeni Anayasa Hukuku, 38
 Yeni Kuşaklar Teorisi, 117
 Yerel Yönetimi, 188
 Yerindelik Denetimi, 474
 Yeteneğe Bağlı Oy, 303
 Yeter Sayı (*Quorum*), 363
 Yetki Bölüşümü Usulü, 208
 Yetki Genişliği, 188
Yetki Paylaşımı (Federalizmde), 197, 206, 208
 Yetki Uyuşmazlıklar, 210
 Yetkiler Dar Yorumlanır, 97
Yorum, 84-101
 -İlkeleri, 93-101
 -Yöntemleri, 87-90
 -Mantık Kuralları, 90-93
 Yumuşak Anayasa, 59
 Yumuşak Kuvvetler Ayrılığı Sistemi, 242
 Yunanistan, 363
 Yüksek Çoğunluklu Merdiven, 383
Yürütme Fonksiyonu, 372-376
 -Özellikleri, 374
 -Yargı F.'dan Ayrılması, 373
 -Yasama F.'dan Ayrılması, 372
Yürütme, 359-378
 Yürütme İşlemi, 373
 Yürütme İşlemlerinin Türleri, 373
Yürütme Organı, 359-372
 -Düzenleme Alanı, 375
 -Düzenleyici İşlemleri, 376
 -Yapısı, 360
 Zaruret Hâli Teorisi, 380
 Zimmî Güven, 256
 Zimmî İlga Doktrini, 116
 Zorlama Gücü, 195
 Zorunlu Oy, 169
 Zorunlu Referandum, 291 ■

Bu metin, Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları: Ders kitabı* (Bursa, Ekin, 10, Baskı, Ağustos, 2018, XVI+512 s.) isimli kitabımızdan tanıtım amacıyla yapılmış bir “seçki”dir. Seçkideki sayfalar ardışık değildir. Bu metinde ileri sürülen görüşleri kendi bütünlüğü içinde değerlendirmek gereklidir. Bunun için de buradaki metinden değil, kağıt kitaptaki metinden alıntı yapılması önerilir. Her hâlkârda bu metinden alıntı yapılacak ise, bilimsel yazma kurallarına uygun şekilde alıntı yapılmalı ve kaynağı aşağıdaki şekilde açıkça gösterilmelidir: Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları: Ders kitabı* (Bursa, Ekin, 10, Baskı, Ağustos, 2018, sayfa nosu) (<http://www.anayasa.gen.tr/ahge-secki.pdf>).

Bu Kitabın Tanıtım Sayfası: <http://www.anayasa.gen.tr/ahge-dk.htm>

İKTİBAS KONUSUNDA UYARILAR: 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 35'inci maddesine göre, bir kitaptan iktibas (alıntı) yapılabilmesi için şu şartlara uyulması gereklidir: (1) İktibas, bir eserin “*bazı cümle ve fikralarının*” bir başka esere alınmasıyla sınırlı olmalıdır (m.35/1). (2) İktibas, maksadın haklı göstereceği bir nispet dahilinde ve münderecatım aydınlatmak maksadıyla yapılmalıdır (m.35/3). (3) İktibas, belli olacak şekilde yapılmalıdır (m.35/5) [Bilimsel yazma kurallarına göre, aynen iktibasların tırnak içinde verilmesi ve iktibasin üç satıldan uzun olması durumunda iktibas edilen satırların girintili paragraf olarak dizilmesi gerekmektedir]. (4) İktibas ister aynen, ister mealen olsun, eserin ve eser sahibinin adı belirtilerek iktibasin kaynağı gösterilmelidir (m.35/5). (5) İktibas edilen kısmın bulunduğu yer (sayfa numarası) belirtilmelidir (m.35/5). 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 71'inci maddesinin birinci fikrasının üçüncü bendi “bir eserden kaynak göstermeksızın iktibasta bulunan kişi”nin altı aydan iki yıla kadar hapis veya adlı para cezasıyla cezalandırılmasını ve beşinci bendi de “bir eserle ilgili olarak yetersiz, yanlış veya aldatıcı mahiyette kaynak gösteren kişi”nin, altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılmasını öngörmektedir.

Ayrıca Yargıtay İctihadi Birleştirme Genel Kurulunun 18 Şubat 1981 tarih ve E.1980/1, K.1981/2 sayılı İctihadi Birleştirme Kararına göre “iktibas hususunda kullanılan *eser sahibininin eserinin adı belirtilse bile eser sahibi, haksız rekabet hükümlerine dayanarak Borçlar Kanunu'nun 49. maddesindeki koşulların gerçekleşmesi hâlinde manevi tazminat isteyebilir*”.

Bu Kitapta Yapılacak İktibaslar Konusunda Açıklamalar: (1) Bu kitabın metninden iktibas yapılrken yukarıdaki koşullara uyulmalı ve kaynak gösterilse dahi iktibas oranı haksız rekabet teşkil edecek düzeye ulaşmamalıdır. (2) 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 35'inci maddesi, iktibası “*bazı cümle ve fikraların bir başka esere alınması*” ile sınırlandırdığına göre, bu kitapta kullanılan kutu, şema, tablolar, yazarın yazılı izni olmaksızın, kaynak gösterilerek dahi iktibas edilemezler.

KITABIN BÖLÜMLERİ

Bölüm 1: Anayasa Hukukunun Bilgi Kaynakları

Bölüm 2: Anayasa Hukuku Kavramı

Bölüm 3: Anayasa Kavramı

Bölüm 4: Anaysanın Yorumu

Bölüm 5: Kurucu İktidar

Bölüm 6: Devlet Kavramı

Bölüm 7: Devletin Unsurları

Bölüm 8: Devlet Şekilleri I: Monarşi-Cumhuriyet

Bölüm 9: Devlet Şekilleri II: Tek Devlet-Bileşik Devlet

Bölüm 10: Federasyon (Federal Devlet)

Bölüm 11: Hükümet Sistemleri

Bölüm 12: Demokrasi Kavramı: Teoriler, Anlayışlar ve Modeller

Bölüm 13: Demokrasi Tipleri: Doğrudan, Yarı-Doğrudan ve Temsili Demokrasi

Bölüm 14: Seçimler

Bölüm 15: Yasama

Bölüm 16: Yürütme

Bölüm 17: Yargı

Bölüm 18: Temel Hak ve Hürriyetler

Bölüm 19: Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi: Anayasa Yargısı

Anayasa Hukukunun
Genel Teorisi
2 Cilt, 2170 s.

Anayasa Hukukunun
Genel Esaslarına Giriş
Küçük Boy, 367 s.

Anayasa Hukukunun Genel Esasları (Ders Kitabı) başlıklı bu kitap, lisans öğrencilere yönelik olarak hazırlanmış bir "ders kitabı"dır. Bu kitapta konuların üniversitede birinci sınıf öğrencilerinin anlayabileceği bir açıklıkta anlatılabilmesi için özel çaba sarf edilmiştir.

Bu kitapta bazı yeni yöntemler kullanılmıştır. Her bölümde o konuya ilgili ayrıntı sayılabilenek bazı bilgiler, metin içinde verilmek yerine, metinden ayrı kutular içinde verilmiştir. Kitapta toplam 129 adet kutu vardır. Keza metin içinde verilen bilgiler, bazı yerlerde ayrıca tablolar halinde özetlenmiştir. Toplam 10 adet tablo vardır. Aynı şekilde, metin içinde yapılan bazı sınıflandırmalar, şema olarak da gösterilmiştir. Toplam 21 adet şema vardır. Kitabımızda Türk üniversitede ders kitaplarında pek rastlanmayan bir yenilik daha vardır: Birçok bölümde o bölümle ilgili resimler konulmuştur.

Ön Kapak Resmi: 'Wisdom' Sculpture by Frederick Wellington Ruckstull, Appellate Court Building,
Madison Square Park & Vicinity - New York City, New York (Fotoğraf: Aaron Kohr, by www.fotolia.com).

Heykelin kaidesinde "Every Law not based on wisdom is a menace to the state" yazıyor.

EKİN Basım Yayın Dağıtım

Şehrekrüstü Mah. Cumhuriyet Cad.
Durak Sk. No 2 Osmangazi / Bursa
Tel :0.224. 220 16 72 - 223 04 37
Fax :0.224. 223 41 12
e-mail:info@ekinyayinevi.com

ONLINE SATIŞ
www.ekinyayinevi.com

ISBN: 978-605-327-591-6

